

Frane Petrić i petrarkizam u Hrvatskoj

Kardum, Marko

Source / Izvornik: **Knjiga sažetaka simpozija 28. dani Frane Petrića ; Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu, 2019, 132 - 132**

Conference presentation / Izlaganje na skupu

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:751295>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

ISSN: 1848-2228

HRVATSKO FILOZOFSKO DRUŠTVO
CROATIAN PHILOSOPHICAL SOCIETY
KROATISCHE PHILOSOPHISCHE GESELLSCHAFT
ASSOCIAZIONE CROATA DI FILOSOFIA

28. DANI FRANE PETRIĆA
28th DAYS OF FRANE PETRIĆ
28. FRANE-PETRIĆ-TAGE
28. GIORNI DI FRANCESCO PATRIZI

Cres, Hrvatska, 22.–28. rujna 2019.
Cres, Croatia, September 22–28, 2019
Cres, Kroatien, 22.–28. September 2019
Cherso, Croazia, 22–28 settembre 2019

Pokrovitelji 28. Dana *Frane Petrića*

predsjednica Republike Hrvatske
Kolinda Grabar-Kitarović

Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske
Primorsko-goranska županija

Patrons of the 28th *Days of Frane Petrić*

President of the Republic of Croatia
Kolinda Grabar-Kitarović

Ministry of Science and Education
of the Republic of Croatia

Primorje-Gorski Kotar County

Suorganizator simpozija

Um: koevolucija biologije i kulture

Znanstveni centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku

Suorganizator simpozija

Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

The co-organizer of the symposium

Mind: Coevolution of Biology and Culture

Centre of Excellence for Integrative Bioethics

The co-organizer of the symposium

Croatian Philosophy in Interaction and Context

University Department of Croatian Studies,
University of Zagreb

SADRŽAJ / CONTENTS

Organizacijski odbor i programski odbori / Organization Committee and Programme Committees	7
Uvod / Introduction	9
• ZDRAVKO RADMAN, <i>Um: koevolucija biologije i kulture / Mind: Coevolution of Biology and Culture</i>	11
• BRUNO ĆURKO, <i>Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu / Croatian Philosophy in Interaction and Context</i>	19
Program / Programme	27
• Simpozij <i>Um: koevolucija biologije i kulture / Mind: Coevolution of Biology and Culture Symposium</i>	29
• Simpozij <i>Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu / Croatian Philosophy in Interaction and Context Symposium</i>	41
Sažeci izlaganja / Paper abstracts	49
• Simpozij <i>Um: koevolucija biologije i kulture / Mind: Coevolution of Biology and Culture Symposium</i>	51
• Simpozij <i>Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu / Croatian Philosophy in Interaction and Context Symposium</i>	105
Adresar izlagača / Addresses of the speakers	145
• Simpozij <i>Um: koevolucija biologije i kulture / Mind: Coevolution of Biology and Culture Symposium</i>	147
• Simpozij <i>Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu / Croatian Philosophy in Interaction and Context Symposium</i>	153
Donatori 28. Dana Frane Petrića / Donors of the 28th Days of Frane Petrić	157
Kronologija Dana Frane Petrića 1992.–2019. / Chronology of the Days of Frane Petrić 1992–2019	161

**Organizacijski odbor Dana Frane Petrića /
Organization Committee of the Days of Frane Petrić**

Tomislav Krznar (Zagreb), *predsjednik/President*, Lidija Knorr (Zagreb), *glavna tajnica/Chief Secretary*, Denis Kos (Zagreb), *glavni tajnik/Chief Secretary*, Mira Matijević (Zagreb), *poslovna tajnica/Business Secretary*, Pavo Barišić (Zagreb), Ivan Bekavac Basić (Zagreb), Igor Čatić (Zagreb), Ante Čović (Zagreb), Bruno Ćurko (Split), Borislav Dadić (Zadar), Ljiljana Filipas (Cres), Predrag Finci (London), Michael George (Fredericton), Nada Gosić (Rijeka), Luka Janeš (Zagreb), Vladimir Jelkić (Osijek), Mislav Ježić (Zagreb), Hrvoje Jurić (Zagreb), Kristijan Jurjako (Cres), Ivica Kelam (Osijek), Marko Kos (Zagreb), Tomislav Krznar (Zagreb), Gottfried Künzlen (München), Mislav Kukoč (Zagreb), Alpar Lošonc (Novi Sad), Nenad Malović (Zagreb), Ivica Martinović (Dubrovnik/Zagreb), Željka Metesi Deronjić (Zagreb), Maria Muccillo (Roma), Arto Mutanen (Lahti), Gaetano Negovetić (Cres), Tomáš Nejšchleba (Olomouc), Mirjana Parat (Cres), Attila Pató (Praha), Snježana Paušek-Badždar (Zagreb), Luka Perušić (Zagreb), Tomislav Petković (Zagreb), Josip Pope (Cres), Zdravko Radman (Zagreb), Walter Salković (Cres), Marija Selak (Zagreb), Goran Sunajko (Zagreb), Igor Škamperle (Ljubljana), Fulvio Šuran (Pula), Iris Tićac (Zadar/Rijeka), Christo Todorov (Sofija), Lino Veljak (Zagreb), Dragica Vujadinović (Beograd), Ivana Zagorac (Zagreb), Sanja Živanović (Cres)

**Programski odbor simpozija Um: koevolucija biologije i kulture /
Programme Committee of the Mind: Coevolution of Biology and Culture
Symposium**

Zdravko Radman (Zagreb), *predsjednik/President*, Sandro Skansi (Zagreb), *tajnik/Secretary*, Mira Matijević (Zagreb), *poslovna tajnica/Business Secretary*, Richard Menary (Sydney), Mariagrazia Portera (Edinburgh), Martino Rossi Monti (Zagreb), Michael Schmitz (Wien), Karlo Toljan (Zagreb/Pittsburgh)

**Programski odbor simpozija Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu /
Programme Committee of the Croatian Philosophy in
Interaction and Context Symposium**

Bruno Ćurko (Split), *predsjednik/President*, Josip Guć (Split), *tajnik/Secretary*, Mira Matijević (Zagreb), *poslovna tajnica/Business Secretary*, Davor Balić (Osijek), Željka Metesi Deronjić (Zagreb), Demian Papo (Osijek), Hrvoje Potlimbrzović (Osijek)

28. DANI FRANE PETRIĆA

Uvod

28th DAYS OF FRANE PETRIĆ

Introduction

UM: KOEVOLUCIJA BIOLOGIJE I KULTURE

Zdravko Radman

Predsjednik Programskog odbora simpozija

Um: koevolucija biologije i kulture

Duga tradicija rasprava u kojoj su priroda i kultura suprotstavljeni na kontrastni način (*'biology versus culture'*; *'nature versus nurture'*) pokazala se neadekvatnom i sve je više valjanih znanstvenih razloga koji sugeriraju kako bi se odmak od takve vrste isključivosti mogao pokazati teorijski produktivnim. Takav bi pokušaj, naime, oslobodio biologiju vlastita izolacionizma, a kulturu senzibilizirao za ono organsko i tjelesno. Shodno tome, valja uzeti teoriju evolucije i filozofiju simboličkih oblika, darvinizam i filozofiju kulture, kao komplementarne teorijske perspektive koje jedinstvenost ljudskog svijeta vide u međusobnoj povezanosti i međudjelovanju gena i 'mema' i koje takvu vrstu međuovisnosti vide kao ključ za razumijevanje ljudskog uma.

Opći je cilj simpozija, stoga, ne samo pronaći poveznice u istraživačkoj praksi često odvojenih teorijskih područja, kao što su biologija, s jedne strane, i kulturologija, s druge strane, nego i pokazati da se procesi koje istražuju međusobno uvjetuju, tj. da postoji stalna razmjena između gena i simbola, odnosno biologije i kulture. Ustvrditi to znači odstupiti od promatranja organizma u njegovoj izoliranoj biološkoj niši, kao i napustiti ideju o čovjeku kao izdvojenom iz prirode i superiornom u odnosu na ostala živa bića zbog toga što je uspio razviti nešto tako jedinstveno kao što je naša kultura. No time što je razvio kulturu čovjek nije prestao biti biološko biće, niti je to postao u manjoj mjeri; jednako tako vrijedi da to biološko biće nije kulturno nedužno i slijepo već da se stalno preoblikuje kroz nove zadaće i izazove koje mu nameće kulturni razvoj (što se posebno dobro vidi na primjeru mozga).

Ljudski je svijet u pravom smislu rezultat naših kulturnih inovacija i intervencija, a one su u bitnome utjelovljene (*embodied*). Zato smo skloni promatrati utjecaj kulture (*enculturation*) kao ono što se ne da svesti na propozicionalne sadržaje, niti se da u potpunosti objasniti na intelektualistički način. Ne bismo li onda mogli govoriti o tjelesnoj kul-

turi (*embodied enculturation*) kao načinu oblikovanja ljudskog ponašanja i uma? Ne bismo li, analogno, mogli smatrati opravdanim govoriti o znanlačkom (spoznajno kompetentnom) i kulturnom tijelu? Ova pitanja impliciraju mogući zaključak koji bi upućivao na to da nije samo *um utjelovljen*, već je i *tijelo umno*. Takva spoznaja nije nimalo trivijalna i u bitnome određuje razumijevanje prirode vlastita uma.

Biološki smo utjelovljeni i kulturni smo, i oboje nije vezano tek pukom koegzistencijom, nego se međusobno prožima i stimulira. Netočna je predodžba kako evolucijski najprije imamo biološki razvoj, a potom, kao kakvu nadogradnju, onaj kulturni. Zapravo, i jedan i drugi proces odvijaju se istovremeno i to nam (dodatno) daje za pravo da govorimo o koevoluciji.

Proizvodnjom kulture interveniramo u prirodni poredak danog (*given*), što utječe na naše ponašanje koje je uvijek orijentirano na okoliš, kao i na jedinstvenu perspektivu na to kako stvari jesu, ali i na to kako one mogu biti. Na primjer, jezik je moćno sredstvo oblikovanja ljudskog iskustva i uma. Uporabom jezika nastanjujemo naše okruženje značenjima i na taj ga način preoblikujemo u specifično ljudski svijet. Stvarajući djela fikcije mi proširujemo postojeće povrh granica neposrednog i uobičajenog; stvarajući mitove, religije, znanost, ideologije i sl. strukturiramo društveni svijet na posve novi način; uz pomoć plesa i glazbe mi taj svijet oblikujemo emocionalno; stvarajući artefakte, u širokom spektru od oruđa i pomagala do rafiniranih umjetničkih tvorevina, oblikujemo proširenu zbilju i moguće svjetove zasnovane na mašti itd. Svi oblici kulturnog stvaralaštva u stanju su preobraziti puki fizički okoliš u poligon složenog ljudskog djelovanja, zasnovanog na značenjima koja neprestano proizvodimo. Ljudski mozak/um u konstantnoj je potrazi za značenjima jer to je ključno ne samo za prilagodbu na uvjete u okruženju nego i za bolje navigiranje u svijetu kompleksnih društvenih interakcija. Važno je naglasiti kako svojim kulturnim djelovanjem ne preoblikujemo samo svoj okoliš kreativno, nego time osposobljavamo i odgajamo sam organ kojim to činimo, a to je – um.

Stoga zaključujemo kako je ovaj proces dvosmjernan: ne samo da je naš 'kulturni um' uvjetovan ograničenjima i mogućnostima biologije nego isto tako možemo ustvrditi kako moć simboliziranja ostavlja traga i na elementarnim razinama (biološke) tjelesnosti. Nakon što smo poč-

li plesati, pjevati, svirati, govoriti, crtati, pisati, mjeriti, računati, planirati, moliti se bogovima, istraživati, slikati, komponirati glazbu, stvarati humor, filozofirati itd. naša tijela nisu više bila ista kao prije – naše je biološko biće uznapredovalo do razine koju inače ne bi doseglo da smo kojim slučajem bili zakinuti za kulturu.

Ovakav nam pristup može omogućiti odmak od pretjerane usmjerenosti na mozak tako što ćemo biti senzibilizirani za opciju da se složeniji mentalni procesi, poput onih spoznajnih, generiraju na nižim razinama tjelesnosti, te tako što ćemo ostati otvoreni prema mogućnosti da utjecaj kulture seže do najjednostavnijih reakcija, poput onih refleksnih.

Rasprava o ‘kulturnom mozgu’ (*enculturated brain*) i o kulturom ‘proširenom’ umu (*extended mind*) može nam pomoći u reafirmiranju formativne uloge simbola na novi način. Usto, smatramo da su kultura i aktivni pristup umu (*enactivism*) međusobno povezani i da je taj odnos vrijedan istraživačkog napora.

Na općem planu nastojat će se premostiti jaz između prirodnih i humanističkih znanosti, a kroz tematsko fokusiranje ciljati će se na pristup koji će ljudski um razumjeti kao rezultat biološko-kulturne koevolucije koja prolazi kroz stalno dinamičko i povijesno preoblikovanje.

Ovaj općeniti okvir ostavlja dovoljno prostora za specifičnije teme kao što su:

- Kultura i preoblikovanje uma
- ‘Kulturni mozak’
- Kultura i spoznaja
- Kulturne intervencije i okoliš
- Kultura kao način prilagodbe i suradnje
- Kultura i ‘prošireni um’ (*extended mind*)
- Uloga jezika u preoblikovanju uma
- Jezik kao simbolički oblik i instinkt
- Uloga naracije
- Utjecaj simboličkog na emocionalno
- Naracija i osjećaji
- Razumjeti ‘druge umove’ (*other minds*) pomoću kulture
- Odnos tjelesnosti i kulture

- Mirenje darvinizma i estetike
- Kulturna i/ili biološka uvjetovanost ljepote
- Estetika znanosti
- Kultura kao objekt neuroznanstvenih istraživanja (*neuroculture; neuroanthropology; neuroaesthetics*)
- Tehnologija kao novi oblik kulture
- Kultura u eri robotike
- Umjetna inteligencija i stvaranje umjetne kulture
- Mogućnost stvaralaštva posredstvom umjetne inteligencije

Ove tematske natuknice ni na koji način ne iscrpljuju spektar mogućih ideja za koje se nadamo da ovaj simpozij može generirati.

Tema skupa izrazito je interdisciplinarna i može joj se adekvatno pristupiti samo kroz produktivnu razmjenu raznih disciplina i područja istraživanja kao što su: filozofija, antropologija, biologija, psihologija, lingvistika, neuroznanost, kognitivna znanost i dr. Otvaranje suradnje između prirodnih znanstvenika i humanista upravo se u ovoj istraživačkoj domeni može pokazati obećavajućim, a ono može polučiti jedno cjelovitije i adekvatnije razumijevanje ljudskog uma, što je danas u žarištu interesa kako filozofije uma tako i kognitivne i drugih znanosti.

MIND: COEVOLUTION OF BIOLOGY AND CULTURE

Zdravko Radman

President of the Programme Committee of the
Mind: Coevolution of Biology and Culture Symposium

The long tradition of ‘culture *versus* biology’ and ‘nature *versus* nurture’ debate, in which the two are represented in a contrastive way, meanwhile proves inadequate and it seems that there are increasingly more valid scientific reasons to advocate a shift away from such exclusiveness and that such turn might prove productive. Such an attempt would free biology from its isolationism, while it would make culture more sensitive to the organic and bodily. It is thus advisable to treat theory of evolution and philosophy of symbolic forms, Darwinism and study of culture, as complementary theoretic perspectives, which see uniqueness of the human world in interdependence and cross-fertilization of genes and ‘memes’, and for which this kind of mutuality is also a key for better understanding of the human mind.

The general aim of the conference is not only to bring together in the research praxis habitually separated domains, such as biology, on the one hand, and the study of culture, on the other hand, but also to show that the processes they inquire are co-constituted, e.g. that there is a continuous exchange between genes and symbols, and so also between the biological and cultural. To claim that means to cease observing the organism in its isolated biological niche, but also to depart from the idea of human being as detached from nature and as superior to other living beings, based on the fact that we were able to develop something as exquisite as our culture. However, because humans have developed culture does not mean that they have ceased to exist as biological beings or that they are now less so; it also holds that biological beings are not culturally innocent or blind, but are rather permanently being reshaped due to ever new tasks and challenges imposed by the cultural development (for which is the brain best example).

The human world that we inhabit is in a profound sense a result of our cultural inventions and interventions and they are deeply *embod-*

ied. We see enculturation as not reducible to propositional contents and also as not explainable plainly in intellectualist terms. May we then not conceive of a possibility of ‘embodied enculturation’ as a proper form of shaping the human behavior and mind? May we then not also (analogously) conceive of a possibility of a knowing (cognitively competent) and encultured body? These questions imply that not only is the *mind embodied*, but also hold for justified that the *body is enminded*. This is by no means trivial as it may throw new light on our conceptualization of the mind.

As biological beings we are embodied, but we are also encultured, and both relate not only in terms of co-existence, but they also inter-relate and mutually stimulate. Inadequate is thus the assumption that there is first biology and that at some later point of development there comes a cultural infrastructure. The truth is, both processes run in parallel and that gives us (additional) ground to talk about coevolution.

With culture, humans intervene in the natural order of the ‘given’, which impacts our behavior and provides a unique perspective not only on how things are but also how things can be otherwise. For instance, language is a powerful means of shaping human experience and the mind. With the employment of language, we invest our environment with meanings and in such way reconfigure it into a uniquely human world; with creating works of fiction, we expand it beyond the immediate and habitual; with inventing myths, religions, science, and ideologies, we pattern our social world decisively; with dance and music, we furnish it emotionally; with humor, we make it livable; with artefacts, ranging from simple tools to refined art-works, we shape an extended reality and possible worlds based on imagination, etc. All the forms of cultural interventions transform mere physical surroundings into an arena of a more complex human behavior that is constituted of human-made significations. The human brain/mind is in constant search for meanings because that is crucial for its adaptation to environmental conditions and for a better navigation in the world of complex social interactions. However, by acting upon the environment we not only transform it creatively, we also reconfigure the organ with which it is done – the mind.

It is important to stress that the process is bi-directional: not only are our enculturated minds conditioned by the constraints and capacities of our own biology, but also the power of symbols leaves its imprint upon the most elementary instances of embodiment. After we began to dance, talk, sing, write, draw, measure, calculate, plan, pray to gods, investigate, compose music, create humor, philosophy, etc., our bodies were not the same any more – and our entire biological being advanced to the level it would otherwise not have reached if we had been deprived of culture.

Such approach may allow us a shift away from the brain-centrism, in the sense that we admit as a possibility that processes relevant for cognition are generated on the yet more elementary levels of embodiment and eventually make plausible that enculturation goes all the way down to the level of reflexes.

The discussion on the ‘enculturated brain’ and culturally ‘extended mind’ may be a way to reaffirm the import of the *formative role of symbols* in a new way. We also hold that culture and ‘enactivism’ are closely related and that this particular aspect is worth further investigation.

On a general scale, an attempt will be made to ignore and bridge the gap between natural sciences and humanities; on a more reduced scale, the project will aim to approach and understand the human mind as an outcome of bio-cultural coevolution constantly undergoing dynamic and historically conditioned reshaping.

- This general framework leaves enough room for more specific issues such as:
- Enculturation and refurbishing of the mind
- The encultured brain
- Culture and cognition
- Environment and cultural interventions
- Culture as a mode of adaptation and cooperation
- The culturally ‘extended’ mind
- The role of language in refurbishing our mental spaces
- Language as a symbolic form and instinct
- The power of narratives

- How the symbolic reshapes our minds and impacts our emotions?
- Narratives and emotional arousal
- Understanding ‘other minds’ by means of culture
- How are embodiment and enculturation related?
- How to reconcile Darwinian theory of evolution and aesthetic theories?
- The sense of beauty; biologically inherited or culturally conditioned?
- The aesthetics of science
- Culture as an object of neuroscientific investigation (neuroculture; neuroanthropology; neuroaesthetics)
- Technology as a new form of culture
- Culture in the era of robotics
- Can Artificial Intelligence create (artificial) culture?
- Is it conceivable to talk about AI creativity?

The thematic hints listed above by no means exhaust the spectrum of possible ideas the topic of the conference may generate.

By its nature, the theme is interdisciplinary and can only be adequately approached in collaboration in which philosophers reach out for a productive exchange with anthropologists, biologists, psychologists, linguists, neuroscientists, cognitive scientists, computer scientists, and others. An attempt to merge perspectives from natural sciences and humanities may prove to be a promising path to a more profound understanding of how we function as minded beings – a challenge currently in the focus not only of philosophy of mind but also of cognitive and other sciences.

HRVATSKA FILOZOFIJA U INTERAKCIJI I KONTEKSTU

Bruno Ćurko

Predsjednik Programskog odbora simpozija
Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu

Stalna tema *Dana Frane Petrića – Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu* vezana je uz lik i djelo našeg renesansnog mislitelja Frane Petrića, ali uključuje i istraživanja u području hrvatske filozofije općenito, s obzirom na različite povijesne, kulturne, društvene, filozofske, znanstvene i druge interakcije i kontekste u kojima valja promatrati hrvatsku filozofiju.

U sklopu dvadeset i osme znanstveno-kulturne manifestacije *Dani Frane Petrića* stalni međunarodni simpozij *Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu* obuhvaća tri tematska skupa: 1. »Hrvatska filozofija u prošlosti i sadašnjosti«; 2. »Frane Petrić«; 3. »Renesansna filozofija i njezin utjecaj na kasnija razdoblja u filozofiji, znanosti i kulturi«.

1. Hrvatska filozofija u prošlosti i sadašnjosti

Tematski skup »Hrvatska filozofija u prošlosti i sadašnjosti« kao glavni cilj ima kontinuirano proučavanje hrvatske filozofije od njenih početaka do danas. Posebice izdvajamo sljedeće tematske cjeline:

- sintetički pregledi hrvatske filozofske baštine u cjelini, po stoljećima ili disciplinama;
- pojedina djela ili cjelokupni opusi određenih hrvatskih filozofa;
- infrastrukturni, odnosno »arheološki« prinosi (bibliografije, katalozi rukopisnih zbirka, transkripcije itd.);
- interpretativni pristupi filozofskim tekstovima i usporedni prinosi;
- istraživanje izvora i recepcije pojedinih hrvatskih filozofa ili skupina filozofa;
- prinosi »institucionalnoj« povijesti (učilišta, časopisi, ostale ustanove, »škole«).

Ovaj tematski skup ove godine uključuje najviše izlaganja, a odabrane teme pokrivaju mnoga područja vezana uz hrvatsku filozofiju:

humanizam i renesansa, Nikola Vitov Gučetić i Marijan Cipra, 20. stoljeće, bioetika, filozofija i društvo te filozofija i književnost.

2. Frane Petrić

Frane Petrić (Cres, 1529. – Rim, 1597.) znameniti je hrvatski renesansni polihistor. Pisao je od prve godine studija filozofije na Sveučilištu u Padovi te je ostavio pozamašan opus tiskanih radova kao i rukopise razasute po raznim arhivima. Razvoj njegova mišljenja seže od snažnih utjecaja raznorodnih filozofskih tradicija i ocjene aristotelevske baštine do izvornih uvida u poetici, metafizici i prirodnoj filozofiji. Proučavatelji renesansne epohe nalaze se i danas pred evolucijom Petrićevih koncepcija kao pred velikom i trajnom istraživačkom zadaćom. Ovaj međunarodni simpozij poziva istraživače da iznesu pred javnost svoje uvide i spoznaje te tako pridonesu objektivnoj prosudbi uloge i značenja Petrićeve misli u renesansnom kontekstu. Ove, 2019. godine obilježava se 490 godina od Petrićeva rođenja. To je prilika da se još jednom prisjetimo Petrića i istražimo djela ovog našeg renesansnog prvaka. Kao poticaj za razmišljanje izdvajamo sljedeće istraživačke teme:

- život, rukopisi i tiskana djela Frane Petrića;
- izvori Petrićeve misli te obilježja, dometi i značenje njegovih izvornih uvida;
- poredbene prosudbe Petrićevih stajališta i rješenja;
- recepcija Petrićeva djela među suvremenicima i u kasnijim stoljećima;
- Petrićev prinos različitim filozofskim disciplinama, osobito prirodnoj filozofiji, metafizici, prirodnoj teologiji, psihologiji, poetici i političkoj filozofiji;
- Petrićev prinos egzaktnim i prirodnim znanostima, osobito geometriji, geofizici, oceanografiji i astronomiji;
- Petrićeva književna djela;
- Petrićev doprinos prevođenju, izdavaštvu i traduktologiji;
- Petrićevo razumijevanje povijesti i povijesne znanosti;
- Petrićev odnos prema grčkom i latinskom jeziku.

3. Renesansna filozofija i njezin utjecaj na kasnija razdoblja u filozofiji, znanosti i kulturi

Renesansno je razdoblje bilo vrijeme prepoznatljivo po bogatom filozofskom djelovanju. Jedno od najvažnijih obilježja renesansne filozofije jest interes za primarne izvore grčke i rimske misli, koji su prije renesanse bili gotovo nepoznati ili malo čitani. U renesansi se obnavljaju proučavanja (novo)platonizma, stoicizma, epikurejstva i skepticizma. Proučava se i Aristotel, ali njegova filozofija više se ne smatra nepogrešivom. Jasno je da se u renesansnoj filozofiji može pronaći mnoštvo različitih utjecaja, pristupa, filozofija. Upravo je zato renesansna filozofija neiscrpno vrelo istraživanja. Kako je renesansna filozofija početak iz kojeg se razvila moderna filozofija i znanost, tematska polja istraživanja gotovo su nepregledna. Kao poticaj za razmišljanje izdvajamo sljedeće istraživačke teme:

- renesansni platonizam;
- renesansni aristotelizam;
- kritika Aristotelove logike;
- renesansni stoicizam;
- renesansni skepticizam;
- filozofija prirode u renesansi;
- renesansna filozofija politike.

Renesansa (doslovce ‘ponovno rađanje’ ili ‘preporod’) zaista je preporodila klasične teme, ali i omogućila »novo rođenje« slobodnog i stvaralačkog čovječjeg duha. Općenito je prihvaćeno stajalište da je renesansa utjecala na svako područje ljudskog mišljenja, djelovanja i stvaralaštva te time preobrazila Europu i ostatak svijeta. Također je osigurala bogatu podlogu na kojoj su nastale moderna filozofija, znanost i kultura, a time je njezin utjecaj osjetan i u našem vremenu. Nije pretjerana tvrdnja da neki renesansni koncepti i pogledi suoblikuju i mnoge dimenzije današnjega života. Stoga pozivamo na propitivanje utjecaja renesanse na kasnija razdoblja u filozofiji, znanosti i kulturi, a osobito na istraživanje tragova renesanse u današnjem svijetu, od znanosti (humanističkih, prirodnih, društvenih, tehničkih i drugih), religije, umjet-

nosti i arhitekture, preko politike i ekonomije, do popularne kulture i kulture svakodnevice.

Uz zahvalu svim sudionicima simpozija *Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu*, želim nam svima još jedan uspješan simpozij kojim ćemo otvoriti nova pitanja i potaknuti nova istraživanja o hrvatskoj filozofiji, Frani Petriću i renesansnoj filozofiji.

CROATIAN PHILOSOPHY IN INTERACTION AND CONTEXT

Bruno Ćurko

President of the Programme Committee of the
Croatian Philosophy in Interaction and Context Symposium

The regular annual theme of the *Days of Frane Petrić – Croatian Philosophy in Interaction and Context* – is related to the life and work of Croatian Renaissance thinker Frane Petrić (Franciscus Patricius), but also includes research in the field of Croatian philosophy in general, given the different historical, cultural, social, philosophical, scientific, and other interactions and contexts in which to observe Croatian philosophy. Within the 28th scientific-cultural event of the *Days of Frane Petrić*, the regular annual international symposium *Croatian Philosophy in Interaction and Context* have three thematic symposia: 1. “Croatian Philosophy in the Past and the Present”; 2. “Frane Petrić”; 3. “Renaissance Philosophy and its impact on later periods in philosophy, science, and culture”.

1. Croatian Philosophy in the Past and the Present

The thematic block “Croatian Philosophy in the Past and the Present” has the main goal of continuous research of Croatian philosophy, since its beginnings to the present days. This thematic block should include the presentations of research in the following areas:

- synthetic overviews of Croatian philosophical heritage as a whole, by centuries or disciplines;
- individual works or complete oeuvres of certain Croatian philosophers;
- infrastructural, i.e. “archaeological” contributions (bibliographies, catalogues of manuscript collections, transcriptions, etc.);
- interpretative approaches to philosophical texts and comparative contributions;
- research of the sources and reception of some Croatian philosophers or groups of philosophers;

- contributions to the “institutional” history (education institutions, journals, other institutions, “schools”).

This year, this thematic block includes the most presentations, and selected topics cover many areas related to Croatian philosophy: Humanism and the Renaissance, Nikola Vitov Gučetić and Marijan Cipra, 20th Century, Bioethics, Philosophy and Society, Philosophy and Literature.

2. Frane Petrić

Frane Petrić (Franciscus Patricius, Cres, 1529 – Rome, 1597) is a famous Croatian Renaissance polymath. He had been writing since his first year of studying philosophy at the University of Padua and has left a voluminous oeuvre of printed works as well as numerous manuscripts scattered across various archives. The development of his thought ranges from a strong influence of different philosophical traditions and reviews of the Aristotelian heritage to original insights in poetics, metaphysics, and natural philosophy. Researchers of the Renaissance epoch today still consider the evolution of Petrić’s concepts as a great and continuous research task. This international symposium invites researchers to publicly present their insights and research results in order to contribute to an objective evaluation of the role and importance of Petrić’s thought in the Renaissance context. This year we celebrate 490 years since Petrić’s birth. It is an opportunity to recall Petrić once again and explore the life and works of our, Croatian, Renaissance champion. As an incentive, we have highlighted the following research topics:

- the life, manuscripts, and printed works of Frane Petrić;
- sources of Petrić’s thought and the characteristics, scopes, and importance of his original insights;
- comparative evaluations of Petrić’s views and solutions;
- reception of Petrić’s works among his contemporaries and in later centuries;
- Petrić’s contribution to various philosophical disciplines, especially natural philosophy, metaphysics, natural theology, psychology, poetics, and political philosophy;

- Petrić's contribution to exact and natural sciences, especially geometry, geophysics, oceanography, and astronomy;
- Petrić's literary works;
- Petrić's contribution to translating, publishing, and traductology;
- Petrić's understanding of history and historical.

3. Renaissance Philosophy and its impact on later periods in philosophy, science, and culture

The Renaissance period is recognizable by a rich philosophical activity. One of the most important features of Renaissance philosophy is an interest for the primary sources of Greek and Roman thought, which were almost unknown or slightly read before the Renaissance. The Renaissance renews the study of (Neo)Platonism, Stoicism, Epicureanism, and Skepticism. Aristotle is studied as well, but his philosophy is no longer considered infallible. It is clear that many different influences, approaches, and philosophies can be found in Renaissance philosophy. That is why Renaissance philosophy is an inexhaustible source for research. As Renaissance philosophy is the beginning from which modern philosophy and science have evolved, the thematic fields of research are almost immeasurable. As an incentive, we have highlighted the following research topics:

- Renaissance Platonism;
- Renaissance Aristotelianism;
- criticism of Aristotle's logic;
- Renaissance stoicism;
- Renaissance skepticism;
- the philosophy of nature in the Renaissance;
- Renaissance philosophy of politics.

“Renaissance Philosophy”, as a constant theme of the symposium Croatian Philosophy in Interaction and Context, has been expanded this year by suggesting a reflection – on the influence of the Renaissance on later periods in philosophy, science, and culture.

The Renaissance (literally ‘re-birth’ or ‘revival’) has truly revived classical themes, but also has enabled the “birth” of a free and creative human spirit. It is generally accepted that the Renaissance has influenced every aspect of human thinking, action, and creativity and has transformed Europe and the rest of the world. It also provided a rich foundation for modern philosophy, science, and culture, and its impact is also sensational in our time. It is not an exaggeration to claim that some of the Renaissance concepts and perspectives are in line with many dimensions of today’s life. Therefore, we are referring to the question of the influence of the Renaissance on later periods in philosophy, science, and culture. In particular, we are referring to the exploration of the traces of the Renaissance in today’s world, from science (humanistic, natural, social, technical, and other), religion, art, and architecture, through politics and economics, to popular culture and the culture of everyday life.

With thanks to all the participants of the symposium *Croatian Philosophy in Interaction and Context*, I wish all of us one more successful symposium that will open up new questions and stimulate new research on Croatian philosophy, Frane Petrić, and Renaissance philosophy.

28. DANI FRANE PETRIĆA

Program

28th DAYS OF FRANE PETRIĆ

Programme

Simpozij
UM: KOEVOLUCIJA BIOLOGIJE I KULTURE
Symposium
MIND: COEVOLUTION OF BIOLOGY AND CULTURE

NEDJELJA, 22. rujna 2019. / SUNDAY, 22 September 2019

Dolazak i smještaj sudionika u hotel *Kimen* u Cresu /
Arrival and accommodation of participants at *Kimen* Hotel, Cres

18.00–19.30 Zajednica Talijana Cres / Comunità degli Italiani di Cherso

Javno predavanje / Public lecture

MIROSLAV RADMAN (Split), ZDRAVKO RADMAN (Zagreb): Koevolucija biologije i kulture / A Coevolution of Biology and Culture

20.00 *Piće dobrodošlice i večera / Welcome drink and dinner*

PONEDJELJAK, 23. rujna 2019. / MONDAY, 23 September 2019

9.00–10.00 Otvaranje skupa i pozdravne riječi /
Opening ceremony and welcoming speeches

**PLENARNO PREDAVANJE (engleski)
PLENARY LECTURE (English)**

Predsjedava / Chairperson: ZDRAVKO RADMAN

10.00–11.00 RICHARD MENARY (Australia/Australija): Enculturation in
Three Fugues / Enkulturacija u tri fuge

11.00–11.30 *Rasprava / Discussion*

11.30–11.45 *Pauza / Break*

Sekcija A (njemački, engleski) ::: Section A (German, English)

Predsjedava / Chairperson: LINO VELJAK

11.45–12.00 PAVO BARIŠIĆ (Kroatien/Hrvatska): Vielperspektivität einer
integrativen Philosophie der Welt / Pluriperspektivnost integra-
tivne filozofije svijeta

12.00–12.15 GOTTFRIED KÜENZLEN (Deutschland/Njemačka): Biote-
chnologie – *Enhancement* – Transhumanismus: Der alte Traum
vom neuen Menschen in neuem Gewand / Biotehnologija – *en-
hancement* – transhumanizam: stari san o novome čovjeku u
novome odijelu

12.15–12.30 ARTO MUTANEN (Finland/Finska): About the Identity of *I / O*
identitetu *Ja*

12.30–13.00 *Rasprava / Discussion*

13.00 *Ručak / Lunch*

Sekcija B (hrvatski) ::: Section B (Croatian)

Predsjedava / Chairperson: DRAŽENKO TOMIĆ

11.45–12.00 IVO DŽINIĆ (Hrvatska/Kroatien): Čovjek i dinamika kulture – tragedija ili tek drama? / Mensch und Dynamik der Kultur – die Tragödie oder nur ein Drama?

12.00–12.15 ERIK BREZOVEC (Hrvatska/Croatia): Um, osoba i suvremeno društvo: reinterpetacija pojma osobe Georgea Herberta Meada / Mind, Person, and Contemporary Society: Reinterpretation of the Notion of Person in the Theory of George Herbert Mead

12.15–12.30 DAMIR KUKIĆ (Bosna i Hercegovina/Bosnia and Herzegovina): Pojam tijela kao medijska slika / The Notion of Body as a Media Image

12.30–13.00 *Rasprava / Discussion*

13.00 *Ručak / Lunch*

Sekcija C (hrvatski) ::: Section C (Croatian)

Predsjedava / Chairperson: ŠTEFANIJA KOŽIĆ

11.45–12.00 PREDRAG FINCI (Ujedinjeno Kraljevstvo/United Kingdom): Instinkt kao um u Bergsonovoj filozofiji / Instinct as Reason in Bergson's Philosophy

12.00–12.15 ŽELJKO VUČKOVIĆ (Srbija/Serbia): Ljubav kao most između prirode i kulture: o ljubavi, ljudskoj prirodi i ideji zajednice / Love as a Bridge between Nature and Culture: On Love, Human Nature, and the Idea of Community

12.15–12.30 ŽELJKO ŠARIĆ (Bosna i Hercegovina/Bosnien und Herzegowina): Evolucijska teorija ljubavi / Evolutionstheorie der Liebe

12.30–13.00 *Rasprava / Discussion*

13.00 *Ručak / Lunch*

Section A (English) ::: Sekcija A (engleski)

Predsjedava / Chairperson: RICHARD MENARY

15.00–15.30 PETER J. RICHERSON (USA/SAD): Not by Genes Alone: How Culture Transformed Human Brain / Nije sve u genima: kako je kultura preobrazila ljudski mozak

15.30–16.00 MICHAEL SCHMITZ (Austria/Austrija): Towards a Layered Account of Culture and Collectivity / K slojevitom prikazu kulture i kolektivnosti

16.00–16.30 *Pauza / Break*

16.30–17.00 REGINA FABRY (Germany/Njemačka): Arithmetical Practices, Cumulative Cultural Evolution, and Enculturation / Aritmetičke prakse, kumulativna kulturna evolucija i enkulturacija

17.00–17.30 MARKUS PANTSAR (Finland/Finska): The Interplay of Biological and Cultural Components in the Acquisition of Natural Number Concepts / Međudjelovanje bioloških i kulturnih sastavnica u usvajanju pojmova prirodnih brojeva

17.30–18.00 MIROSLAV RADMAN (Croatia/Hrvatska): Potential Conflict between Biological and Cultural Evolution / Potencijalni konflikt između biološke i kulturne evolucije

19.00 *Večera / Dinner*

Sekcija B (hrvatski, engleski) ::: Section B (Croatian, English)

Predsjedava / Chairperson: IVO DŽINIĆ

15.00–15.15 ARDIAN GOLA (Kosovo): Bourdieu vs. Habermas / Bourdieu vs. Habermas

15.15–15.30 JOSIP BERDICA (Hrvatska/Croatia): Mogu li društva biti pravedna? Socio-antropološki osvrt / How Can Societies Be Just? A Socio-Anthropological Review

15.30–15.45 MICHAL SLÁDEČEK (Srbija/Serbia): Ljudski kapaciteti i legitimnost državne akcije / Human Capacities and the Legitimacy of State Action

15.45–16.15 *Rasprava / Discussion*

16.15–16.30 *Pauza / Break*

Predsjedava / Chairperson: JOSIP BERDICA

16.30–16.45 IGOR ČATIĆ (Hrvatska/Croatia): Deklaracija o ravnopravnosti tvari i materijala / The Declaration on Equality of Substances and Materials

16.45–17.00 IVAN JARNJAK (Hrvatska/Croatia): Nove tendencije – znanost, umjetnost, estetika / New Tendencies – Science, Art, Aesthetics

17.00–17.15 IVAN PERKOV, BRUNO BOGOVIĆ, PETAR ŠARIĆ (Hrvatska/Croatia): Spomeničke interpolacije u javni prostor – filozofi i ostali društveno-humanistički znanstvenici na zagrebačkim ulicama i trgovima / Monumental Interpolations into Public Space – Philosophers and Other Social and Humanistic Scientists on Streets and Squares of Zagreb

17.15–17.45 *Rasprava / Discussion*

19.00 *Večera / Dinner*

21.00 *Predstavljanje recentnih izdanja (hrvatski) /
Presentation of recent publications (Croatian)*

- Gottfried Küenzlen, *Die Entzauberung der Welt: Studien zu Kultur, Gesellschaft und Religion in der Moderne* [Raščaravanje svijeta: studije o kulturi, društvu i religiji u moderni], Berlin et al.: LIT Verlag, 2019.
- Slavko Amulić, *Perspektivizam i pluralizam: prilog zasnivanju pluriperspektivizma* [Perspectivism and Pluralism: A Contribution to the Foundation of Pluriperspectivism], Zagreb: Pergamena, 2019.
- Hrvoje Jurić, *Euforija i eutanazija: akutni zapisi o kroničnim problemima* [Euphoria and Euthanasia: Acute Notes on the Chronic Problems], Zagreb: Sandorf, Mizantrop, 2019.
- Goran Sunajko, *Estetika ružnoga* [Aesthetics of the Ugly], Zagreb: Naklada Breza, 2018.
- Predrag Finci, *Što se sviđa svima: komentari uz Kantovo shvaćanje umjetnosti* [What Is Pleasing to All: Comments on Kant's Conception of Art], Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2019.
- Predrag Finci, *O književnosti i piscima* [On Literature and Writers], Sarajevo: Rabic, 2019.

Predstavljajući / Presenters: Pavo Barišić, Lidija Knorr, Lino Veljak, Predrag Finci, Goran Sunajko, Hrvoje Jurić

UTORAK, 24. rujna 2019. / TUESDAY, 24 September 2019

Sekcija A (hrvatski i engleski) ::: Section A (Croatian and English)

Predsjedava / Chairperson: PREDRAG FINCI

9.00–9.15 DANIELA G. CAMHY (Austria/Austrija): The Power of Narratives and Imagination / Snaga narativâ i mašte

9.15–9.30 TANJA PETROVIČ (Slovenia/Slovenija): Empathy at the Intersection Between Biology and Culture, and the Power of Narrative / Empatija na sjecištu biologije i kulture te snaga narativa

9.30–9.45 MARINA MILIVOJEVIĆ MAĐAREV (Srbija/Serbia): Naracija i emocija – destrukcija priče u suvremenoj drami ili od straha i sažaljenja do osjećaja nelagode / Narration and Emotion – the Destruction of Story in Contemporary Drama, or from Fear and Pity to the Feeling of Discomfort

9.45–10.15 *Rasprava / Discussion*

10.15–10.30 *Pauza / Break*

Predsjedava / Chairperson: HRVOJE JURIĆ

10.30–10.45 MARIJANA KOLEDNJAK (Hrvatska/Croatia): Govor mržnje i religija / Hate Speech and Religion

10.45–11.00 IVANA GRABAR (Hrvatska/Croatia): Govor mržnje u hrvatskom i engleskom jeziku / Hate Speech in English and Croatian Language

11.00–11.15 LIVIA PAVLETIĆ (Hrvatska/Croatia): Govor mržnje u tekstovima o migrantima / Hate Speech in Texts on Migrants

11.15–11.45 *Rasprava / Discussion*

13.00 *Ručak / Lunch*

Sekcija B (hrvatski) ::: Section B (Croatian)

Predsjedava / Chairperson: PAVO BARIŠIĆ

9.00–9.15 LINO VELJAK (Hrvatska/Kroatien): S onu stranu biologizma i kulturalizma / Jenseits von Biologismus und Kulturalismus

9.15–9.30 VESNA STANKOVIĆ PEJNOVIĆ (Srbija/Serbia): Aktualnost Nietzscheove kritike naturalizma i kulturalizma / The Actuality of Nietzsche's Criticism of Naturalism and Culturalism

9.30–9.45 SEADALIĆ (Hrvatska/Croatia): Bezumlje govora mržnje – biološka i kulturna dimenzija / The Madness of Hate Speech – The Biological and Cultural Dimension

9.45–10.15 *Rasprava / Discussion*

10.15–10.30 *Pauza / Break*

Predsjedava / Chairperson: FULVIO ŠURAN

- 10.30–10.45** MARKO ŠKORIĆ, ALEKSEJ KIŠJUHAS (Srbija/Serbia): Kultura kod ne-ljudskih životinja: k (re)definiranje pojma kulture / Culture in Non-Human Animals: Towards (Re)Defining the Concept of Culture
- 10.45–11.00** DRAŽENKO TOMIĆ (Hrvatska/Croatia): Kultura i pojedinac: razum i um / Culture and the Individual: Reason and Mind
- 11.00–11.15** ŠTEFANIJA KOŽIĆ (Hrvatska/Croatia): Kultura i jezik – otuđenje u psihoanalizi / Culture and Language – Alienation in Psychoanalysis
- 11.15–11.45** *Rasprava / Discussion*
- 13.00** *Ručak / Lunch*

Sekcija C (engleski) ::: Section C (English)

Predsjedava / Chairperson: DAMIR KUKIĆ

- 9.00–9.15** LUKA JANEŠ (Hrvatska/Croatia): Brain as the Organ of Relation and Resonance between Life, Mind and Consciousness in Thomas Fuchs's Reflection / Mozak kao organ odnosa i rezonancije među životom, umom i svijesti u refleksiji Thomasa Fuchsa
- 9.15–9.30** BÉLA MESTER (Hungary/Mađarska): The Brain, Mind and Body in Hungarian Dystopias and Philosophy in the Interwar Period / Mozak, um i tijelo u mađarskim distopijama i filozofiji međuratnog razdoblja
- 9.30–9.45** KATSIARYNA ZHUK (Belarus/Bjelorusija): From Merleau-Ponty to Certeau: Language as Embodied Gesture and Revelation of Otherness / Od Merleau-Pontyja do Certeaua: jezik kao utjelovljena gesta i otkrivenje drugosti
- 9.45–10.15** *Rasprava / Discussion*
- 10.15–10.30** *Pauza / Break*

Predsjedava / Chairperson: TANJA PETROVIČ

10.30–10.45 TOMAŽ MARAS (Slovenia/Slovenija): Medieval Conjectures of a Concord Among Religions / Srednjovjekovne pretpostavke o slozi među religijama

10.45–11.00 IVAN PLATOVNJAK, MIROSLAV GOMBOC (Slovenia/Slovenija): How Living in Christ or Living the Buddha-Nature Influences the Human Mind / Kako živjeti u Kristu ili živjeti Budhinu prirodu utječe na ljudski um

11.00–11.15 BOŠTJAN LENART (Slovenia/Slovenija): The Evolution of Marion's Concept of *Revelation* – a Challenge for the Pastoral Theology / Evolucija Marionova pojma *otkrivenja* – izazov za pastoralnu teologiju

11.15–11.45 *Rasprava / Discussion*

13.00 *Ručak / Lunch*

14.30 Obilazak grada Cresa uz stručno vodstvo /
Sightseeing tour of the town of Cres with a tour guide

14.30 Sastanak Organizacijskoga odbora *Dana Frane Petrića* /
Meeting of the Organization Committee of the *Days of Frane Petrić*

19.30 *Večera / Dinner*

21.00 **Round Table / Okrugli stol:** Peter J. Richerson & Robert Boyd, *Not by Genes Alone: How Culture Transformed Human Evolution*, The University of Chicago Press (2005); Robert Boyd & Peter J. Richerson, *The Origin and Evolution of Cultures*, Oxford University Press (2004).

Sekcija A (English) ::: Section A (engleski)

Predsjedava / Chairperson: MICHAEL SCHMITZ

10.00–10.15 ZDRAVKO RADMAN (Croatia/Hrvatska): Enculturation and Evolution of Embodiment / Enkulturacija i evolucija utjelovljenja

10.15–10.30 INA NALIVAİKA (Belarus/Bjelorusija): Everyday Practices as the Way of the Embodied Enculturation / Svakodnevne prakse kao način utjelovljene enkulturacije

10.30–10.45 DAVID AHAČIĆ (Slovenia/Slovenija): Procession – How Walking Shapes Our World / Procesija – kako hodanje oblikuje naš svijet

10.45–11.15 *Rasprava / Discussion*

11.15–11.30 *Pauza / Break*

Sekcija B (hrvatski, engleski) ::: Section B (Croatian, English)

Predsjedava / Chairperson: VESNA STANKOVIĆ PEJNOVIĆ

10.00–10.15 FULVIO ŠURAN (Hrvatska/Croatia): Virtualna dimenzija ljudske prirode / The Virtual Dimension of Human Nature

10.15–10.30 PREDRAG MILIDRAG (Srbija/Serbia): Nesavršeni bogovi *Matrixa* / The Imperfect Gods of the *Matrix* Trilogy

10.30–10.45 MAJA VEJIĆ (Croatia/Hrvatska): The Minds of Near Future / Umovi bliske budućnosti

10.45–11.15 *Rasprava / Discussion*

11.15–11.30 *Pauza / Break*

Sekcija C (English) ::: Section A (engleski)

Predsjedava / Chairperson: LUKA JANEŠ

10.00–10.15 HRVOJE JURIC (Croatia/Hrvatska): On the Ethical Relevance of the Mind / O etičkoj relevantnosti uma

10.15–10.30 MATEJA PEVEC ROZMAN (Slovenia/Slovenija): The Human Being as a Minded Being – a Cultural Being with Virtues / Ljudsko biće kao umno biće – kulturno biće s vrlinama

10.30–10.45 MICHAEL GEORGE (Canada/Kanada): Evolution, Imagination, and Emergent Probability / Evolucija, mašta i emergentna vjerojatnost

10.45–11.15 *Rasprava / Discussion*

11.15–11.30 *Pauza / Break*

PLENARNO PREDAVANJE (engleski)

PLENARY LECTURE (English)

Predsjedava / Chairperson: MICHAEL GEORGE

11.30–12.30 ANDREW BUSKELL (United Kingdom/Ujedinjeno Kraljevstvo): Cohesion and Clustering in Cultural Phylogenetics / Kohezija i grupiranje u kulturnoj filogenetici

12.30–12.45 *Rasprava / Discussion*

12.45–13.15 Završna rasprava i zatvaranje simpozija / Closing Discussion and Closing of the Symposium

13.30 *Ručak / Lunch*

15.00 Polazak organiziranog autobusa za Zagreb / Departure of the organized bus to Zagreb

Simpozij
HRVATSKA FILOZOFIJA U INTERAKCIJI I KONTEKSTU

Symposium
CROATIAN PHILOSOPHY IN INTERACTION AND CONTEXT

SRIJEDA, 25. rujna 2019. / WEDNESDAY, 25 September 2019

Dolazak i smještaj sudionika u hotel *Kimen* u Cresu /
Arrival and accommodation of participants at *Kimen* Hotel, Cres

18.00–19.30 Zajednica Talijana Cres / Comunità degli Italiani di Cherso

Javno predavanje / Public lecture

LINO VELJAK (Zagreb): Značenje prve konferencije o Frani Petriću /
Die Bedeutung der Ersten Konferenz über Franciscus Patricius

20.00 *Piće dobrodošlice i večera / Welcome drink and dinner*

ČETVRTAK, 26. rujna 2019. / THURSDAY, 26 September 2019

9.00–9.30 Otvaranje skupa i pozdravne riječi /
Opening ceremony and welcome speeches

**PLENARNO PREDAVANJE /
PLENARY LECTURE**

Predsjedava / Chairperson: BRUNO ĆURKO

9.30–10.00 DAVOR BALIĆ (Osijek): Tragom Krležinih promišljanja o hrvatskim filozofima / Tracing Krleža's Evaluations of Croatian Philosophers

10.00–10.15 *Rasprava / Discussion*

10.15–10.30 *Pauza / Break*

**Renesansna filozofija /
Renaissance Philosophy**

Predsjedava / Chairperson: LUKA JANEŠ

10.30–10.45 IVAN JARNJAK (Zagreb): Nasljeđe renesanse: Duchamp – Beuys. Alkemičar i šaman avangarde / The Renaissance Inheritance: Duchamp – Beuys. An Alchemist and a Shaman of the Avant-garde

10.45–11.00 DENIS KARANUŠIĆ (Šibenik): Renesansno shvaćanje nastanka potresa i utjecaj na Descartesovu i Stayevu filozofiju / Renaissance Perception on the Causes of Earthquakes and the Influence on Descartes's and Stay's Philosophy

11.00–11.15 FULVIO ŠURAN (Pula): Utopija kao društvo po mjeri čovjeka / Utopia as a Society Tailor-Made for Human

11.15–11.45 *Rasprava / Discussion*

11.45–12.00 *Pauza / Break*

**Hrvatska filozofija u prošlosti i sadašnjosti /
Croatian Philosophy in the Past and Present**

Predsjedava / Chairperson: DENIS KARANUŠIĆ

12.00–12.15 PAVO BARIŠIĆ (Zagreb): Ante Starčević i hrvatski studenti na Kraljevskom sveučilištu u Pešti / Ante Starčević and Croatian Students at the Royal University in Pest

12.15–12.30 LUKA JANEŠ (Zagreb): Metapsihička fenomenologija i transcendentelni individualizam u misli Lazara Hellenbacha / Metapsychical Phenomenology and Transcendental Individualism in the Thought of Lazar Hellenbach

12.30–12.45 HRVOJE POTLIMBRZOVIĆ (Osijek): Prisutnost filozofskih disciplina u opusu Stjepana Matičevića / The Presence of Philosophical Disciplines in Stjepan Matičević's Opus

12.45–13.15 *Rasprava / Discussion*

13.30 *Ručak / Lunch*

16.00 Obilazak grada Cresa / Sightseeing tour of the town of Cres

19.30 Večera

PETAK, 27. rujna 2019. / FRIDAY, 27 September 2019

**PLENARNO PREDAVANJE /
PLENARY LECTURE**

Predsjedava / Chairperson: DEMIAN PAPO

9.00–9.30 MARIA MUCCILLO (Roma/Rim): Platonismo e politica nel tardo Rinascimento: «echi» machiavelliani negli scritti di Francesco Patrizi / Platonizam i politika u kasnoj renesansi: machiavelijanski »odjeci« u spisima Frane Petrića

9.30–9.45 *Rasprava / Discussion*

9.45–10.00 *Pauza / Break*

**S Petrićem u žarištu /
With Petrić in Focus**

Predsjedava / Chairperson: JOSIP GUĆ

10.00–10.15 ĆIRIL ČOH (Varaždin): Koncept umještanja u Petrićevoj filozofiji te u umjetnosti Rafaela i El Greca / The Concept of Emplacement in Patricius' Philosophy and the Art of Raphael and El Greco

10.15–10.30 MONIKA JURIC JANJIK (Zagreb): »La strada della virtù«: glazba i obrazovanje u *Sretnom gradu* Frane Petrića / "La strada della virtù": Music and Education in Frane Petrić's *La città felice*

10.30–10.45 MARKO KARDUM (Zagreb): Frane Petrić i petrarkizam u Hrvatskoj / Frane Petrić and Petrarchism in Croatia

10.45–11.00 HRVOJE RELJA (Split): Petrićevo poimanje bitka-svjetlosti sučelice skolastičkim poimanjima bitka / Petrić's Conception of Being-Light Opposite to Scholastic Conceptions of Being

11.00–11.30 *Rasprava / Discussion*

11.30–11.45 *Pauza / Break*

**Hrvatska filozofija u prošlosti i sadašnjosti – bioetika /
Croatian Philosophy in the Past and Present – Bioethics**

Predsjedava / Chairperson: MONIKA JURIC JANJIK

11.45–12.00 BRUNO ĆURKO (Split): Kulturna animalistika Nikole Viskovića – s primjerom vuka (*Canis lupus*) / Cultural Animalism of Nikola Visković – With an Example of a Wolf (*Canis lupus*)

12.00–12.15 JOSIP GUĆ (Split): Nedorečeni spor o moralnom subjektu / An Unfinished Dispute over the Moral Subject

12.15–12.30 MISLAV KUKOČ (Zagreb): Od dokidanja etike do integrativne bioetike / From Overcoming of Ethics to Integrative Bioethics

12.30–13.00 *Rasprava / Discussion*

13.30 *Ručak / Lunch*

**Hrvatska filozofija u prošlosti i sadašnjosti – humanizam i renesansa /
Croatian Philosophy in the Past and Present – Humanism and Renaissance**

Predsjedava / Chairperson: HRVOJE POTLIMBRZOVIĆ

16.00–16.15 DAVOR BALIĆ, DEMIAN PAPO (Osijek): Filozofski sloj Stojkovićeve govora *Erit tibi gloria* (1424.) / The Philosophical Layer of Stojković's Oration *Erit tibi gloria* (1424)

16.15–16.30 IVO DŽINIĆ (Zagreb): *Philosophia Christi* kod Erazma Roterdamskog i Marka Marulića / *Philosophia Christi* bei Erasmus von Rotterdam und Marko Marulić

16.30–16.45 PETAR UŠKOVIĆ CROATA (Zagreb): Skalićeva literatura na Bečkom sveučilištu / Skalić's Literature at the University of Vienna

16.45–17.15 *Rasprava / Discussion*

17.15–17.30 *Pauza / Break*

**Hrvatska filozofija u prošlosti i sadašnjosti –
Nikola Vitov Gučetić i Marijan Cipra /
Croatian Philosophy in the Past and Present –
Nikola Vitov Gučetić i Marijan Cipra**

Predsjedava / Chairperson: ĆIRIL ĆOH

17.30–17.45 JOSIP PERIŠA (Zagreb): *Dijalog o ljepoti i Dijalog o ljubavi* Nikole Gučetića / *A Dialogue on Beauty and A Dialogue on Love* by Nikola Gučetić

17.45–18.00 TANJA CUJZEK (Osijek): Filozofija politike u Gučetićeve djelu *Governo della famiglia* (*Upravljanje obitelji*) iz 1589. godine / Political Philosophy in Gučetić's Work *Governo della famiglia* (*Family Governance*) from 1589

18.00–18.15 TOMISLAV DRETAR (Zagreb): Filozofija Marijana Cipra / The Philosophy of Marijan Cipra

18.15–18.30 IVAN SMILJANIĆ (Zagreb): Geneza povijesti u filozofiji Marijana Cipre / The Genesis of History in the Philosophy of Marijan Cipra

18.30–19.00 *Rasprava / Discussion*

19.00 *Večera / Dinner*

SUBOTA, 28. rujna 2019. / SATURDAY, 28 September 2019

**Hrvatska filozofija u prošlosti i sadašnjosti – 20. stoljeće /
Croatian Philosophy in the Past and Present – 20th Century**

Predsjedava / Chairperson: IVAN PERKOV

9.00–9.15 JAKOVERDELJAC (Zagreb): Fenomenologija politike u filozofiji Ante Pažanina / The Phenomenology of Politics in the Philosophy of Ante Pažanin

9.15–9.30 IRIS TIĆAC (Zadar), IVAN MILANOVIĆ LITRE (Zagreb): Aktualnost filozofije Pavla Vuk-Pavlovića u kontekstu suvremenih rasprava o obrazovanju / Die Aktualität der Philosophie von Pavao Vuk-Pavlović im Kontext des gegenwärtigen Bildungsdiskurses

9.30–9.45 MATIJA VIGATO (Zagreb): Estetika stripa Zlatka Posavca / Zlatko Posavac's Aesthetics of Comics

9.45–10.15 *Rasprava / Discussion*

10.15–10.30 *Pauza / Break*

**Hrvatska filozofija u prošlosti i sadašnjosti –
filozofija i književnost /
Croatian Philosophy in the Past and Present –
Philosophy, Art and Literature**

Predsjedava / Chairperson: IRIS TIĆAC

10.30–10.45 JAN DEFRANČESKI (Zagreb): Filozofsko čitanje eseja »Sumrak poezije« Tina Ujevića / A Philosophical Reading of Tin Ujević's Essay "Twilight of Poetry"

10.45–11.00 HRVOJE JURIC (Zagreb): »Stihovi i manje sočni mogu ipak biti točni«: o snošaju poezije i filozofije na tragu Pavla Vuk-Pavlovića / "Verses Lacking Juice and Tact Still Can Be Wholly Exact": On the Intercourse between Poetry and Philosophy on the Trail of Pavao Vuk-Pavlović

11.00–11.15 DOMAGOJ BROZOVIĆ (Đurđevac): Znanost o književnosti u projektu »Filozofska istraživanja« / The Scientific Study of Literature in the Project "Filozofska istraživanja"

11.15–11.45 *Rasprava / Discussion*

11.45–12.00 *Pauza / Break*

**Hrvatska filozofija u prošlosti i sadašnjosti – filozofija i društvo /
Croatian Philosophy in the Past and Present – Philosophy and Society**

Predsjedava / Chairperson: JAKOV ERDELJAC

12.00–12.15 ERIK BREZOVEC, LUKA MARŠIĆ, ZORAN ZORIČIĆ (Zagreb): Potencijali i opasnosti interneta i popratnih društvenih mreža za razvoj pojedinca u kulturnom prostoru Republike Hrvatske / The Potentials and Risks of Internet and Associated Social Networks for the Development of Individual in the Cultural Space of the Republic of Croatia

12.15–12.30 IVAN PERKOV (Zagreb): Etički problemi nepostojanja urbanog planiranja u suvremenoj Hrvatskoj: urušavanje osjećaja

zajedništva u urbanim naseljima / Ethical Problems of the Non-Existence of Urban Planning in Modern Croatia: The Collapse of Feelings of Communality in Urban Settlements

12.30–12.45 ENIS ZEBIĆ (Zagreb): Prilog poznavanju recepcije Carla Schmitta u Hrvatskoj 1941. – 1945. / On the Reception of Carl Schmitt in Croatia 1941–1945

12.45–13.15 *Rasprava / Discussion*

13.15 *Ručak / Lunch*

Odlazak sudionika / Departure of participants

28. DANI FRANE PETRIĆA

Sažeci izlaganja

28th DAYS OF FRANE PETRIĆ

Paper abstracts

Simpozij
UM: KOEVOLUCIJA BIOLOGIJE I KULTURE
Symposium
MIND: COEVOLUTION OF BIOLOGY AND CULTURE

Javno predavanje / Public lecture

ZDRAVKO RADMAN¹, MIROSLAV RADMAN²

¹ *Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
University Department of Croatian Studies, University of Zagreb, Croatia*

² *Mediteranski institut za istraživanje života, Split, Hrvatska /
Mediterranean Institute for Life Sciences, Split, Croatia*

KOEVOLUCIJA BIOLOGIJE I KULTURE

Odmakom od tradicionalnog suprotstavljanja ‘dviju kultura’, danas smo bliže stanovitom ‘bio-kulturnom obratu’ – uvjerenju da razumjeti ljudsku prirodu i um možemo na znanstveno utemeljen način samo ako sagledamo da biološki organizmi ne obitavaju izolirano u svojim nišama, već da se formiraju i djeluju pod utjecajem društvenih odnosa i kulture. Stoga smo rezultat djelovanja kako gena tako i simbola, biološke evolucije i kulturnog razvoja. Javno predavanje bavit će se nekim aspektima ovog međuodnosa, uključujući i to kako moderne tehnologije, kao novi oblik kulture, utječu na nas kao biološka bića. Na koncu bit će riječi o biologiji starenja i o pokušajima da se ne samo produlji ljudski vijek nego i osigura zdrav i kvalitetan život.

A COEVOLUTION OF BIOLOGY AND CULTURE

A shift away from the traditional counterpointing of ‘two cultures’ (nature vs. nurture) has brought us to a kind of ‘bio-cultural turn’ – a belief that we can understand human nature and mind in a scientifically founded way only if

we realize that biological organisms do not exist isolated in their niche but are rather shaped by social conditions and culture. We are thus result of both genes and symbols, biological evolution and cultural development. This public lecture will deal with some aspects of this intriguing interrelatedness, including the question about how modern technologies, as a new form of culture, shape us as biological beings. Finally, discussed will be some issues in the biology of aging and attempts to secure not only longer but also healthy and quality life.

Plenarna predavanja / Plenary lectures

RICHARD MENARY

*Department of Philosophy, Macquarie University, Sydney, Australia /
Odjel za filozofiju, Sveučilište Macquarie, Sydney, Australija*

ENCULTURATION IN THREE FUGUES

There are currently a number of proposals about how cognition culturally evolved (Tomasello 1999, Sterelny 2012, Heyes 2018). All of those proposals depend upon a thesis of enculturation: That cultural practices can transform cognitive capacities through social/cultural learning (Menary 2013, 2015, 2018). To defend this thesis, a deeper analysis of the mechanisms of enculturation is required. I will indicate how we can do this by looking at three of those mechanisms:

1. Guided learning in specialized learning niches
2. Learning Driven Plasticity in the Brain and Body
3. Redundancy and Distributed Robustness.

Collectively, I shall argue, these mechanisms produce cognitive potential, the potential to evolve novel cognitive capacities culturally. I will further argue that cognitive potential gives us the basis from which to defend the enculturation thesis stated above.

ENKULTURACIJA U TRI FUGE

Trenutno postoji niz prijedloga o tome kako se spoznaja kulturno razvijala (Tomasello 1999, Sterelny 2012, Heyes 2018). Svi ti prijedlozi ovise o tezi enkulturacije: da kulturne prakse mogu preobraziti spoznajne sposobnosti putem društvenog/kulturnog učenja (Menary 2013, 2015, 2018). Da bi se ta teza obranila, potrebna je dublja analiza mehanizama enkulturacije. Naznačit ću kako to možemo učiniti sagledavajući tri takva mehanizma:

1. vođeno učenje u specijaliziranim nišama za učenje,
2. učenje upravljane plastičnosti u mozgu i tijelu,
3. suvišnost i raspodijeljena robusnost.

Zajedno, argumentirat ću, ti mehanizmi proizvode spoznajni potencijal, potencijal za kulturni razvoj novih spoznajnih sposobnosti. Nadalje argumentiram da nam spoznajni potencijal daje osnovu za obranu gore navedene teze enkulturacije.

ANDREW BUSKELL

*University of Cambridge, United Kingdom /
Sveučilište u Cambridgeu, Ujedinjeno Kraljevstvo*

COHESION AND CLUSTERING IN CULTURAL PHYLOGENETICS

Modellers of cultural change often employ phylogenetic models. These represent cultures as being akin to species: just like species, cultures are linked by patterns of ancestry, can be understood as changing by ‘descent with modification’, and can split-off and go extinct. Of course, there are important and oft-mentioned dissimilarities: not only is horizontal transmission seemingly more frequent in cultures than in species, but so too anastomosis (the blending of ancestral lines). More than this, cultural traits seem to be organized and transmitted differently than in biological reproduction. Especially in modern populations, cultural traits seem to be organized into multiple, only partially overlapping clusters of traits. What do these disanalogies mean for the phylogenetic model—do they discount its applicability? Here I offer a tentative defence of phylogenetic approaches to culture.

KOHEZIJA I GRUPIRANJE U KULTURALNOJ FILOGENETICI

Modelari kulturne promjene često koriste filogenetske modele. Oni predstavljaju kulture kao srodne vrstama: baš kao i vrste, kulture su povezane rodoslovnim obrascima, može ih se shvatiti kao da se mijenjaju ‘nasljeđivanjem s modifikacijom’ te se mogu odijeliti i izumrijeti. Naravno, postoje važne i često spominjane različitosti: ne samo da je horizontalni prijenos naizgled češći u kulturama u odnosu na vrste nego je i anastomoza (miješanje rodoslovnih linija). Nadalje, kulturne se osobine naizgled organiziraju i prenose drukčije nego u biološkom razmnožavanju. Osobito u modernim populacijama, kulturne su osobine naizgled organizirane u višestruke, samo djelomično preklapajuće skupine osobina. Što ove disanalogije znače za filogenetski model – snižavaju li njegovu primjenjivost? Ovdje nudim provizornu obranu filogenetskog pristupa kulturi.

Izlaganja u sekcijama / Section papers

DAVID AHAČIČ

*Faculty of Theology, University of Ljubljana, Slovenia /
Teološki fakultet, Sveučilište u Ljubljani, Slovenija*

PROCESSION – HOW WALKING SHAPES OUR WORLD

The ability of walking upright was considered a sign of excellence of the human species. As for many expressive forms of our body, walking does not have only one meaning and can be a carrier of symbolic content and a means of social engagement and the formation of our world. Especially if we walk “together”. The archetype of an organized group manifests in various ways. It is a relatively spontaneous process, a first step against dysfunctional chaos. The orientation towards a common goal, which can be physical or spiritual, is typical. Among the most significant forms of walking is the liturgical procession. It is an archetype of a man as a pilgrim and a worshiper as well as an effective manifestation of the “*Ecclesia viatorum*”. We will present the components of the Corpus Christi procession as archetypal elements and show that it is not only a liturgical act, but also a sacred space in progress. It extends the network of sacral landscape and creates a sacred space in the world of everyday life (natural and urban). As a unique interweaving of experiences it can encourage a new awareness of our living space and that we must constantly learn to walk together.

PROCESIJA – KAKO HODANJE OBLIKUJE NAŠ SVIJET

Sposobnost uspravnoga hoda smatrana je znakom izvrsnosti ljudske vrste. Kao što to je slučaj s mnogim ekspresivnim oblicima našega tijela, hodanje nema samo jedno značenje i može biti nositelj simboličkog sadržaja te sredstvo društvenog angažmana i oblikovanja našega svijeta. Posebice ako hodamo »zajedno«. Arhetip organizirane skupine manifestira se na različite načine. To je relativno spontani proces, prvi korak protiv disfunkcionalnoga kaosa. Orijentacija je prema zajedničkom cilju, koji može biti fizički ili duhovni, tipična. Liturgijska procesija spada među najznačajnije oblike hodanja. Ona je arhetip čovjeka kao hodočasnika i štovatelja, kao i učinkovita manifestacija »*Ecclesia viatorum*«. Prikazat ćemo sastavnice Tijelovske procesije kao arhe-

tipske elemente i pokazati da ona nije samo liturgijski čin nego i sveti prostor u tijeku. Ona proširuje mrežu sakralnog krajolika i stvara sveti prostor u svijetu svakodnevnog života (prirodnog i urbanog). Kao jedinstveno ispreplitanje iskustava, ona može potaknuti novu svijest o našem životnom prostoru i o tome da neprekidno moramo učiti hodati zajedno.

SEAD ALIĆ

*Sveučilište Sjever, Koprivnica, Hrvatska /
University North, Croatia*

BEZUMLJE GOVORA MRŽNJE – BIOLOŠKA I KULTURNA DIMENZIJA

Različite su interpretacije govora mržnje. Svaka od njih govori mržnje promišlja u kontekstu odnosa slobode govora i mogućih nesloboda uvjetovanih pravnim reguliranjem (sankcioniranjem) govora mržnje. Ovo izlaganje želi krenuti od mržnje same (dohvaćajući filozofijske dimenzije, društvene kontekste i doprinose politike u razvoju govora mržnje) te mržnju kao takvu promatrati u njenim biološkim i kulturnim dimenzijama. Istovremeno, na konkretnim primjerima govora mržnje želimo pokazati isprepletenost biološkog i misaonog, kulturnog i tjelesnog, ideološkog i emotivnog. Analiza primjera govora mržnje, analiza ostrašćenosti individua uronjenih u tu vrstu psihološke i misaone nezrelosti, trebala bi pokazati važnost filozofijskih iskoraka u oskudnu stvarnost, iskoraka koji bi o fenomenima trebali davati filozofijski stav, ali i temeljne kriterije prema kojima bi se mogla odnositi (koja bi kao orijentir mogla uzeti) druga znanstvena, partikularna istraživanja.

THE MADNESS OF HATE SPEECH – THE BIOLOGICAL AND CULTURAL DIMENSION

Hate speech is interpreted in various ways. It is always analysed in the context of the relationship between the freedom of speech and the possible lack of freedom caused by legal regulations and the sanctioning of hate speech. This paper aims to start from hatred itself (touching upon philosophical dimensions, social contexts, contributions of politics to the development of hate speech) and in this way observe hatred as such in its biological and cultural dimensions. At the same time, we wish to show the interrelatedness of the biologi-

cal and intellectual, the cultural and corporeal, the ideological and emotional, through actual examples of hate speech. Analyses of some instances of hate speech, and the passion of individuals participating in this type of psychological and intellectual immaturity, will make it apparent how important it is for philosophy to influence this meagre reality, and make steps which would offer a philosophical view of these phenomena as well as basic criteria (to be taken as a signpost) for other scientific, particular research.

PAVO BARIŠIĆ

*Universitätsabteilung für Kroatische Studien, Universität Zagreb, Kroatien /
Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska*

VIELPERSPEKTIVITÄT EINER INTEGRATIVEN PHILOSOPHIE DER WELT

Im Vortrag geht es einerseits um die Hinterfragung der Inspiration und der Anziehungskraft der Weltthematik in der Philosophie der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts. Dieser Fragenkomplex wird mit dem Untergang der metaphysischen Vernunft und der Krise der positivistischen Wissenschaften in Zusammenhang gebracht. Auf der anderen Seite geht es um die Hinterfragung des gedanklichen Einflusses der stark dialogischen Brisanz des Themas auf die pluralistischen Strömungen und auf die demokratische Wende in Kroatien. Inwiefern haben die philosophischen Reflexionen über Weltbegriff mit der Öffnung der demokratischen Vorgänge in der Gesellschaft korrespondiert? Die Erforschung der Weltthematik hat sich in verschiedenen philosophischen Strömungen als eine der bedeutendsten Fragestellungen aufgedrängt. Dabei hat sich der Diskurs über Welt als dialogisch und vielperspektivisch erwiesen. Er gab den ganz unterschiedlichen und sogar entgegengesetzten theoretischen Betrachtungsweisen und philosophischen Ausrichtungen den Ansatz zur Erschließung der Deliberation und Auseinandersetzung über die gemeinsamen Bestrebungen. Die nähere Betrachtung der grundlegenden Thesen bestätigt zum Schluss die Einsicht, dass der „Weltbegriff als Grundbegriff der neuen Epoche“ (Marija Selak) bezeichnet werden könne. Durch ihn widerspiegelt sich wohl die gegenwärtige Vernunft der Welt in der Vielperspektivität einer integrativen Philosophie.

PLURIPERSPEKTIVNOST INTEGRATIVNE FILOZOFIJE SVIJETA

Predavanje se bavi, s jedne strane, ispitivanjem inspiracije i privlačnosti teme svijeta u filozofiji druge polovice 20. stoljeća. Taj sklop pitanja povezan je sa zalaskom metafizičkoga uma i krizom pozitivističkih znanosti. S druge strane, riječ je o propitivanju misaonoga utjecaja snažne dijaloške zapaljivosti teme na pluralističke struje i demokratske promjene u Hrvatskoj. Koliko su filozofska promišljanja o konceptu svijeta potaknula otvaranje demokratskih procesa u društvu? Istraživanje pojma svijeta postalo je vrlo rašireno u različitim filozofskim strujama. Istodobno, diskurs o svijetu pokazao se dijaloškim i pluriperspektivnim. Dao je poticaj posve različitim, pa čak i suprotnim teoretskim nazorima i filozofskim orijentacijama za otvaranje promišljanja i rasprave o zajedničkim nastojanjima. Podrobnije ispitivanje temeljnih teza potvrđuje zaključak da se pojam svijeta može označiti kao »temeljni pojam nove epohe« (Marija Selak). Kroz njega se zacijelo suvremena umnost svijeta zrcali u pluriperspektivizmu integrativne filozofije.

JOSIP BERDICA

*Pravni fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Hrvatska /
Faculty of Law, J. J. Strossmayer University of Osijek, Croatia*

MOGU LI DRUŠTVA BITI PRAVEDNA? SOCIO-ANTROPOLOŠKI OSVRT

»Odakle uopće potječu nejednakosti? Koliko nejednakost može biti moralno opravdana?« Pitanja su to što ih je nedavno u svojoj zanimljivoj knjizi *Minds Make Societies* postavio antropolog i psiholog Pascal Boyer. Govoreći o tome kako spoznaja objašnjava svijet koji ljudi stvaraju, Boyer primjećuje da je čovječanstvo na mnogo načina posebno, što vidi kao rezultat naše evolucijske povijesti. U nastojanjima da pojasnimo evoluciju čovjekove percepcije pravednosti važno je uočiti da je postojanje društvenih nejednakosti bitno obilježje većine ljudskih društava. Glavno pitanje današnjice zapravo glasi: što možemo učiniti po pitanju nejednakosti? Zapravo je pravo pitanje: što ljudi uopće misle kada kažu »želimo pravedno društvo!«? U tim nastojanjima ljudi često zastupaju dijametralno različita mišljenja. Postoji li razumijevanje pravednosti koje bi bilo zajedničko svima ili se ono razlikuje od društva do

društva? Ovo je razmišljanje usredotočeno na temu o tome može li suvremeni društveni sistem uopće osigurati pravednost.

HOW CAN SOCIETIES BE JUST? A SOCIO-ANTHROPOLOGICAL REVIEW

“Why is there inequality at all? How much of that inequality is morally just?” asks Pascal Boyer in his recently published book *Minds Make Societies*. Speaking about how cognition explains the world humans create, Boyer notices that humankind is special in many ways, as a result of its evolutionary history. In an effort to clarify the evolution of human perception of justice, it is important to notice that the existence of social inequality is an essential feature of most human societies. The main issue nowadays is: what can we do about inequality? Actually, the real question is what do people think when they say “we want a just society”? People often advocate diametrically opposite opinions. Is there an understanding of justice that would be shared by everyone at all, or is it different from society to society? Finally, is contemporary social system able to provide justice?

ERIK BREZOVEC

*Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
University Department of Croatian Studies, University of Zagreb, Croatia*

UM, OSOBA I SUVREMENO DRUŠTVO: REINTERPRETACIJA POJMA OSOBE GEORGEA HERBERTA MEADA

Osnovni je cilj ovog izlaganja teorijski opisati promjene društvene konstrukcije osobe i uma u suvremenom kontekstu društva rizika. Zbilja svakodnevnog života uvodi nove principe konstrukcije osobnog identiteta te samim time predstavlja izazov razvoju refleksivnosti, svijesti i samosvijesti u procesu formiranja osobe. Osnovno polazište ove argumentacije leži u prilagodbi teorijskih pojmova Georgea Herberta Meada (o formiranju osobe kao društvenog bića) globalnim razmjerima pojedinčeve percepcije generaliziranih drugih preko kojih se (u vlastitim spoznajnim procesima) ostvaruje kao osoba. To ostvarenje praćeno je rizicima svakodnevnog života kojima je pojedinac suvremenog doba suočen na svjesnim i nesvjesnim razinama (financijski rizici,

rizici prometnih nezgoda, rizik ekoloških katastrofa itd.). Neprekidna kalkulacija rizika u svakodnevnom djelovanju dovodi do hiper-refleksivnosti koja proizvodi identitetski nesigurne pojedince koji se ne mogu ostvariti u tradicionalnim oblicima interakcije licem u lice. Kroz teorijsko propitivanje ovih pretpostavki dolazi se do zaključka kako je suvremeni pojedinac (a posebice onaj mladi) suočen s otuđenjem vlastite umnosti. Pojavom hiper-refleksivnosti pojedinac se odriče mogućnosti vlastitih dijalektičkih sposobnosti i postaje čovjekom po sebi, a ne čovjekom za sebe.

MIND, PERSON, AND CONTEMPORARY SOCIETY: REINTERPRETATION OF THE NOTION OF PERSON IN THE THEORY OF GEORGE HERBERT MEAD

The main goal of this presentation is to theoretically describe changes in the social structure of person and mind in the contemporary context of the risk society. Everyday life today introduces new principles of personal identity construction, and thus represents a challenge to the development of reflexivity, awareness, and self-awareness in the process of person- (self-) formation. The basic starting point of this argument lies in the adaptation of theoretical concepts of George Herbert Mead (the formation of a person as a social being) to the global proportions of the individual's perception of generalized others through which they (in their cognitive processes) are constructed as a person. This process is followed by the risks of everyday life which represent the contemporary age. These risks are internalized in the individual at conscious and unconscious levels (financial risks, risks of traffic accidents, the risk of ecological disasters, etc.). Continuous risk calculation in everyday work results in hyper-reflection that produces identity-uncertain individuals that cannot be functional in traditional forms of face-to-face interaction. Through the theoretical discussion of these assumptions, we come to the conclusion that the contemporary individual (and especially the young people) faces the alienation of his own mind. With the appearance of hyper-reflexivity, the individual renounces the possibilities of their dialectical abilities and becomes a human being by themselves, not a human being for themselves.

DANIELA G. CAMHY

*Institute of Philosophy, University of Graz, Austria /
Institut za filozofiju, Sveučilište u Grazu, Austrija*

THE POWER OF NARRATIVES AND IMAGINATION

Culture provides the framework for making meaning of the world and understanding one's place in it. Narratives, fictions or storytelling play an important role in awakening imagination since early childhood, especially when both feelings and thoughts are stimulated and help to acquire new understanding of things. For Martha Nussbaum, reading narratives helps to cultivate empathy and leads to exercise better world citizenship. Literature, she argues, is nourishing because it expands our empathy, developing our moral imagination. Empathy is something we practice and allows us to see that there are alternative ways of experiencing the world and to look at things from another perspective. Narratives help us to develop our capacity to put ourselves in another person's situation. How can we explore the philosophical dimension in narratives? Can narratives, fictions and metaphors affect our perception? Can they shape our personality and influence our attitudes?

SNAGA NARATIVÂ I MAŠTE

Kultura pruža okvir za stvaranje smislenoga svijeta i razumijevanje pojedinčeva mjesta u njemu. Narativi, fikcije ili pripovijedanje igraju važnu ulogu u buđenju mašte od ranog djetinjstva, posebice kada se potiču i osjećaji i misli te kada pomažu u stjecanju novog razumijevanja stvari. Za Marthu Nussbaum, čitanje narativâ pomaže pri njegovanju empatije i vodi prema prakticiranju boljeg svjetskog građanstva. Književnost je, tvrdi ona, okrepljujuća zato što proširuje našu empatiju, razvijajući našu moralnu maštu. Empatija je nešto u čemu se vježbamo i omogućuje nam da uvidimo da postoje alternativni načini doživljavanja svijeta i da stvari sagledamo iz druge perspektive. Narativi nam pomažu u razvijanju naše sposobnosti da se stavimo u situaciju druge osobe. Kako možemo istražiti filozofsku dimenziju u narativima? Mogu li narativi, fikcije i metafore utjecati na našu percepciju? Mogu li oblikovati našu osobnost i utjecati na naše stavove?

IGOR ČATIĆ

*Fakultet strojarstva i brodogradnje, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Mechanical Engineering and Naval Architecture, University of Zagreb,
Croatia*

DEKLARACIJA O RAVNOPRAVNOSTI TVARI I MATERIJALA

U okviru teme skupa *Um: koevolucija biologije i kulture*, polazi se od koncepta trojedinstva informacije, energije i materije. Istodobno se postavlja pitanje značenja riječi *kultura*. Ljudski um pripada tijelu ljudskog bića i mora ga se promatrati kao informaciju nastalu u mozgu. To je predmet biologije. Istovremeno kulturu treba shvatiti kao zajednički naziv za materijalnu i duhovnu kulturu. Stvaranje materijalne kulture temelji se na lancu: zamisao, razvoj proizvoda, izbor stvari ili materijala, proizvodnja ili izrada tvorevina, njihova uporaba i gospodarenje otpadom. Posljednjih godina dogodila se diskriminacija najvažnije stvorene nove skupine materijala, tijekom 20. i početkom 21. stoljeća, fosilne (obično, ali neopravdano, sintetske) plastike. Opravdanost stvaranja novih proizvoda od pojedinih skupina materijala mora se temeljiti na ekološkim bilancama pojedinih proizvoda *od kolijevke pa do groba*.

THE DECLARATION ON EQUALITY OF SUBSTANCES AND MATERIALS

This paper as a contribution to the theme of the conference *Mind: the Coevolution of Biology and Culture* is based on the concept of the trinity of information, energy and matter. At the same time, the question of the meaning of the word *culture* is raised. The human mind belongs to the body of the human being and has to be seen as information generated in the brain. That is the subject of biology. At the same time, culture should be understood as the common name for material and spiritual culture. The creation of material culture follows the chain: idea, product development, choice of substances or materials, production or manufacturing of artefact, their use and waste management. In recent years there has been discrimination of the most important new material group created during the 20th and early 21st centuries, fossil (usually, but unjustifiably, synthetic) plastics. The justification for creating new products from individual groups of materials has to be based on ecological balances of individual products *from the cradle to the grave*.

IVO DŽINIĆ

Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /

Universitätsabteilung für Kroatische Studien, Universität Zagreb, Kroatien

ČOVJEK I DINAMIKA KULTURE – TRAGEDIJA ILI TEK DRAMA?

U poznatoj petoj studiji svoga djela *O logici kulturnih znanosti* Cassirer se dotiče teme tragedije kulture, koja je Simmelu bila vrlo značajna i koju je kao takvu i koncipirao. Ukazujući na problematiku prirodnog umnažanja kulturnih proizvoda te čovjekove nesposobnosti u adekvatnom ophođenju s njima, Simmel detektira fenomen dualizma kulture koji proizlazi upravo iz tog sve više rastućeg ponora. Inspiriran Simmelom, i Cassirer u spomenutoj studiji diskutira o problemu aktivnog suočavanja s objektivnom kulturom. Uvažavajući kako dijaloški tako i procesualni moment kulturnog prisvajanja te preferirajući više govor o određenoj drami, a ne toliko o tragediji kulture, Cassirer će ustvrditi kako je prisvajanje kulturnih dobara istovremeno uvijek i njihovo daljnje aktivno preoblikovanje. U predavanju se prije svega želi ukazati na osnovne postulate kako Simmelove tako i Cassirerove teorije o dinamici kulture, kao i na današnju aktualnost njihovih teorijskih postavki.

MENSCH UND DYNAMIK DER KULTUR – DIE TRAGÖDIE ODER NUR EIN DRAMA?

In berühmter fünften Studie seines Buches *Zur Logik der Kulturwissenschaften* greift Cassirer das Thema der Tragödie der Kultur an, das für Simmel von großer Bedeutung war und das er als solche auch konzipierte. Simmel wies auf das Problem der natürlichen Vermehrung kultureller Produkte und auf die immer größere Unfähigkeit des Menschen hin, diese angemessen anzuwenden, und entdeckte das Phänomen des Dualismus der Kultur, das aus diesem immer größer werdenden Abgrund herrührt. Inspiriert von Simmel thematisierte Cassirer das Problem einer tätigen Auseinandersetzung mit der objektiven Kultur. Dabei sprach er eher von einem Drama als von einer Tragödie der Kultur, weil er das dialogische und das prozesshafte Moment kultureller Aneignung beachtet. Sein zentrales Argument lautet, dass Aneignung kultureller Produkte immer auch ihre An-Verwandlung ist. In meinem Vortrag möchte ich vor allem auf die Simmels und Cassirers Grundpostulate bezüglich der Dynamik der Kultur so wie auch auf ihre heutige Aktualität hinweisen.

REGINA FABRY

*Department of Philosophy II, Faculty of Philosophy and Educational Research,
Ruhr University Bochum, Germany /*

*Odsjek za filozofiju, Fakultet za filozofiju i odgojne znanosti,
Ruhrsko sveučilište u Bochumu, Njemačka*

ARITHMETICAL PRACTICES, CUMULATIVE CULTURAL EVOLUTION, AND ENCULTURATION

How is it possible that human organisms can acquire arithmetical practices, given that there was not sufficient time for the biological evolution of dedicated cognitive mechanisms? This question can be answered by integrating research on enculturation and cumulative cultural evolution. Ontogenetically, arithmetical competence is rendered possible by the transformation of neural circuitry and motor programs associated with cultural learning. Phylogenetically, arithmetical practices are dependent upon cognitive innovations that have led to the cumulative cultural evolution of numerical symbol systems and other cognitive tools. The plasticity of the brain, the adaptability of the rest of the body, and cognitive innovation are biologically evolved phenomena. As such, they are indispensable for the mastery of culturally evolved arithmetical practices.

ARITMETIČKE PRAKSE, KUMULATIVNA KULTURNA EVOLUCIJA I ENKULTURACIJA

Kako je moguće da ljudski organizmi mogu steći aritmetičke prakse, s obzirom na to da nije bilo dovoljno vremena za biološku evoluciju namjenjskih kognitivnih mehanizama? Na to je pitanje moguće odgovoriti integrirajući istraživanja o enkulturaciji i kumulativnoj kulturnoj evoluciji. Ontogenetski, aritmetička sposobnost omogućena je preobražajem neuronske mreže i motoričkih programa povezanih s kulturnim učenjem. Filogenetski, aritmetičke su prakse ovisne o kognitivnim inovacijama koje su dovele do kumulativne kulturne evolucije numeričkih simboličkih sustava i drugih kognitivnih alata. Plastičnost mozga, prilagodljivost ostatka tijela i kognitivne inovacije biološki su evoluirani fenomeni. Kao takvi, neophodni su za savladavanje kulturno evoluiranih aritmetičkih praksi.

PREDRAG FINCI

*London, Ujedinjeno Kraljevstvo /
London, United Kingdom*

INSTINKT KAO UM U BERGSONOVOJ FILOZOFIJI

Um je u filozofiji dugo imao centralno mjesto. Bio je hvaljen kao najbolja osobina ljudskog bića, ali i porican zbog svojih destruktivnih poriva. Bergson u svom »filozofskom dinamizmu« na mjesto uma (inteligencije) postavlja instinkt, a na mjesto dijalektičke metode i racionalne refleksije u metodu unosi intuiciju. To mu omogućava da na drugi način shvati cjelinu i bit postojanja.

INSTINCT AS REASON IN BERGSON'S PHILOSOPHY

Reason has held a central position in philosophy for a very long time. Reason was celebrated as the best human quality, and also criticised for its destructive tendencies. Bergson in his "philosophical dynamism" gives precedence to instinct over reason (intelligence), while introducing intuition over the dialectic method and rational reflection in his philosophical method thus enabling him to differently comprehend totality and the essence of existence.

MICHAEL GEORGE

*Religious Studies Department, St. Thomas University, Fredericton, Canada /
Odjel za religijske studije, Sveučilište sv. Tome, Fredericton, Kanada*

EVOLUTION, IMAGINATION, AND EMERGENT PROBABILITY

The prospect of continuing human evolution seems to be both necessary and problematic. Using a critical realist perspective, I propose an approach to the issue of human development that highlights the essential role played by imagination, from foundational essentials to the grasp and realization of possibilities and potentialities, as distinct, but related, cognitive skill sets. Emergent probability provides a theoretical framework within which the emergence of higher order intelligibilities sublates and orders lower orders. This framework provides an understanding of the significance of, and the relationships between, distinct aspects of evolution. I believe it is possible to use emergent

probability as a means of recognizing the different functions of imagination, and of indicating how and why imagination is central to human growth and possibility.

EVOLUCIJA, MAŠTA I EMERGENTNA VJEROJATNOST

Čini se da je izgled za nastavak ljudske evolucije i neophodan i problematičan. Koristeći kritičku realističku perspektivu, predlažem pristup pitanju ljudskog razvoja koji naglašava bitnu ulogu mašte, od utemeljujućih osnova do shvaćanja i ostvarenja mogućnosti i potencijala kao različitih, ali povezanih, kognitivnih vještina. Emergentna vjerojatnost pruža teorijski okvir unutar kojega emergencija višega reda razumljivosti negira i određuje niže redove. Taj okvir pruža razumijevanje značaja, i odnosâ između, različitih vidova evolucije. Vjerujem da je moguće koristiti emergentnu vjerojatnost kao sredstvo prepoznavanja različitih funkcija mašte i ukazivanja na to kako je i zašto mašta središnja za ljudski razvoj i mogućnost.

ARDIAN GOLA

*Hasan Prishtina University of Prishtina, Kosovo /
Sveučilište Hasana Prishtine u Prištini, Kosovo*

BOURDIEU VS. HABERMAS

Philosophers usually conceive of reason as a universal, unconditioned, transhistorical and socially-free instance for apprehending the world. Following Kant on this issue, Habermas further develops this view by arguing that through reason only we can build the rational consensus as a suffice foundation for social cohesion. This can be conditionally labelled as philosophical reason, which stands in front of the world as subject toward object. We will be using Bourdieu to argue against this absolutist perspective without falling into the relativistic perspective. To his view, every reason has its own history and it is deeply embedded in social structures. Nevertheless, as this presentation aims to argue, thinking universally is possible without presupposing universal reason.

BOURDIEU VS. HABERMAS

Filozofi obično poimaju razum kao univerzalnu, neuvjetovanu, transhistorijsku i društveno slobodnu instancu shvaćanja svijeta. Slijedeći Kanta po tom pitanju, Habermas dalje razvija to gledište tvrdeći da samo razumom možemo izgraditi racionalni konsenzus kao dovoljni temelj za društvenu koheziju. To se uvjetno može označiti kao filozofski razum, koji stoji pred svijetom kao subjekt prema objektu. Bourdieuom ćemo se koristiti pri argumentaciji protiv te apsolutističke perspektive, bez zapadanja u relativizam. Prema njegovu mišljenju, svaki razum ima svoju povijest i duboko je ukorijenjen u društvene strukture. Ipak, u prilog čemu ovo izlaganje želi argumentirati, univerzalno je mišljenje moguće bez pretpostavljanja univerzalnog razuma.

IVANA GRABAR

*Sveučilište Sjever, Varaždin, Hrvatska /
University North, Varaždin, Croatia*

GOVOR MRŽNJE U HRVATSKOM I ENGLESKOM

Govor mržnje, kao način izražavanja koji potiče na javno iskazivanje neprijateljivosti i/ili mržnje prema pojedincima ili skupinama ljudi zbog njihovih različitosti i uvjerenja koja se razlikuju od onih koje poticatelj na mržnju ima, ponekad je teško odvojiti od slobode izražavanja. I javnost i znanost već neko vrijeme teže definiranju njihove razlike koju zamučuju različita tumačenja pojmova. Izlaganje će se kroz prizmu nejasne granice između govora mržnje i slobode izražavanja te značaja koji engleski jezik danas ima kao *lingua franca* fokusirati na uporabu pojedinih riječi i izraza koji potiču na mržnju ili nasilje i koji se mogu pronaći na mreži u svom izvornom obliku ili obliku prilagođenom hrvatskom jeziku. Analizirat će se njihova učestalost i način uporabe. Navedeno će omogućiti uvid u utjecaj engleskog jezika na izraze u hrvatskom jeziku i na koji ih se način percipira.

HATE SPEECH IN ENGLISH AND CROATIAN LANGUAGE

Hate speech – as various forms of expression that publicly promote intolerance and/or hatred against individuals or groups of people due to their differences and beliefs which diverge from those who inspire hate – is some-

times difficult to separate from the freedom of expression/speech. Both the public and science have been trying to clearly differentiate these notions often blurred by their various interpretations. Through the prism of this vague line that separates hate speech from the freedom of expression and the significance of the English language today as a *lingua franca*, this presentation will focus on the use of particular words and phrases that encourage hate or violence and can be found in an online environment in its original form or the form adjusted to fit the Croatian language. Their frequency and usage will be analysed. This will provide an insight into the impact that English has on these expressions in Croatian and how these are perceived.

LUKA JANEŠ

*University Centre for Integrative Bioethics, University of Zagreb, Croatia /
Sveučilišni centar za integrativnu bioetiku, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /*

BRAIN AS THE ORGAN OF RELATION AND RESONANCE BETWEEN LIFE, MIND AND CONSCIOUSNESS IN THOMAS FUCHS'S REFLECTION

The current era of science and philosophy is greatly interested in researching the human mind, cognitive processes and neuroconstructivistic “architectonics”, which as a product derives a handful of diverse research focusing on the relationship between the brain, mind, body, and consciousness. It is surprising that much of this research results in a kind of Cartesian dualism in contrast to integrative holistic reception and evaluation. The paradox is also noted by the German philosopher, psychiatrist and neuroscientist Thomas Fuchs. While commenting the aporetical “neurocentrism” and “neuromorphism” of the aforementioned scientific-philosophical currents, in the book *Ecology of the Brain: The Phenomenology and Biology of the Embodied Mind*, he observes the human brain primarily as the organ of relation, interaction, and resonance: with the body itself, with the immediate environment of the organism, and with the social and cultural environment of the lifeworld. The mentioned presents a biological prerequisite for the consciousness – i.e. intentional occupation of the environment and the extent of the world. Fuchs proposes a thesis that the fact that bodily consciousness does remain coextensive with the organism shows that it does not spring up as a separate entity, “like Minerva from the head of Jupiter”. Rather it is, from the very beginning, an embodied and extended

consciousness, and it presents the “integrativity” of the living organism altogether, not a phenomenon encapsulated in the brain. As an original and crucial consequence of this extended or ecological model, consciousness is observed as the constitutive of the ever new enclosed functional loop between the organism and environment. In this presentation, besides considering the mentioned motives, the focus will be on the thoughts of Merleau-Ponty, which are used by Fuchs as an argumentative orientation and inspiration for the phenomenological evaluation of the relationship between the body and consciousness.

MOZAK KAO ORGAN ODNOSA I REZONANCIJE IZMEĐU ŽIVOTA, UMA I SVIJESTI U REFLEKSIJI THOMASA FUCHSA

Aktualna epoha znanosti i filozofije ispunjena je velikim interesom za istraživanja ljudskog uma, kognitivnih procesa i neurokonstruktivističke »arhitektonike«, što kao proizvod polučuje pregršt raznovrsnih istraživanja usmjerenih na odnos među mozgom, umom, tijelom i svijesti. Pritom začuđuje činjenica da mnoga takva istraživanja kao posljedicu donose svojevrzni kartezijski dualizam, nasuprot integrativne holističke recepcije i evaluacije. Taj paradoks primijetio je i njemački filozof, psihijatar i neuroznanstvenik Thomas Fuchs koji, komentirajući aporije »neurocentrizma« i »neuromorfizma« spomenutih znanstveno-filozofskih struja, u djelu *Ecology of Brain: The Phenomenology and Biology of the Embodied Mind (Ekologija mozga: fenomenologija i biologija otjelovljenog uma)* uvodi tezu da je mozak prije svega organ odnosa, interakcije i rezonancije: tijela unutar sebe, neposredovane okoline organizma te društvene i kulturne okoline životnog svijeta, a što omogućuje svijest – dakle intencionalno zaposjedanje okoliša, odnosno svjetovnog prostora. Fuchs postavlja tezu da činjenica da tjelesna svijest ostaje koegzistentnom s organizmom pokazuje da ona ne nastaje kao zasebna cjelina, »poput Minerve iz Jupiterove glave«. Umjesto toga, tjelesna svijest od samog je početka utjelovljena i proširena svijest te predstavlja »integrativnost« živićeg organizma u cjelini, a ne fenomen učahuren u mozgu. Kao originalna i ključna posljedica ovog proširenog ekološkog modela, svijest se promatra kao sastavni dio uvijek nove zatvorene funkcionalne petlje između organizma i okoliša. U ovom ću izlaganju, osim razmatranja naznačenih motiva, fokus usmjeriti na refleksiju Merleau-Pontyja, koju Fuchs koristi kao argumentativni orijentir i inspiraciju za fenomenološku evaluaciju odnosa između tijela i svijesti.

IVAN JARNJAK

*Ured za demografiju Grada Zagreba, Hrvatska /
Zagreb City Office for Demography, Croatia*

NOVE TENDENCIJE – ZNANOST, UMJETNOST, ESTETIKA

Pokret *Nove tendencije* težio je pomirenju tehnologije, umjetnosti i znanosti. Svaka od pet održanih izložbi, uz mnoštvo simpozija, izlaganja te često neformalnih druženja, svjedoči tome naporu te jedan novi »princip nade« izranja u Zagrebu početkom 60-ih. Uz *Muzički Biennale Zagreb*, malo ranije osnovani *EXAT 51* i neke »nevidljive«, ali snažno prisutne pojave poput *Gorgone*, koja je, gotovo pa suprotna optimizmu koji vlada *Novim tendencijama*, sa svojim nihilizmom, temama egzistencijalizma, praznine, Zena, ništavila, služeći kao kontrapunkt, *Nove tendencije* danas s pravom označuju važnu točku na karti suvremene umjetnosti. Teorijski stavovi Matka Meštrovića, Vere Horvat Pintarić, Umberta Eca, Maxa Bensea, Radoslava Putra, Jerka Denegrija i Armina Medoscha te nekolicine drugih poslužiti će nam u filozofijskom pozicioniranju *Nove tendencije* u sklopu neoavangardnih zbivanja druge polovice 20. stoljeća. Upravo se ovdje pojmovi estetike i znanosti susreću na plodonosan način, stvarajući nove spoznaje kako na području računalne umjetnosti i grafike, tako i informacijske estetike te kibernetičke, kinetičke, konceptualne i neokonstruktivističke umjetnosti. Važna su i istraživanja na polju Typoezije, vizualne konkretne poezije te, riječima Meštrovića, demistifikacija cjelokupnog dotadašnjeg aparata estetike i umjetnosti. Znanost, već smo naglasili, označuje se, za neke iznenađujuće, kao jedan mehanizam otpora opresiji i otuđenju. Promatrač kroz svoje perceptivne aparate postaje ravnopravan sudionik, maksimalno koristeći svoja vizualna i prostorna iskustva, dok autor, približavajući se »znanstveniku«, postaje neka vrsta vizualnog istraživača.

NEW TENDENCIES – SCIENCE, ART, AESTHETICS

The *New Tendencies* movement sought to reconcile technology, art and science. Each of the five exhibitions, with a large number of symposia, academic conferences, and often informal gatherings, expresses this original initiative and a new "principle of hope" was emerging in Zagreb in the early 60s. Scientific pursuits, philosophic inquiry and art dominated this European artistic endeavour. Along with the *Music Biennale Zagreb*, a little earlier established *EXAT 51* and some "invisible" but strongly present phenomena such as *Gorgona*, which is almost the opposite of optimism as was present in New

Tendencies, with its nihilism and topics on existentialism, emptiness, Zen and nothingness serving as a counterpoint, the *New Tendencies* mark an important spot on the map of contemporary art. The theories of Matko Meštrović, Vera Horvat Pintarić, Umberto Eco, Max Bense, Radoslav Putar, Jerko Denegri, Armin Medosch and some others will help us in the philosophical positioning of the *New Tendencies* as part of the neo-avant-garde developments of the second half of the 20th century. Here, the concepts of aesthetics and science meet in prolific ways, creating new insights both in the field of computer art and graphics, as well as information aesthetics and cybernetic, kinetic, conceptual and neo-constructivist art as major precursors to digital and media art. There were also important researches in the field of Typoetry, visual concrete poetry and, like Meštrović said, demystification of the whole previous aesthetic and art apparatus. Science, as we previously emphasized, is designated – surprisingly for some – as a mechanism of resistance against oppression and alienation. The observer through his perceptual apparatus becomes an equal participant, maximizing his visual and spatial experience, while the author, approaching the “scientist”, becomes a kind of visual researcher.

HRVOJE JURIĆ

*Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia /
Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska*

ON THE ETHICAL RELEVANCE OF THE MIND

The mind and the related notions such as reason, consciousness, self-consciousness and spirit – as descriptions of certain faculties of the human being – contain an unavoidable normative (practical, ethical) dimension, as well. From ancient and medieval, through modern, to contemporary philosophy, ethical concepts and ethical theories have been significantly dependent upon defining and contextualising these notions. They have been used not only for the purposes of determining the human as a moral subject and determining interhuman relationships, but also for the purposes of determining the relationship of the human toward non-human entities, especially non-human animals and, recently, “artificial intelligence”. In this presentation, I will try to answer the questions of what the mind is in general, and what, in ethical terms, implies the possession of the mind or mindfulness. In so doing, I will primarily rely on some views articulated by the so-called animal philosophy (and animal ethics), ecological philosophy (and ecological ethics), and biophilosophy (and bioethics).

O ETIČKOJ RELEVANTNOSTI UMA

Um i srodni pojmovi kao što su razum, svijest, samosvijest i duh – kao deskripcije određenih sposobnosti ljudskoga bića – imaju i nezaobilaznu normativnu (praktičku, etičku) dimenziju. Od antičke i srednjovjekovne, preko moderne, do suvremene filozofije, etički su koncepti i etičke teorije umnogome ovisili o definiranju i kontekstualiziranju tih pojmova. Oni su služili i još uvijek služe ne samo za određenje čovjeka kao moralnoga subjekta te određenje međuljudskih odnosa, nego i za određenje ljudskoga odnosa prema ne-ljudskim entitetima, osobito ne-ljudskim životinjama i, u novije vrijeme, »umjetnoj inteligenciji«. Na pitanja o tome što je uopće um i što, u etičkome smislu, implicira posjedovanje uma ili umnost u ovom ću izlaganju nastojati odgovoriti oslanjajući se primarno na neke poglede artikulirane u tzv. animalističkoj filozofiji (i animalističkoj etici), ekološkoj filozofiji (i ekološkoj etici) te biofilozofiji (i bioetici).

MARIJANA KOLEDNJAK

*Sveučilište Sjever, Koprivnica/Varaždin, Hrvatska /
University North, Koprivnica/Varaždin, Croatia*

GOVOR MRŽNJE I RELIGIJA

Živimo u društvu kakvo najvećim dijelom karakterizira homogena monokultura s prevladavajućim religijskim svjetonazorom. Taj religijski svjetonazor gotovo je svakodnevno prisutan i praćen u medijskom prostoru. Iako religija, s jedne strane, poziva na toleranciju i dijalog, s druge strane, često se koristi upravo kao sredstvo širenja netolerancije, nasilja i mržnje. Upravo je područje religije prostor u kojem se nekoga – pojedinca ili skupinu – vrijeđa, ismijava, kleveće, odnosno u kojem se stvara atmosfera mržnje. Vrijednosti (ne)religioznih utječu na naše svakodnevne i životne odluke, a u ekstremnijim slučajevima mogu poslužiti i kao ideološka osnova za predrasude, diskriminaciju, govor mržnje, nasilje u društvu. Govor mržnje želi uvrijediti, poniziti, zastrašiti. Ovo će se izlaganje baviti upravo tim temama.

HATE SPEECH AND RELIGION

We live in a society largely characterized by homogeneous monoculture with a predominant religious worldview. This religious worldview is present and followed in the media space almost every day. Although religion invokes tolerance and dialogue, it is often used as a means of spreading intolerance, violence and hatred. It is precisely the area of religion that is an area in which someone – an individual or a group – is insulted, mocked, slandered, that is, in which an atmosphere of hatred is created. Values of the (non)religious influence our daily and life choices, and in extreme cases they can serve as an ideological basis for prejudice, discrimination, hate speech and violence in society. Hate speech wants to offend, humiliate, intimidate. This presentation will focus on precisely these topics.

ŠTEFANIJA KOŽIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

KULTURA I JEZIK – OTUĐENJE U PSIHOANALIZI

Psihoanaliza se odnosi prema kulturi kao represivnom aspektu koji utječe na ljudsku psihu. Freud utemeljenjem psihoanalize mogućnost cjelokupne kulture određuje obuzdavanjem nagona, dok Lacan »povratkom k Freudu«
tvrdi da je nesvjesno strukturirano kao jezik, a utoliko je egzistencija produkt jezika jer je uronjenost u jezik mjesto određenja i otuđenja čovjeka zbog već formirane cjeline u kojoj se subjekt nalazi. Subjekt je u međugri simboličkog poretka odvojenog od bioloških determinanti te pripada isključivo kulturi, i imaginarnog s kojim je u suprotnosti te pripada prirodi. Obrat k jeziku koji početkom 20. stoljeća napušta promatranje jezika kao pasivnog instrumenta uključuje i psihoanalitičku odredbu jezika i simbola kao bitnih čimbenika kulture koji svojim vlastitim mehanizmima oblikuju subjekta podjednako kao i biološki faktori.

CULTURE AND LANGUAGE – ALIENATION IN PSYCHOANALYSIS

Psychoanalysis refers to culture as a repressive aspect which affects the human psyche. In founding psychoanalysis, Freud defines the possibility of the entire culture by restraining urges, while Lacan with the “return to Freud” claims that the unconscious is structured as language, and existence is inasmuch a product of language because the immersion in language is the place of determination and alienation of human being due to the already formed whole in which the subject is located. The subject is in the interplay of the symbolic order, that is separated from biological determinants and belongs exclusively to culture, and the imaginary, with which it is at odds and belongs to nature. The turn to language that abandoned the observation of language as a passive instrument at the beginning of the 20th century also includes the psychoanalytic definition of language and the symbol as important factors of culture that by their own mechanisms shape the subject equally as biological factors.

GOTTFRIED KÜENZLEN

*Institut für Theologie und Ethik, Fakultät für Sozialwissenschaften,
Universität der Bundeswehr München, Deutschland /
Institut za teologiju i etiku, Fakultet za socijalne znanosti,
Sveučilište Bundeswehra u Münchenu, Njemačka*

BIOTECHNOLOGIE – ENHANCEMENT – TRANSHUMANISMUS: DER ALTE TRAUM VOM NEUEN MENSCHEN IN NEUEM GEWAND

Der Blick in die menschliche Kulturgeschichte zeigt: Der Traum vom Neuen Menschen ist uralte. Vor allem hat auch die Suche und Sehnsucht nach einem Neuen Menschen die Genese und Geschichte der säkularen Kultur der Moderne immer begleitet. Hier waren es insbesondere die utopischen Hoffnungen, durch politisch-revolutionäres Handeln, aber auch durch Erziehung den Neuen Menschen herstellen, planen oder auch züchten zu können. Heute – nachdem die utopisch-politischen Hoffnungen sich weithin erschöpft haben – heftet sich die Suche nach dem Neuen Menschen zunehmend an die Möglichkeiten der Biotechnologie. Das Schlüsselwort heißt: *Human Enhancement*, das sich als „Transhumanismus“ vor allem in drei Richtungen entfaltet: Der genetische Neue Mensch – Der implantierte Neue Mensch (*Cyborgs*) – Der

digitale Neue Mensch (*Uploads*). Welche alten und neuen Fragen aber sind damit für Kultur und Gesellschaft unausweichlich gestellt?

BIOTEHNOLOGIJA – *ENHANCEMENT* – TRANSHUMANIZAM: STARI SAN O NOVOME ČOVJEKU U NOVOME ODIJELU

Pogled na čovjekovu kulturnu povijest pokazuje: san o Novome Čovjeku prastari je san. Prije svega, potraga i čežnja za Novim Čovjekom uvijek je pratila genezu i povijest sekularne kulture moderne. Bile su to osobito utopijske nade da se političko-revolucionarnim djelovanjem, ali i odgojem može proizvesti, planirati ili čak uzgajati Novoga Čovjeka. Danas – nakon što su se posve iscrpile utopijsko-političke nade – potraga za Novim Čovjekom drži se sve više mogućnosti koje pruža biotehnologija. Ključna riječ glasi: *human enhancement*, što se kao »transhumanizam« razvija prije svega u tri pravca: genetički Novi Čovjek – implantirani Novi Čovjek (kiborzi) – digitalni Novi Čovjek (*uploads*). No koja se stara i nova pitanja time neizbježno postavljaju za kulturu i društvo?

DAMIR KUKIĆ

*Filozofski fakultet, Univerzitet u Zenici, Bosna i Hercegovina /
Faculty of Philosophy, University of Zenica, Bosnia and Herzegovina*

POJAM TIJELA KAO MEDIJSKA SLIKA

Pojam tjelesnosti povezan je s ključnim elementima kulturološke matrice. Različiti aspekti tjelesnosti, poput ljepote, zdravlja, dobi i spola, mijenjali su svoje karakteristike tijekom povijesti. Utjecaj kulture i njenih vrijednosti, unutar dominantnih ideoloških struktura, uvjetovao je da se tjelesnost i njeni aspekti mijenjaju u različitim vremenskim periodima. Odnos kulture i tjelesnosti u suvremenom kontekstu ima neke svoje osobitosti. Jedna od njih je intenzivno povezivanje čovjeka i njegova tijela s tehnologijom i digitalnim strojevima. Ali u tom suvremenom okruženju nastaju i *celebrity* i *selfie* kulture koje, u svojim kodovima, inzistiraju na predstavljanju tijela i tjelesnog. To okruženje postaje videosfera u kojoj se pojam tijela prikazuje kao dio neprestanog *reality* programa. Upotreba takvog tijela podrazumijeva njegovu vječnu mladost i stalno kreiranje *imagea*.

THE NOTION OF BODY AS A MEDIA IMAGE

The concept of corporeality is linked with the key elements of the cultural matrix. Different aspects of corporeality, such as beauty, health, age and gender, have changed their characteristics throughout history. The influence of culture and its values, within dominant ideological structures, has influenced that corporeality, and its aspects change in different periods. In the modern context, the relation between culture and corporeality has some peculiarities. One of them is an intensive connection of the human body with technology and digital machines. But, in this contemporary environment there are celebrity and selfie cultures which, in their codes, insist to present the body and bodily. This environment becomes a videosphere in which the concept of the body is presented as part of an incessant reality program. The use of such body implies its eternal youth and constant image creation.

BOŠTJAN LENART

*Roman Catholic Archdiocese of Maribor, Slovenia /
Rimokatoliška nadbiskupija, Maribor, Slovenija*

THE EVOLUTION OF MARION'S CONCEPT OF *REVELATION* – A CHALLENGE FOR THE PASTORAL THEOLOGY

Pastoral theology is a young theological discipline and for a long time it has been a handmaid of dogmatic theology. However, recently it has become more independent. This process began in 1943 when H. Godin and Y. Daniel published a book entitled *La France, pays de mission?*. Since then it has become clear that society is changing more and more. A pastoral worker in such circumstances is forced to perform church action outside its definition. Therefore, the evolution of Jean-Luc Marion's understanding of *revelation* outside of any metaphysical pre-definition is highly inspiring for pastoral theology. His work offers to pastoral theology some new instruments for discernment and performing of church action. Each generation of believers needs to elaborate on the new boundaries between "natural theology" and the "revealed knowledge of God" or *sacra doctrina*. This great truth is even more important for a society that is changing in such an accelerated mode as ours.

EVOLUCIJA MARIONOVA POJMA OTKRIVENJA – IZAZOV ZA PASTORALNU TEOLOGIJU

Pastoralna teologija mlada je disciplina i dugo je vremena bila sluškinja dogmatične teologije. Međutim, nedavno je postala samostalnija. Taj je proces započeo 1943. kada su H. Godin i Y. Daniel objavili knjigu naslovljenu *La France, pays de mission?*. Otada je postalo jasno da se društvo sve više i više mijenja. Pastoralni je radnik u takvim okolnostima prisiljen izvršavati crkveno djelovanje izvan njegove definicije. Stoga je evolucija Marionova razumijevanja *otkrivenja* izvan svakog metafizičkog predodređenja vrlo nadahnjujuća za pastoralnu teologiju. Njegov rad pastoralnoj teologiji nudi neke nove instrumente za razlikovanje i izvršavanje crkvenoga djelovanja. Svaka generacija vjernika mora razraditi nove granice između »naravne teologije« i »otkrivenoga znanja o Bogu« ili *sacrae doctrinae*. Ta je velika istina još važnija za društvo koje se mijenja na tako ubrzani način, poput našeg.

TOMAŽ MARAS

*Faculty of Theology, University of Ljubljana, Slovenia /
Teološki fakultet, Sveučilište u Ljubljani, Slovenija*

MEDIEVAL CONJECTURES OF A CONCORD AMONG RELIGIONS

The claims for a universality of religion and religious teachings have often led to attitudes of rejection and violent competition. The elimination of competitors and the “survival of the fittest” even served as a sort of verification of a triumphant religion. In the popular perception, the Middle Ages are thus identified with religious intolerance, embodied by the Crusades and the Christian persecution of the Jews and the heretics. Less known are the attempts of some Christian theologians and philosophers to promote peace while firmly sustaining the universality of the Christian religious teachings. Two of the most notable among them are Peter Abelard (1079–1142) and Nicholas of Cusa (1401–1464). Each of them authored a fictional dialogue between representatives of various religions who are eager to comprehend the authentic sense of each other’s religious teachings, as well as peacefully compete in their religious devotion.

SREDNJOVJEKOVNE PRETPOSTAVKE O SLOZI MEĐU RELIGIJAMA

Tvrđnje o univerzalnosti religije i religijskih učenja često su vodile do stavova o odbacivanju i nasilnoj konkurenciji. Eliminacija natjecateljâ i »opstanak najjačih« čak su služili kao vrsta potvrde pobjedničke religije. U narodnoj se percepciji srednji vijek poistovjećuje s religijskom netolerancijom utjelovljenom križarskim ratovima i kršćanskom progonom židova i heretika. Manje su poznati pokušaji nekih kršćanskih teologa i filozofa da promiču mir istodobno održavajući univerzalnost kršćanskih religijskih učenja. Dva su najistaknutija među njima Petar Abelard (1079. – 1142.) i Nikola Kuzanski (1401. – 1464.). Svaki je od njih napisao fiktivni dijalog među predstavnicima različitih religija koji su željni shvatiti autentični smisao religijskoga učenja svojeg sugovornika, kao i miroljubivo se natjecati u svojoj religijskoj predanosti.

BÉLA MESTER

*Institute of Philosophy, Research Centre for the Humanities,
Hungarian Academy of Sciences, Budapest, Hungary /
Institut za filozofiju, Istraživački centar za humanističke znanosti,
Mađarska akademija znanosti, Budimpešta, Mađarska*

THE BRAIN, MIND AND BODY IN HUNGARIAN DYSTOPIAS AND PHILOSOPHY IN THE INTERWAR PERIOD

The main cultural imprint of the interwar period in Europe was a complex military and social experience of the World War I, characterised by the parallelism of the emergence of modern weapons and food technology and the re-barbarisation of the society in connection with the new mass society. This imprint was a good initial point of new cultural criticism and critique of modernity with a topic of rethinking the meaning of rationality. This presentation will touch upon Hungarian antecedents of modern topics of artificial and natural intelligence, and the embodied mind in the interwar period. These topics will be exemplified by the dystopias of Frigyes Karinthy and Sándor Szathmári in literary fiction, and by the philosophical writings of the physicalist, proto-behaviourist thinker Jenő Posch and the idealist, vitalist thought of Valéria Dienes.

MOZAK, UM I TIJELO U MAĐARSKIM DISTOPIJAMA I FILOZOFIJI MEĐURATNOG RAZDOBLJA

Glavni je kulturni otisak međuratnog razdoblja u Europi bilo složeno vojno i društveno iskustvo Prvog svjetskog rata, obilježeno paralelizmom pojave suvremene tehnologije oružja i hrane te ponovnom barbarizacijom društva u vezi s novim masovnim društvom. Taj je otisak bio dobra početna točka nove kulturne kritike i kritike suvremenosti s temom preispitivanja značenja racionalnosti. Ova će prezentacija dotaknuti mađarske preteče suvremenih tema umjetne i prirodne inteligencije te utjelovljenog uma u međuratnom razdoblju. Stoga će te teme biti oprimjerene distopijama Frigyesa Karinthyja i Sándora Szathmárija u književnoj fikciji te filozofskim spisima fizikalističkog, protobihevističkog mislioca Jenőa Poscha i idealističkom, vitalističkom misli Valérije Dienes.

PREDRAG MILIDRAG

*Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Sveučilište u Beogradu, Srbija /
Institute for Philosophy and Social Theory, University of Belgrade, Serbia*

NESAVRŠENI BOGOVI *MATRIXA*

Na 20. godišnjicu prvog filma trilogije *Matrix*, pažnju usmjeravamo na razumijevanje umjetnih inteligencija. Utemeljeno na neupitnim filozofskim, prije svega platonističkim, hegelovskim i marksističkim temeljima (usto i istočnjačka filozofija), ovo utjecajno umjetničko djelo sestara Wachowski filmskim jezikom propituje odnos čovjeka i umjetne inteligencije; taj će odnos u filmu biti tumačen u kategorijama hegelovske borbe za priznanje. Za razumijevanje umjetnih inteligencija ključno je sljedeće pitanje: na osnovu čega u trilogiji zaključujemo da je djelovanje spleta Arhitekt-Proročica inteligentno djelovanje i odgovor na nje ga dobit će se usporedbom djelovanja tog spleta s djelovanjem Agenta Smitha. Teza je da je kod umjetnih inteligencija vidan proces učenja, baš kao i kod ljudi, dok takvog napretka nema kod Agenta Smitha. Na kraju, biti će ponuđena jedna lajbnicovski inspirirana teodiceja djelovanja spleta Arhitekt-Proročica.

THE IMPERFECT GODS OF *THE MATRIX* TRILOGY

On the 20th anniversary of the first film of the *Matrix* trilogy, we turn our attention to understanding the artificial intelligences in the trilogy. There are unquestionable Platonic, Hegelian and Marxist grounds of the trilogy (plus

Eastern philosophies); using film language, the Wachowski sisters look into the relationship between humans and artificial intelligence. That relation will be interpreted in terms of the Hegelian struggle for recognition. The key question is what is the ground for a conclusion that the actions of the Architect-Oracle complex are intelligent actions, and the answer will be derived from the comparison of the acts of that complex with the acts of Agent Smith. In short, during the trilogy artificial intelligences learn and change, as well as people, but there is no such change in Agent Smith. Finally, a Leibnizian-inspired theodicy of actions of the Architect-Oracle complex will be proposed.

MARINA MILIVOJEVIĆ MAĐAREV

*Akademija umjetnosti, Sveučilište u Novom Sadu, Srbija /
Academy of Arts, University of Novi Sad, Serbia*

NARACIJA I EMOCIJA – DESTRUKCIJA PRIČE U SUVREMENOJ DRAMI ILI OD STRAHA I SAŽALJENJA DO OSJEĆAJA NELAGODE

Aristotel u djelu *O pjesničkom umijeću* piše da tragedija podražava ljudsko djelovanje i da se sažaljenjem i strahom postiže očišćenje takvih afekata. Radnja u tragediji sklop je događaja, tj. priča. Priča nam omogućava da vidimo smislenu vezu (sklop) događaja i time razumijemo lik. Ljudi vole gledati dramske priče jer imaju potrebu razumjeti vezu među događajima i tako ostvariti jasnu i snažnu emociju – plašimo se za onoga koji je sličan nama, a sažaljevamo onog koji nezasluženo pati. Emocije koje tragedija treba izazvati proizlaze iz načina na koji je iznijet sklop događaja. Suvremena drama odustaje od *praksisa*, a time i od priče, pa djelovanje lika ne izaziva strah i sažaljenje, već nelagodu. U ovom izlaganju razmatra se koje dramske situacije i kakva radnja izazivaju najjaču nelagodu kod suvremenog gledatelja i zašto je nelagoda, a ne strah i sažaljenje, dominantno osjećanje u suvremenoj drami.

NARRATION AND EMOTION – THE DESTRUCTION OF STORY IN CONTEMPORARY DRAMA, OR FROM FEAR AND PITY TO THE FEELING OF DISCOMFORT

In his book *Poetics*, Aristotle states that tragedy portrays human action and that it is possible through pity and fear to achieve the purification of such emo-

tions. Action in tragedy is a set of events, i.e. stories. The story enables us to comprehend the meaningful connection (composition) of the events and thus to understand the character. People like to watch dramatic stories because they need to understand the connection between the events and to achieve a clear and powerful emotion – we are afraid of someone who is similar to us, and we pity someone’s undeserved suffering. The emotions that a tragedy should cause are derived from the way in which the composition of events is presented. Modern drama is giving up on *praxis*, and therefore the story, so the action of the character does not cause fear and pity, but discomfort. In this presentation, the author discusses which drama situations and what action cause the contemporary viewer greatest discomfort, and why discomfort, instead of fear and pity, is the dominant feeling in modern drama.

ARTO MUTANEN

*Finnish Naval Academy, Finnish National Defence University, Helsinki, Finland /
Finska pomorska akademija, Finsko sveučilište nacionalne obrane, Helsinki, Finska*

ABOUT THE IDENTITY OF I

The Socratic claim on self-knowledge is very challenging. It is expressed by Nietzsche as “everyone is furthest from himself”, which may sound incomprehensible. The identification of I cannot be done only within mental, cultural or physical (Popperian) world, but all these are present, which can be seen in the form of given answers to the question “Who am I?”. The identification of I via questioning is connected to language, which makes I also cultural or social. Hence, even if it is (mental) I who is asking, there is no separated I which would exist without some social aspect. This explicates why obviousness of the Cartesian cogito argument is of performatory character (and not so much of logical character) which, at the same time, connects the I to bodily existence. This allows us to understand the identity of I, and hence, eventually, we might not remain so strange to ourselves.

O IDENTITETU JA

Sokratska je tvrdnja o samospoznaji vrlo izazovna. Nietzsche je to izrazio riječima »svatko je najudaljeniji od sebe«, a što može zvučati nerazumljivo. Identifikacija »Ja« ne može se izvršiti samo unutar mentalnog, kulturnog ili fizičkog (popperovskog) svijeta, ali svi su prisutni, što se može vidjeti u obliku

odgovorâ na pitanje »Tko sam ja?«. Identifikacija »ja« putem ispitivanja povezana je s jezikom, što »ja« čini i kulturnim i društvenim. Dakle, čak i ako je (mentalno) »ja« to koje postavlja pitanje, nema odvojenog »ja« koje bi moglo postojati bez nekog društvenog konteksta. To objašnjava zašto je očiglednost argumenta kartezijanskog *cogita* performativnog karaktera (a ne toliko logičkog karaktera) koji istovremeno povezuje »ja« s tjelesnim postojanjem. To nam omogućava razumijevanje identiteta »ja« i stoga u konačnici, možda ne ostanemo toliko strani sami sebi.

INA NALIVAİKA

*Faculty of Philosophy and Social Sciences, Belarusian State University,
Minsk, Belarus /*

*Fakultet humanističkih i društvenih znanosti, Bjelorusko državno sveučilište,
Minsk, Bjelorusija*

EVERYDAY PRACTICES AS THE WAY OF THE EMBODIED ENCULTURATION

The presentation will be based on the phenomenological (precisely E. Husserl's and M. Merleau-Ponty's) studies of human embodied existence and M. de Certeau's theory of tactical character of everyday practices. Everyday existence can be comprehended as the lifeworld where the human being is situated with the help of one's body. It is the case of the so-called living body – the point zero for one's existential acts rather than simply biological body. But everyday activity has its specificity and actualizes itself as a number of intersubjective practices which have tactical nature. Everyday tactics confront official power strategies by their creative appropriation and 'dwell' space with the help of different temporal practices, penetrating the established borders. They create the so-called network of resistance to strategies imposed from outside and lead to the unity of different living chronotopes, which have both natural and cultural features.

SVAKODNEVNE PRAKSE KAO NAČIN UTJELOVLJENE ENKULTURACIJE

Izlaganje će se temeljiti na fenomenološkim (točnije Husserlovim i Merleau-Pontyjevim) studijama ljudskog utjelovljenog postojanja i M. de Certeau-

ovoj teoriji taktičkog karaktera svakodnevnih praksi. Svakodnevno postojanje moguće je shvatiti kao svijet života u kojem je ljudsko biće situirano pomoću tijela. Riječ je o takozvanom živom tijelu – nultoј točki pojedinačnih egzistencijalnih činova, a ne samo biološkog tijela. No svakodnevna aktivnost ima svoju specifičnost i ostvaruje se kao niz intersubjektivnih praksi koje imaju taktičku prirodu. Svakodnevne taktike suočavaju se sa službenim strategijama moći svojim kreativnim prisvajanjem i ‘prebivališnim’ prostorom uz pomoć različitih vremenskih praksi, probijajući utvrđene granice. One stvaraju takozvanu mrežu otpora strategijama nametnutim izvana i vode k jedinstvu različitih živih kronotopa, koji imaju i prirodna i kulturna svojstva.

MARKUS PANTSAR

*University of Helsinki, Finland /
Sveučilište u Helsinkiju, Finska*

THE INTERPLAY OF BIOLOGICAL AND CULTURAL COMPONENTS IN THE ACQUISITION OF NATURAL NUMBER CONCEPTS

It is widely accepted that the evolutionarily determined core cognitive ability to observe numerosities of objects in one’s environment, which is present in infants and nonhuman animals, contributes significantly to the development of arithmetic. Recently, researchers have acknowledged the importance of cultural conditions for explanations of the emergence of arithmetic from the core cognitive origins. However, what happens at the key transition stage of acquiring natural number concepts remains an open question. In this presentation, I use the framework of enculturation to analyse the interplay of biological and cultural components in ontogeny to explain how natural number concepts can be acquired. In addition, I analyse the cumulative cultural evolution of natural number concepts through numeral systems and other cognitive innovations.

MEĐUDJELOVANJE BIOLOŠKIH I KULTURNIH SASTAVNICA U USVAJANJU POJMOVA PRIRODNIH BROJEVA

Općenito je prihvaćeno da evolucijski određena temeljna spoznajna sposobnost promatranja mnoštava predmeta u pojedinačevu okruženju, prisutna kod novorođenčadi i neljudskih životinja, značajno doprinosi razvoju aritmeti-

ke. Nedavno su istraživači priznali važnost kulturnih uvjeta za objašnjenja nastanka aritmetike iz temeljnih spoznajnih ishodišta. Međutim, ostaje otvoreno pitanje što se događa u ključnoj tranzicijskoj fazi usvajanja pojmova prirodnih brojeva. U ovome izlaganju koristim okvir enkulturacije da bih analizirao međudjelovanje bioloških i kulturnih sastavnica u ontogeniji, a da bih objasnio kako se mogu usvojiti pojmovi prirodnih brojeva. Osim toga, analiziram kumulativnu kulturnu evoluciju pojmova prirodnih brojeva preko brojevni sustava i drugih spoznajnih inovacija.

LIVIA PAVLETIĆ

*Sveučilište Sjever, Koprivnica, Hrvatska /
University North, Koprivnica, Croatia*

GOVOR MRŽNJE U TEKSTOVIMA O MIGRANTIMA

Izlaganje će se baviti danas specifičnim oblikom govora, od 90-tih godina nadalje poznatim pod nazivom *govor mržnje*. U vrijeme političke korektnosti, govor mržnje izdvaja se svojom neposrednošću i odabirom posebnih riječi. Koliko se govor mržnje uvriježio u govoru o migrantima bit će analizirano na tri razine. Prva razina obrađuje susret medija i osjetljivog fenomena koji je zbog političkih prilika narastao, a od europskih zemalja i medija traži se da nađu odgovor kako se uopće nositi s tim fenomenom. Druga razina obrađuje semantičko-lingvistički problem, npr. odabir sintagmi koje se često javljaju, odabir riječi i tema za obradu događaja i sl. Treća razina obrađuje forumsku komunikaciju, odnosno »glas naroda«, npr. kako oni reaguju na postojeće događaje i kako se određuju prema njima.

HATE SPEECH IN TEXTS ON MIGRANTS

The presentation will deal with today's specific speech form, from the 90s onwards known as hate speech. In a time of political correctness, hate speech is distinguished by its directness and the choice of special words. How much hate speech has become embedded in the talk of migrants will be analysed at three levels. The first level tackles the encounter of media and a sensitive phenomenon that has grown due to the political condition, and European countries and the media are asked to find the answer to dealing with this phenomenon in general. The second level is concerned with the semantic and linguistic level,

e.g. choosing frequently occurring syntagms, and selecting words and topics for event processing, etc. The third level are the forums, therefore, the voice of the people; how they react to existing events and how they define themselves according to those.

IVAN PERKOV, BRUNO BOGOVIĆ, PETAR ŠARIĆ

Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /

University Department of Croatian Studies, University of Zagreb, Croatia

SPOMENIČKE INTERPOLACIJE U JAVNI PROSTOR – FILOZOFI I OSTALI DRUŠTVENO-HUMANISTIČKI ZNANSTVENICI NA ZAGREBAČKIM ULICAMA I TRGOVIMA

Spomenici su, baš poput naziva naselja, ulica i trgova, nositelji kolektivne društvene memorije te predstavljaju simbole prošlosti i sadašnjosti jednog društva. Spomenička baština ima svoju umjetničku i kulturnu vrijednost, ali barem je jednako vrijedna i društvena poruka koju spomenici nose. Simboli značenje dobivaju uronjeni u kontekst, a u ovome slučaju radi se o prostorno-m i vremenskom kontekstu, odnosno o odgovorima na pitanja gdje je i kada (i zašto) neki spomenik postavljen. Cilj je ovog izlaganja istražiti koliko je znanstvenika iz društveno-humanističkih znanosti na ulicama našega glavnoga grada Zagreba dobilo počast u vidu spomenika, a ustanovit će se i koji je njihov udio u ukupnome broju spomenika. Analizirat će se i prostorni položaj spomenika, uzevši pritom u obzir tezu da spomenici postavljeni na značajne lokacije u centru grada imaju veću simboličku vrijednost i značaj u odnosu na spomenike postavljene na manje frekventnim ili manje poznatim gradskim lokacijama. Povijesni kontekst također će se uzeti u obzir zbog teze da svako postavljanje spomenika u javni prostor grada nosi širu društvenu poruku vezanu uz povijesni moment i društveno-politički kontekst u kojem se događa. Za lociranje spomenika koristit će se interaktivna mapa nastala u projektu *Akcija mapiranja spomenika Zagreba*. Dodatno, u izlaganju će se razmotriti i potencijal promicanja društveno-humanističkih znanosti putem spomeničke baštine u sadašnjosti i budućnosti.

MONUMENTAL INTERPOLATIONS INTO PUBLIC SPACE – PHILOSOPHERS AND OTHER SOCIAL AND HUMANISTIC SCIENTISTS ON STREETS AND SQUARES OF ZAGREB

Just like the names of settlements, streets and squares, monuments are bearers of a collective social memory and represent symbols of a society's past and present. Monumental heritage has its artistic and cultural value, but the social message monuments carry is at least equally as valuable. Symbols gain meaning in context, and in this case, it is about the spatial and chronological context, that is, about the answers to questions about where, when and why a certain monument is placed. The aim of this presentation is to explore how many monuments of social and humanistic scientists there are on the streets of Zagreb, Croatia's capital, and what their share is in the total number of monuments. The spatial position of the monument will be analysed, taking into account the thesis that monuments placed at significant locations in the city centre have a greater symbolic value and significance than monuments placed on less frequent or less known urban locations. The historical context will also be taken into account because of the thesis that a monument in the public space of a city carries a wider social message regarding the historical moment and the socio-political context in which it occurs. To locate a monument, an interactive map created in the project "Mapping Monuments of Zagreb" will be used. In addition, the presentation will also consider the potential of promoting social and humanistic sciences through the use of monumental heritage in the present and the future.

TANJA PETROVIČ

*Health Insurance Institute of Slovenia, Ljubljana, Slovenia /
Zavod za zdravstveno osiguranje, Ljubljana, Slovenija*

EMPATHY AT THE INTERSECTION BETWEEN BIOLOGY AND CULTURE, AND THE POWER OF NARRATIVE

Empathy is a fundamental human capacity to "feel into" the Other, while maintaining the Self – Other distinction intact. It is an ambiguous, complex interdisciplinary concept, difficult to study due to its multifaceted nature and the common definition problem. Several brain mechanisms are involved in the process of empathic "Einfühlung", which are subject of intensive, on-go-

ing neuroscientific and other research. Furthermore, empathy has evolutionary roots (de Waal) and developmental potential (mirror-self-recognition test, ToM). Due to its rather fluid, changing character, empathy is not considered a fixed category, but a skill, something that can be socially enhanced, as well. Taking that into account, empathy might be strengthened with the use of, for instance, story-telling (patient's personal story) in mental health care (dementia) with the aim of more personalized care.

EMPATIJA NA SJECIŠTU BIOLOGIJE I KULTURE I SNAGA NARATIVA

Empatija je temeljna ljudska sposobnost »osjećanja« Drugoga, održavajući pritom razliku Sebstva i Drugog netaknutom. To je nejasni, složeni, interdisciplinarni pojam, težak za proučavanje zbog svoje višestruke naravi i problema zajedničke odredbe. U proces empatičnog »Einfühlunga« uključeno je nekoliko mehanizama mozga, koji su podvrgnuti intenzivnom neuroznanstvenom i drugom istraživanju u tijeku. Nadalje, empatija ima evolucijske korijene (de Waal) i razvojni potencijal (test prepoznavanja vlastitog odraza u ogledalu, ToM). Zbog svojeg prilično fluidnog, promjenjivog karaktera, empatija se ne smatra fiksnom kategorijom, već vještinom, nečim što se može i društveno poboljšati. Uzimajući to u obzir, empatija bi se mogla ojačati, na primjer, uporabom pripovijedanja (pacijentove osobne priče) u skrbi o mentalnom zdravlju (demencija) s ciljem postizanja personalizirane skrbi.

MATEJA PEVEC ROZMAN

*Faculty of Theology, University of Ljubljana, Slovenia /
Teološki fakultet, Sveučilište u Ljubljani, Slovenija*

THE HUMAN BEING AS A MINDED BEING – A CULTURAL BEING WITH VIRTUES

Since the human being is aware of themselves, they are searching for answers to the question of the meaning of life, they seek their identity, who they are, where do they come from and where are they going to. The infinite search and endeavour of their soul during the centuries of his/her evolution is embodied in myths, symbols, music, dance, art, narratives, religion, philosophy and science. Human is a minded being, *animal rationale*, biologically em-

bodied but able to overcome their natural determinations and potentials with the power of their mind and soul. The aim of this presentation is to show the difference between nature and the person: human is a minded being, a symbolic being, and even if they are determined by nature (biological background), they are more than their nature; modern anthropology speaks about nature and the person (rather than body and soul). I will stress the human capability of personal deviation, overcoming, transforming of natural features into personal expression. The main goal of the presentation is to show that we need virtues for the development from the initial “animal status” to the status of “independent rational agents”, as a modern philosopher MacIntyre stresses.

LJUDSKO BIĆE KAO UMNO BIĆE – KULTURNO BIĆE S VRLINAMA

Budući da je ljudsko biće svjesno samoga sebe, ono traži odgovore na pitanje o smislu života, ono traži svoj identitet, tko ono jest, odakle dolazi i kamo ide. Beskrajna potraga i nastojanje njegove duše tijekom stoljećâ njegove evolucije utjelovljeni su u mitovima, simbolima, glazbi, plesu, umjetnosti, naraciji, religiji, filozofiji i znanosti. Čovjek je umno biće, *animal rationale*, biološki utjelovljeno, ali sposobno nadići svoja prirodna određenja i potencijale snagom svojeg uma i duše. Cilj je ovog izlaganja pokazati razliku između prirode i osobe: čovjek je umno biće, simboličko biće, a čak i ako je određen prirodom (biološka pozadina), više je od svoje prirode; suvremena antropologija govori o prirodi i osobi (radije nego o tijelu i duši). Naglasak ću staviti na ljudsku sposobnost osobnog odstupanja, nadilaženja, preobraženja prirodnih svojstava u osobni izraz. Glavni je cilj ovoga izlaganja pokazati da trebamo vrline za razvoj od početnog »životinjskog statusa« do statusa »nezavisnih razumnih djelatnika«, kako to naglašava suvremeni filozof MacIntyre.

IVAN PLATOVNJAK¹, MIROSLAV GOMBOC²

¹Faculty of Theology, University of Ljubljana, Slovenia /
Teološki fakultet, Sveučilište u Ljubljani, Slovenija

²Ljubljana, Slovenia / Ljubljana, Slovenija

HOW LIVING IN CHRIST OR LIVING THE BUDDHA-NATURE INFLUENCES THE HUMAN MIND

The purpose of this presentation is to elucidate how living in Christ and living the Buddha nature influences the human mind. In the first part, we show how the first Christians understood the human mind (*nous*) as an organ which allowed reflection, moral judgement, decision-making, and the relationship with God. We describe the Buddhist concept of heart-mind which means heart, state of mind, feelings, emotions and will (in Japanese *shin, kokoro*). It also marks the very centre of the person who continuously goes beyond themselves. In the second part, we show how a Christian's mind is transformed due to its life in Christ and how this enables it to live a holistic relationship of the love of God and, consequently, of each human being and all creation. In Buddhism, the Buddha nature is expressed as a relaxed, compassionate mind which is unified with all nature and culture encompassing Big, Void, inconceivable Mind.

KAKO ŽIVJETI U KRISTU ILI ŽIVJETI BUDDHINU PRIRODU UTJEČE NA LJUDSKI UM

Svrha je ovog izlaganja rasvijetliti kako život u Kristu i život »prirode Buddhé« utječu na ljudski um. U prvom dijelu pokazujemo kako su prvi kršćani razumijevali ljudski um (*nous*) kao organ koji je omogućavao refleksiju, moralno rasuđivanje, odlučivanje i odnos s Bogom. Opisujemo buddhistički pojam »srce-um« koji znači srce, stanje uma, osjećaji, emocije i volja (na japanskom *shin, kokoro*). On također označava samo središte osobe koja neprekidno nadilazi samu sebe. U drugom dijelu pokazujemo kako se um kršćanina preobražava zbog njegova života u Kristu i kako mu to omogućava život u holističkom odnosu ljubavi prema Bogu i, posljedično, ljubavi prema svakom živom biću i svemu stvorenom. U buddhizmu, »priroda Buddhé« izražava se kao opušteni, suosjećajni um koji je sjedinjen s cijelom prirodom i kulturom i obuhvaća Veliki, Prazni, nezamislivi Um.

MIROSLAV RADMAN

*Mediterranean Institute for Life Sciences, Split, Croatia
Mediteranski institut za istraživanje života, Split, Hrvatska*

POTENTIAL CONFLICT BETWEEN BIOLOGICAL AND CULTURAL EVOLUTION

I intend to define some strategic conflicts whose solution appears important to the immediate future of human civilization and to individual's "conquest of happiness" (as written down in the constitution of the USA).

These conflicts are:

- (i) The slow speed of human biological evolution versus rapid, accelerating, cultural evolution. In other words: the satisfaction from successful adaptation to relatively stable living conditions versus the impossible adaptation to incessant change driven by business and commercial interests rather than by human care;
- (ii) Optimization versus maximization (i.e., societal homeostasis versus societal metastases);
- (iii) Excellence versus solidarity (i.e., wealth versus security);
- (iv) Cultural health versus cultural disease.

POTENCIJALNI KONFLIKT IZMEĐU BIOLOŠKE I KULTURNE EVOLUCIJE

Nakana je izlaganja definirati neke strateške konflikte čije se rješenje čini važnim za neposrednu budućnost čovječanstva, kao i za individualno »osvajanje sreće« (kao što je zapisano u ustavu SAD-a).

To su sljedeći konflikti:

- (i) Usporiti brzinu ljudske biološke evolucije naspram brze, i ubrzavajuće, kulturne evolucije. Riječju, zadovoljstvo uspješnom prilagodbom na relativno stabilne uvjete življenja naspram nemoguće prilagodbe na stalnu promjenu koju diktiraju posao i komercijani interesi, a ne ljudska briga;
- (ii) Optimizacija naspram maksimizacije (npr. društvena homeostaza naspram društvenih metastaza);
- (iii) Izvrsnost naspram solidarnosti (npr. bogatstvo naspram sigurnosti);
- (iv) Kulturno zdravlje naspram kulturne bolesti.

ZDRAVKO RADMAN

*University Department of Croatian Studies, University of Zagreb, Croatia /
Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska*

ENCULTURATION AND EVOLUTION OF EMBODIMENT

That mind is embodied (also embedded, enactive and extended) has been recognized by contemporary cognitive science for some time; what the 4Es approach to mind and cognition leaves out, however, is the most authentic trait of humans, and that is our culture. Yet it is exactly the process of enculturation that goes all the way down to most elementary organic levels (the way to explain complex skills) and also transforms our mental spaces in a unique way. The view I will be advocating here is that it is not happening in spite of or away from biology but rather thanks to it. The nature vs. nurture debate has produced much harm with its binary opposition between the two; there are now enough scientific reasons that speak in favour of the idea that rather than being exclusive, nature and culture cross-fertilize. Exemplary, I will be focusing on mathematics as an embodied process (Lakoff) and the role of the narrative in generating and shaping our emotions (Gallese).

ENKULTURACIJA I EVOLUCIJA UTJELOVLJENJA

To da je um utjelovljen (također ukorijenjen, enaktivan i proširen) suvremena kognitivna znanost zna već neko vrijeme; međutim, ono što tzv. »4E pristup« (engl. *embodied, embedded, enactive, extended*) umu i spoznaji izostavlja najizvornija je ljudska značajka, a to je naša kultura. Pa ipak, upravo je proces enkulturacije taj koji prodire do najosnovnijih organskih razina (npr. to je način kako objasniti složene vještine) i također preobražava naše mentalne prostore na jedinstven način. Stajalište koje ću ovdje zagovarati jest da se to ne događa usprkos biologiji ili izvan nje, već upravo zahvaljujući njoj. Rasprava o prirodi nasuprot odgoju nanijela je veliku štetu svojim binarnim suprotstavljanjem te dvije strane; sada postoji dovoljno znanstvenih razloga koji idu u prilog ideji da se priroda i kultura prožimaju, umjesto da ih vidimo kao isključive. Poradi oprimgjeranja, usredotočit ću se na matematiku kao utjelovljeni proces (Lakoff) i ulogu naracije u stvaranju i oblikovanju naših emocija (Gallese).

PETER J. RICHERSON

*Department of Environmental Science and Policy, University of California,
Davis, USA /*

Odjel za znanost i politiku zaštite okoliša, Sveučilište Kalifornije, Davis, SAD

NOT BY GENES ALONE: HOW CULTURE TRANSFORMED HUMAN BRAIN

Humans are unusual in learning an immense amount from each other. Cultural evolution is more rapid than genetic evolution and it most likely originally evolved to adapt us to the extreme millennial and sub-millennial climate variation of the Pleistocene. Our biology has been reorganized to exploit the cultural mode of adaptation, not least in the evolution of our very large, but very expensive, brain. A Bayesian theory of how genes interact with culture and other modes of phenotypic flexibility is attractive. Genes guide the early development of the brain. The ancient, phylogenetically conserved, sub-cortical parts of the brain that underpin our emotions and appetites are relatively precisely hard wired. The cerebral cortex remains extremely flexible and cognitive structures there are largely built by learning, and by our cultures. The appetites and emotions act as reinforces, favouring cultural practices that satisfy them. Our emotions and appetites have been subtly shaped by culturally imposed social selection.

NIJE SVE U GENIMA: KAKO JE KULTURA PREOBRAZILA LJUDSKI MOZAK

Ljudi su neobični po tome što neizmjereno mnogo uče jedni od drugih. Kulturna je evolucija brža od genetske evolucije i najvjerojatnije se izvorno razvijala da bi nas prilagodila ekstremnim milenijским i submilenijским klimatskim varijacijama pleistocena. Naša je biologija reorganizirana da bi iskoristila kulturološki način prilagođavanja, osobito u evoluciji našeg vrlo velikog, ali vrlo skupog, mozga. Atraktivna je bayesovska teorija o interakciji genâ i kulture i drugih načina fenotipske fleksibilnosti. Geni usmjeravaju rani razvoj mozga. Drevni, filogenetski sačuvani, supkortikalni dijelovi mozga koji podupiru naše emocije i apetite relativno su precizno urođeni. Cerebralni korteks ostaje izuzetno fleksibilan i tamošnje su kognitivne strukture uglavnom izgrađene učenjem i našim kulturama. Apetiti i emocije djeluju kao pojačivači, koji favoriziraju kulturne prakse koje ih zadovoljavaju. Naše su emocije i apetiti suptilno oblikovani kulturološki nametnutim društvenim odabirom.

MICHAEL SCHMITZ

*University of Vienna, Austria /
Sveučilište u Beču, Austrija*

TOWARDS A LAYERED ACCOUNT OF CULTURE AND COLLECTIVITY

How is biological and cultural evolution, how are phylogeny and ontogeny reflected in the synchronic layered structure of the human mind, especially in those kinds of mental states essential to participation in human cultures and human collectivity? In my contribution I will approach this issue by introducing a taxonomy of layers of mental contents and the corresponding representational artifacts. It will be built around the following kinds of parameters: richness of content from concrete to abstract; degree of context dependence; degree of density / gestaltlike character; differentiation of representational role; degree of durability / stability of representations; degree of their externalization / standardization. I will explore some hypotheses about these criteria, including that they tend to cluster. I will also relate them to hypotheses about major transitions in biological evolution such as those introduced by John Maynard Smith and Eörs Szathmáry, and by Michael Tomasello.

K SLOJEVITOM PRILOGU KULTURE I KOLEKTIVNOSTI

Kako se biološka i kulturna evolucija, filogeneza i ontogeneza, odražavaju u sinkronoj slojevitoj strukturi ljudskog uma, posebice u onim vrstama mentalnih stanja koje na bitan način sudjeluju u ljudskim kulturama i ljudskom kolektivitetu? U svom prilogu pristupit ću ovom problemu tako što ću uvesti taksonomiju razina mentalnih sadržaja i odgovarajućih reprezentacijskih artefakata. Bit će izgrađena na osnovi sljedećih parametara: bogatstvo sadržaja od konkretnog do apstraktnog; stupanj ovisnosti o kontekstu; stupanj gustoće / geštaltistički karakter; razlikovanje reprezentacijskih uloga; stupanj trajnosti / stabilnost predodžbi; stupanj njihove eksternalizacije / standardizacije. Istraživat ću neke hipoteze vezane za ove kriterije, uključujući njihovu sklonost povezivanju. Također ću ih povezati s hipotezama o glavnim prijelazima u biološkoj evoluciji, kao što su one koje su uveli John Maynard Smith i Eörs Szathmáry te Michael Tomasello.

MICHAL SLÁDEČEK

*Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Sveučilište u Beogradu, Srbija /
Institute for Philosophy and Social Theory, University of Belgrade, Serbia*

LJUDSKI KAPACITETI I LEGITIMNOST DRŽAVNE AKCIJE

Jedna od glavnih postavki liberalizma jest da osobe trebaju biti slobodne od manipulacije i prisile kod odabira planova, načina života i poimanja dobra, odnosno trebaju biti autonomne u upotrebi kapaciteta i talenata koji vode realizaciji izabranih ciljeva. Pojedini teoretičari smatraju da država treba aktivno sudjelovati u razvoju racionalnih kapaciteta građana. Ona treba poboljšati stanje u kojemu postoje visoki kapaciteti, ali ne i resursi i raspoložive opcije za njihovu realizaciju. Također, ona treba umanjiti loše posljedice situacije u kojoj postoji bogatstvo resursa, ali su kapaciteti osoba smanjeni jer su vrijedne opcije manje dostupne, osobe su socijalno zapostavljene uslijed lošeg obrazovnog sustava ili ne postoje poticaji da se pojedinci upuste u zahtjevnije izazove. Polazeći od Rawlsova gledišta da osobe u liberalnom društvu trebaju posjedovati dvije moralne moći – osjećaj za pravdu, kao i kapacitet da formiraju, slijede i revidiraju svoje pojmove dobra – kapacitet za preispitivanje životnih planova, ciljeva i ideja o dobrom životu, kao i njihovo uspoređivanje sa stremljenjima i ciljevima drugih osoba, jest po osobu od najvišeg interesa. Mada institucionalni utjecaj može biti pristran i paternalistički, u pojedinim slučajevima može se ukazati na legitimnost institucija u osiguravanju uvjeta koji poboljšavaju sposobnost osoba da procjenjuju, preispituju i revidiraju vlastite pojmove dobra.

HUMAN CAPACITIES AND THE LEGITIMACY OF STATE ACTION

One of the main tenets of liberalism is that persons should be free from manipulation and coercion in choosing plans, lifestyles and conception of good, that is, they have to be autonomous in using capacities and talents leading to the realization of chosen goals. Some scholars claim that state policy should actively participate in the development of rational capacities of citizens. It should mitigate the situation in which there are high capacities, but not resources and available options for their realization. Also, it should mitigate the situation in which there are plenty resources, but persons' capacities are

diminished, because valuable options are less available, persons are socially neglected due to a bad education system, or there are no incentives for individuals to tackle more demanding challenges. Starting from Rawls' perspective that persons in a liberal society should have two moral powers – the sense of justice as well as a capacity to form, pursuit and revise their conceptions of good – capacity for re-examining their life plans, goals and ideas of good life as well as its comparison with aspirations and goals of others, all contribute to the highest interest of a person. Although the institutional influence can be biased and paternalistic, in some cases, there can be a legitimacy of the institutions to provide conditions that enhance a person's capability to assess, re-evaluate and revise their conceptions of good.

VESNA STANKOVIĆ PEJNOVIĆ

*Institut za političke studije, Beograd, Srbija /
Institute for Political Studies, Belgrade, Serbia*

AKTUALNOST NIETZSCHEOVE KRITIKE NATURALIZMA I KULTURALIZMA

Prema Nietzscheu, »kompleks kulture« ključ je za razumijevanje skupa veza vrijednosti, odnosa moći, društvenih formacija, načina poznavanja te popularnih i filozofskih pojmova o stvarnosti i bogu. On se protivi »kulturi« u onoj mjeri u kojoj to podrazumijeva transcendenciju i sublimaciju »prirode« u njezinu poroku »moralnih« ideala. Cijela povijest kulture predstavlja smanjenje straha od neizvjesnog, iznenadnog. Nietzsche poziva na prirodno življenje, bez štetnih kulturnih utjecaja koji su prepreka za vođenje zdravih ljudskih života. Kao i Marx, Nietzsche sagledava prirodu i kulturu kao proizvod rada, evoluciju koja implicira da evolucijski djelatnici koji moraju stvoriti svoje vlastite ideje, vrijednosti, u poziciji kritičkog ili kreativnog samopredstavljanja. Nietzsche razumije volju za moć kao krajnji izraz ljudskog života. Nagoni izražavaju volju za moć u težnji dominacije nad sobom. Volja za moć pokrenut će umjetnost kulture u svijetu ljudsko-ekološkog života. U »prirodi« kao u »kulturi«, poretku i neredu, organiziranosti i kaosu, život i smrt se isprepliću, ali je »vječno ponavljanje« ovog paradoksalnog procesa dinamičan oblik prirodnog i kulturnog života. Nietzsche nudi novo razumijevanje moderne kulture, prizivajući metamorfozu svojih suradnika u novi poredak. Nietzsche je razvio jednu od prvih temeljitih kritika masovne kulture i društva, države,

birokratske discipline koji su kasnije duboko utjecali na diskurs moderne. Za njega je masovna kultura temelj moderne društvene realnosti kao snage dekadencije i nihilizma koja unazađuje autentičnu kulturu stvarajući mediokritetsku kulturu.

THE ACTUALITY OF NIETZSCHE'S CRITICISM OF NATURALISM AND CULTURALISM

According to Nietzsche, the “culture complex” is the key to understanding the relational set of values, power relations, social formations, ways of knowing, and popular and philosophical notions about reality and god. He disliked “culture” insofar as it implies the transcendence and sublimation of “nature” in its vice of “moral” ideals. The whole history of culture represents a diminution of the fear of chance, the uncertain, the sudden. Nietzsche calls for living naturally, free of pernicious cultural influences, because harmful cultural influences serve as an obstacle to leading healthy human lives. Like Marx, Nietzsche envisions both nature and culture as the products of labour, of evolution implying that evolutionary agents are workers who must produce their own ideas, values, in the position of critical or creative self-presentation. Nietzsche understands the will to power to be the ultimate expression of human life. Drives express the will to power in the sense that they strive towards dominance over the self. The will to power will come to animate the art of culture in the human-ecological lifeworld. In “nature” as in “culture”, order and disorder, form and chaos, life and death intertwine, but the “eternal recurrence” of this paradoxical process is the dynamic form of natural and cultural life. Nietzsche offers another view of modern culture, invoking a metamorphosis of its contributors into a new order. Nietzsche developed one of the first sustained critiques of mass culture and society, the state, and bureaucratic discipline that deeply influenced later discourses of modernity. Nietzsche was one of the first to see mass culture as central to modern social reality as the force of decadence and nihilism which undermines authentic art and creates a mediocre culture.

ŽELJKO ŠARIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Banjoj Luci, Bosna i Hercegovina /
Philosophische Fakultät, Universität Banja Luka, Bosnien und Herzegowina*

EVOLUCIJSKA TEORIJA LJUBAVI

Fenomen ljubavi dugo je bio zanemarivan u filozofskom promišljanju, izuzevši rijetke izuzetke poput Platonovih dijaloga *Gozba* i *Fedar* te nekih djela Jean-Jacquesa Rousseaua i Spinoze. Međutim, u 20. stoljeću došlo je do procvata filozofskih istraživanja ljubavi. Ta djela pružaju zanimljive uvide, npr. da je ljubav uvjetovana slobodom drugoga (Sartre), da je ljubav izgradnja istine na temelju različitosti (Badiou) i da je ljubav kao susret u ontološkoj sferi između ja i ti (Buber). Ipak, većina ovih razmatranja zapostavlja evolucijsku perspektivu. Za razliku od spomenutih i mnogo prije njih, Arthur Schopenhauer konstatirao je da je ljubav epifenomen seksualne želje, odnosno volje vrste da se nastavi život. U izlaganju će se nastojati uključiti najznačajnije evolucionističke uvide, poput Triversova roditeljskog ulaganja, u filozofsko promišljanje teorije ljubavi.

EVOLUTIONSTHEORIE DER LIEBE

Das Phänomen der Liebe wurde in philosophischen Überlegungen lange ignoriert, bis auf seltene Ausnahmen wie Platons *Symposion* und *Phaidros*, wie auch einige Werke von Jean-Jacques Rousseau und Spinoza. Doch im 20. Jahrhundert erlebte die philosophische Liebesforschung eine Blütezeit. Diese Arbeiten liefern interessante Einsichten, wie etwa jene, dass die Liebe durch die Freiheit des Anderen bedingt ist (Sartre), dass die Liebe die auf Vielfalt basierte Aufbau von Wahrheit ist (Badiou), dass die Liebe als die im ontologischen Bereich stattfindende Begegnung zwischen Ich und Du zu verstehen ist (Buber). Die meisten dieser Überlegungen vernachlässigen jedoch die evolutionäre Perspektive. Im Gegensatz zu ihnen stellte Arthur Schopenhauer schon viel früher fest, dass die Liebe der Inbegriff des sexuellen Verlangens, d.h. des Willens der Spezies zur Fortsetzung des Lebens ist. Der Autor wird versuchen, die wichtigsten evolutionären Einsichten in die philosophische Reflexion der Liebestheorie zu verwenden, wie etwa elterliche Investition von Trivers.

MARKO ŠKORIĆ, ALEKSEJ KIŠJUHAS

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Novom Sadu, Srbija /
Faculty of Philosophy, University of Novi Sad, Serbia*

KULTURA KOD NE-LJUDSKIH ŽIVOTINJA: K (RE)DEFINIRANJU POJMA KULTURE

Kultura je vjerojatno najvažniji pojam u antropologiji i jedna od najkompleksnijih ideja u znanosti jer se definira na brojne i međusobno potpuno različite načine. S tim u vezi, postavlja se i pitanje je li suvremeni čovjek jedina vrsta, odnosno životinja koja posjeduje kulturu ili se to može reći i za još neke ne-ljudske životinje? U ovom izlaganju analiziramo kulturu i socijalno učenje kod ne-ljudskih životinja, posebno kod primata, ali i kod pojedinih vrsta ptica i riba. Na ovaj način dovodimo u pitanje dugotrajne i duboko ukorijenjene stavove u filozofiji i društvenim znanostima o svojevrsnom diskontinuitetu i posebnosti ljudske vrste u usporedbi s ostalim životinjama. U skladu s neodarvinističkom teorijom evolucije, argumentiramo da u živom svijetu postoji kontinuitet i da se rudimenti kulture mogu pronaći i kod nekih ne-ljudskih životinja, što istovremeno podrazumijeva potrebu za usvajanjem tzv. minimalističkih definicija kulture.

CULTURE IN NON-HUMAN ANIMALS: TOWARDS (RE)DEFINING THE CONCEPT OF CULTURE

Culture is probably the most important term in anthropology and one of the most complex ideas in science, since it is defined in numerous and different ways. This is why the question arises as to whether modern human is the only living species, that is, the only animal that possesses culture, or the same could be said of some other non-human animals as well? In this presentation, we analyse culture and social learning in non-human animals, especially in primates, but also in certain species of birds and fish. Furthermore, we call into question some long-standing and deeply rooted attitudes in philosophy and social sciences claiming discontinuity and special features of the human species in comparison with other animals. In accordance with the neo-Darwinist theory of evolution, we argue that there is continuity in the living world, and that the rudiments of culture can be found in some non-human animals, which at the same time implies the need for adopting the so-called minimalist definitions of culture.

FULVIO ŠURAN

*Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Hrvatska /
Juraj Dobrila University of Pula, Croatia*

VIRTUALNA DIMENZIJA LJUDSKE PRIRODE

Teorijska pretpostavka ovog istraživanja pretpostavlja virtualnu antropološku i filozofsku kategoriju, kao modalitet bitka i konstitutivnog stanja čovjeka s obzirom na to da, nasuprot drugih živih bića, ne posjeduje kruti instinktivni aparat i odgovarajuće okruženje. Taj ga nedostatak »specijalizacije« izlaže obilju podražaja te ga čini otvorenim brojnim mogućnostima. Stoga se suvremeni čovjek nalazi u nedoumici da, s jedne strane, nastavi s namjerom vladanja nad prirodom u svojevrsnoj zabludnoj svemoći do koje je došao izgradnjom virtualne i umjetne stvarnosti, čija je cijena sveprisutni osjećaj otuđenja i gubitka smisla; dok, s druge strane, uzimajući u obzir da je on biološki entitet, tehniku osmišljuje kao temeljnu antropološku kategoriju, što ga tjera u stalnu potragu za novim tjelesnim i mentalnim identitetom. Na taj se način u klasičnom dualizmu tijela i duše klasične tradicije moderne zamjenjuje i oživljuje stav u kojemu ova dva entiteta suživljuju i međusobno se integriraju, posredstvom komunikacije koja je tehnološki posredovana. Nije više čovjek taj koji se kulturno u svijetu konstruira posredstvom tehnike, već je tehnologija ta koja to čini ulazeći u njegovo tijelo.

THE VIRTUAL DIMENSION OF HUMAN NATURE

The theoretical assumption of this research assumes a virtual anthropological and philosophical category as the modality of being and the constitutive state of human being, since, contrary to other living beings, they do not possess a rigid instinctive apparatus and an appropriate environment. This lack of "specialization" exposes them to an abundance of stimuli, and makes them open to many possibilities. Therefore, the modern human being finds themselves in a dilemma of, on the one hand, continuing with the intention of ruling over nature in a kind of misguided omnipotence to which they came by building a virtual and artificial reality whose price is the ubiquitous sense of alienation and loss of meaning, and, on the other hand, considering that they are a biological entity, technology is conceived as a fundamental anthropological category, which makes them constantly looking for a new physical and mental identity. In this way, in the classic duality of the body and soul of the classical tradition of modernity, the attitude in which these two entities are intertwined

is replaced and revived by means of a technologically mediated communication. It is no longer the human being who is culturally constructed in the world through technology, but it is technology that does this by entering their body.

DRAŽENKO TOMIĆ

*Učiteljski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Croatia*

KULTURA I POJEDINAC: RAZUM I UM

Kultura je cjelokupnost spoznaje, vjerovanja, umjetnosti, morala, prava, običaja, svega onoga što je čovjek kao društveno biće stekao. Proces u kojem pojedinac na formalan i neformalan način usvaja kulturu valja označiti kao inkulturaciju. Inkulturacijom pojedinac biva kultiviran. Ukoliko veći naglasak stavlja na odnos osobnosti i svijeta kulture, utoliko se inkulturacija razlikuje od socijalizacije. Usmjerenost na unutarnju dinamiku kulture razlikuje inkulturaciju od akulturacije koja je usmjerena na odnose i učinke odnosa više različitih kultura. Nadalje, današnje razlikovanje razuma i uma pretežno se oslanja na Kanta: razum je usmjeren na pojedinačne fenomene, a um, kao najviša spoznajna moć, nadzire, postavlja granice i uviđa ograničenja razuma, nosi oznaku općenitosti. Um je sposobnost pojmovnog očitovanja u skladu s logički, metodologijski ili komunikacijski nužnim pravilima. U izlaganju se povlači paralela između individue i razuma, s jedne strane, te kulture i uma, s druge strane, pojedinačnog i općeg, inkulturacije i intelektualizacije.

CULTURE AND THE INDIVIDUAL: REASON AND MIND

Culture is the entirety of knowledge, belief, art, morals, rights, customs, of all that human being has gained as a social being. The process in which an individual in a formal and informal way adopts culture should be labelled as inculturation. By inculturation, an individual is being cultivated. If greater emphasis is placed on the relationship between personality and the world of culture, then inculturation differs from socialization. The focus on the internal dynamics of the culture in question differentiates inculturation from aculture that is focused on the relationships and effects of the relationships of many different cultures. Furthermore, today's distinction of reason and the mind relies

predominantly on Kant: reason is directed to individual phenomena, and the mind, as the highest cognitive power controls, sets limits and recognizes the limits of reason, carries a label of generality. The mind is the ability of the conceptual manifestation to conform to logical, methodological or communication imperative rules. In the presentation, the author draws a parallel between the individual and the mind on the one hand, and culture and the mind on the other hand, the individual and the general, inculturation and intellectualization.

MAJA VEJIĆ

*Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia
Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /*

THE MINDS OF NEAR FUTURE

One of the main characteristics of the human kind is our unbelievable ability of adaptation. Even though the other species adapt to the environment, their adaptation is usually of physical variety, and a much slower process. In contrast, the human brain is capable of adapting within one generation, primarily changing the ways of interaction with the world, rather than the physical body. People also adapt the world to themselves, not just the other way around. Those changes and adaptations of both people and the technologies we use follow each other in sort of a spiral way, pulling each other up. The aim of this presentation is to focus on the most recent developments in technology, culture and even biology of men, and consider both the positive sides as well as the potential issues of those changes, especially in the context of more and more rapid progress of technology, more globalized culture and more and more visible changes in the development of the children and young people in that hectic world.

UMOVI BLISKE BUDUĆNOSTI

Jedna od glavnih karakteristika ljudske vrste naša je nevjerojatna sposobnost adaptacije. Iako se i druge vrste prilagođavaju okolini, to je puno sporiji i dugotrajniji proces i odnosi se uglavnom na tjelesnu adaptaciju. Suprotno tome, ljudski se mozak u stanju prilagoditi promjenama već unutar jedne generacije, ne mijenjajući pritom tijelo, nego način funkcioniranja. Također, ljudi adaptiraju i čitav svoj prostor djelovanja. Razvoj ljudske vrste i razvoj tehnologije tako se spiralno prate i promjena jednog potiče promjenu drugog sustava. Cilj je izlaganja fokusirati se na tehnološke, kulturološke i biološke adaptacije

ljudi i svijeta u novije doba i obratiti pozornost kako na pozitivan napredak, tako i na potencijalne probleme, naročito u kontekstu sve bržeg razvoja tehnologije, sve globaliziranije kulture te sve vidljivijih promjena u razvoju djece i mladih u sve bržem svijetu.

LINO VELJAK

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Philosophische Fakultät, Universität Zagreb, Kroatien*

S ONU STRANU BIOLOGIZMA I KULTURALIZMA

Pod »biologizmom« ovdje se podrazumijeva primjena striktno bioloških znanstvenih kriterija i pojmova na područja koja nisu obilježena (ili nisu primarno obilježena) dominacijom bioloških relacija. Prihvaćanje biologističkog determinizma (primjerice u sociobiološkoj varijanti) nužno bi rezultiralo razumijevanjem kulture kao determinirane zakonomjernostima biologije. Kao antiteza tom redukcionizmu ispostavlja se naglašavanje primata kulturnih determinanti oblikovanja kulturnih tvorbi i ljudskog svijeta u cjelini. U izlaganju će se dokazati kako takav kulturalizam predstavlja lažnu alternativu biologizmu te kako se ljudski svijet primjereno može pojmiti samo ako se na adekvatan način uzmu u obzir sve relevantne dimenzije koje ga oblikuju, što pretpostavlja oslobađanje od svih iskušenja redukcionizma.

JENSEITS VON BIOLOGISMUS UND KULTURALISMUS

Unter dem Begriff „Biologismus“ verstehen wir die Anwendung strikter wissenschaftlicher biologischer Maßstäbe und Begriffe auf die Gebiete, die nicht (oder nicht primär) durch die Dominanz biologischer Verhältnisse bezeichnet werden. Eine Annahme biologisches Determinismus (etwa in der soziobiologischen Variante) resultiert notwendigerweise mit der Auffassung, dass die Kultur durch die biologischen Gesetze determiniert wird. Als Antithese solchem Reduktionismus wird die Betonung des Vorrangs kultureller Determinanten im Prozess der Bildung der Kultur und der menschlichen Welt überhaupt. In diesem Beitrag wird bewiesen, dass ein solcher Kulturalismus nur die falsche Alternative zum Biologismus ist. Die menschliche Welt kann auf angemessene Weise begriffen werden nur wenn alle relevante Dimensionen ihrer Bildung im Betracht geworden sind. Die Voraussetzung dafür ist die Befreiung von allen reduktionistischen Versuchen.

ŽELJKO VUČKOVIĆ

*Pedagoški fakultet u Somboru, Sveučilište u Novom Sadu, Srbija /
Faculty of Education in Sombor, University of Novi Sad, Serbia*

LJUBAV KAO MOST IZMEĐU PRIRODE I KULTURE: O LJUBAVI, LJUDSKOJ PRIRODI I IDEJI ZAJEDNICE

Različite filozofske i kulturološke teorije o ljudskoj prirodi ukazuju na dihotomije ljudskog bića: između tijela i duha, prirode i kulture, razuma i osjećajnosti, egoizma i altruizma. Ovim izlaganjem želi se pokazati da pojam ljubavi može doprinijeti prevladavanju ovakvih dihotomija i utemeljenju ideala istinske ljudske zajednice. U suvremenom svijetu egoizma i alijenacije ljubav treba ponovo otkriti i filozofski obraniti. Ovdje se polazi od Heideggerova zapažanja da bogatstvo fenomena ljubavi proizlazi iz činjenice da ljubav pretvara vjernost prema nama samima u bezuvjetnu vjeru u drugog, kao i od određenja Alaina Badioua da je ljubav »komunizam udvoje«. U zaključku, želi se pokazati da je ljudska nesavršenost i otvorenost zapravo izvor naše ljubavi, solidarnosti i društvenosti.

LOVE AS A BRIDGE BETWEEN NATURE AND CULTURE: ON LOVE, HUMAN NATURE AND THE IDEA OF COMMUNITY

Various philosophical and cultural theories on human nature point at the dichotomy of the human being: the dichotomies of body and spirit, nature and culture, sense and sensibility, and egoism and altruism. The author of this presentation shows that the concept of love can contribute to overcoming such dichotomies and laying the basis of the ideal of a true human union. In the modern world of egoism and alienation, love should be rediscovered and philosophically defended. The author begins by introducing Heidegger's observation which states that the riches of the phenomenon of love originate from the fact that love converts the faith one has in oneself into the unconditional faith in other people. The author also introduces Alain Badiou's definition of love being the minimal form of communism. In the conclusion, the author indicates that human imperfection and openness are in fact sources of one's love, solidarity and sociability.

KATSIARYNA ZHUK

*Faculty of Philosophy and Social Sciences, Belarusian State University,
Minsk, Belarus /*

*Fakultet humanističkih i društvenih znanosti, Bjelorusko državno sveučilište,
Minsk, Bjelorusija*

FROM MERLEAU-PONTY TO CERTEAU: LANGUAGE AS EMBODIED GESTURE AND REVELATION OF OTHERNESS

Merleau-Ponty and Certeau present complementary visions on language, which confront instrumentalist interpretations and reveal its potential in actualizing the basic intertwining of I and the Other in the deeper layer. Language represents constant presence of multiple faces of the Other and demonstrates the primacy of the plural. Merleau-Ponty's definition of language as bodily gesture is precisely an attempt to free language from the instrumentalist view and even it itself with basic bodily ways to interact with the world, such as perception. Certeau implies the differentiation of two layers of language, where the non-discursive level includes linguistic intuitions that reveal otherness and enable a creative evolution of language and symbolic perception of the world. Such phenomenological interpretation introduces the power of language in altering the present social situation, presupposing that the otherness that was previously suppressed by monological power strategies and institutions enters the public space by a reappropriation of speech.

OD MERLEAU-PONTYJA DO CERTEAUJA: JEZIK KAO UTJELOVLJENA GESTA I OTKRIVENJE DRUGOSTI

Merleau-Ponty i Certeau predstavljaju komplementarne vizije o jeziku, koje se suočavaju s instrumentalističkim interpretacijama i otkrivaju njegov potencijal u aktualiziranju temeljne isprepletenosti Ja i Drugog u dubljem sloju. Jezik predstavlja stalnu prisutnost više lica Drugog i pokazuje primat množine. Merleau-Pontyjeva definicija jezika kao tjelesne geste upravo je pokušaj oslobađanja jezika od instrumentalističkog pogleda, pa čak i njega samog osnovnim tjelesnim načinima interakcije sa svijetom, poput percepcije. Certeau podrazumijeva razlikovanje dva sloja jezika, gdje nediskurzivna razina uključuje jezične intuicije koje otkrivaju drugost i omogućavaju kreativnu evoluciju jezika i simboličku percepciju svijeta. Takva fenomenološka interpretacija uvodi snagu jezika u mijenjanju današnje društvene situacije, pretpostavljajući da drugost, koja je prethodno bila potisnuta monološkim strategijama moći i institucijama, ulazi u javni prostor ponovnim prisvajanjem govora.

Simpozij
HRVATSKA FILOZOFIJA
U INTERAKCIJI I KONTEKSTU

Symposium
CROATIAN PHILOSOPHY
IN INTERACTION AND CONTEXT

Javno predavanje / Public lecture

LINO VELJAK

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Philosophische Fakultät, Universität Zagreb, Kroatien*

ZNAČENJE PRVE KONFERENCIJE O FRANI PETRIĆU

Od 24. do 26. travnja 1979. održana je u Cresu prva međunarodna konferencija o Frani Petriću. Konferenciju je organizirao Institut za filozofiju Sveučilišta u Zagrebu na čelu s predstojnikom Vladimirom Filipovićem, a njome je obilježena 450. obljetnica Petrićeva rođenja. Na konferenciji su sudjelovali i afirmirani filozofi i znanstvenici iz Njemačke, Italije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Gotovo sva izlaganja objavljena su, skupa s uvodnikom Vladimira Filipovića, u časopisu *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* (br. 9–10/1979). Ova konferencija predstavlja prekretnicu u povijesti istraživanja Petrićeva djela (ali i istraživanja hrvatske filozofijske baštine općenito). Zahvaljujući konferenciji ta su se istraživanja internacionalizirala. Dominirao je interdisciplinarni pristup istraživanju renesansne filozofije (s prvenstvom povijesnofilozofijskog pristupa). Konferencija ujedno čini i odlučujući moment pretpovijesti današnjih creskih *Dana Frane Petrića*.

DIE BEDEUTUNG DER ERSTEN KONFERENZ ÜBER FRANCISCUS PATRICIUS

Vom 24. bis 26. April 1979 wurde in der Stadt Cres vom Institut für Philosophie der Universität Zagreb und seinem Leiter Vladimir Filipović die erste internationale Konferenz über Franciscus Patricius (Frane Petrić) organisiert. Dadurch wurde 450. Geburtstag von Patricius gefeiert. An der Konferenz beteiligten auch die affirmierten Philosophen und Wissenschaftler aus Deutschland, Italien, Kroatien und Bosnien und Herzegowina. Fast alle Referaten wurden zusammen mit einem Einführungswort von Vladimir Filipović in der Zeitschrift *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine (Beiträge zur Forschung der kroatischen philosophischen Erbschaft)*, Nr. 9–10/1979, veröffentlicht. Diese Konferenz stellt den Wendepunkt in der Geschichte der Forschung des Werkes von Patricius (aber auch der kroatischen philosophischen Erbschaft überhaupt) dar. Dank der Konferenz wurden diese Forschungen internationalisiert. Ein interdisziplinärer Zugang zur Forschung der Renaissancephilosophie (mit der Priorität des geschichtsphilosophischen Zugangs) dominierte an dieser Konferenz. Die Konferenz stellt auch ein entscheidender Moment der Vorgeschichte der heutigen Patricius-Konferenzen (*Die Frane-Petrić-Tage*) in Cres dar.

Plenarna predavanja / Plenary lectures

DAVOR BALIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, J. J. Strossmayer University of Osijek,
Croatia*

TRAGOM KRLEŽINIH PROMIŠLJANJA O HRVATSKIM FILOZOFIMA

U opusu Miroslava Krleže (1893. – 1981.), posebice u esejima, polemika-
ma, političko-programatskim tekstovima, dnevničkim zapisima, leksikografskim
marginalijama i razgovorima, prisutni su brojni iskazi koji razotkrivaju
spoznaje i prosudbe tog polihistora o pojedinim hrvatskim filozofima. U
izlaganju ću izdvojiti Krležina promišljanja o nekolicini njih. Ta promišljanja
odnosit će se na hrvatske filozofe koji su djelovali tijekom renesanse (15. i 16.
stoljeće), baroka (17. stoljeće), galantnog doba (18. stoljeće), postpreporodnog
doba (druga polovica 19. stoljeća), kao i na one koji su djelovali onda kada je
djelovao i Krleža (20. stoljeće). Točnije, u izlaganju ću izdvojiti Krležina pro-
mišljanja o Jurju Dragišiću (oko 1445. – 1520.), Frani Petriću (1529. – 1597.),
Jurju Križaniću (1618. – 1683.), Ruđeru Josipu Boškoviću (1711. – 1787.),
Franji Markoviću (1845. – 1914.), Đuri Arnoldu (1853. – 1941.), Albertu Ha-
leru (1883. – 1945.?) i Vladimiru Filipoviću (1906. – 1984.). Pritom ću ukazati
na kontekst sljedećih Krležinih tvrdnji o tim filozofima:

- Juraj Dragišić bio je »nesumnjivo neka vrsta zakrinkanog buntovnika, nonkonformista sa humanističkim simpatijama, trajno uznemiren pitanjima koja uzbuđuju savjest svijeta« (natuknica »Dragišić, Juraj« u tekstu »133 varijacija na razne teme«, 1959.);
- Frane Petrić bio je »najuniversalnije ime našeg književnog Cinquecenta: filosof, matematik, arhitekt, musikolog, poeta, prirodnjak, dakle polyhistor i sveznadar« (»O našem dramskom répertoireu«, 1948.);
- Juraj Križanić bio je »hrvatski don Quixot koji je napisao hrpu traktata i raznih kompilacija iz područja teologije, filozofije, politike, filologije i historije« (»O patru dominikancu Jurju Križaniću«, 1929.);
- Ruđer Bošković bio je »jedan od prvih zapadnoevropskih atomista«, koji je »kod nas poznat samo po tome što je bio otac Družbe Isusove i

- autor jedne diletantske Ode Prečistoj Djevici« (»Prije trideset godina«, 1947. i »Upućuju nas u Aziju«, 1948.);
- Franjo Marković bio je »čuvevi estetičar i profesor koji je još od 1874. predavao filozofiju na Sveučilištu u Zagrebu«, a čiji je ep *Dom i svijet* »naše gotovo jedino romantično epsko djelo« (»O Kranjčevićevoj lirici«, 1931. i razgovor s Enesom Čengićem i Radom Šerbedžijom, 1980.);
  - Đuro Arnold bio je »profesor teorijske i praktične filozofije te slavljani, lovorom ovjenčani pjesnik« i to usprkos tome što se od njegovih pjesama često »padne u neizlječivu migrenu«, jer im se stihovi sastoje od »otrcane metafizičke kadrile na našem književnom balu« (»Hrvatska smotra«, 1935.);
  - Albert Haler bio je estetičar koji »pljuje po onim rijetkim i osamljenim pojedincima, koji u sveopćem našem rasulu pojmova stoje na braniku zapadnoevropskih i slobodarskih načela već godinama (...) (Halerov pamflet o depoetizaciji umjetnosti kao primjer)« (»Rasulo pameti«, 1940.);
  - Vladimir Filipović bio je filozof koji pri pisanju o Marulićevu djelu *De institutione bene vivendi per exempla sanctorum* »tjera običnu vulgarnu klerikalnu propagandu na temelju svijesne neistine« i koji »brka Cardanusa, Campanellu i Giordana Bruna u isti koš sa svetim Tomom Kempinskim« (rukopis »Filipović Vladimir o Marku Maruliću«, 1950.).

TRACING KRLEŽA'S EVALUATIONS OF CROATIAN PHILOSOPHERS

In the opus of Miroslav Krleža (1893–1981), especially in his essays, polemics, political and programmatic texts, diary entries, lexicographic marginalia and interviews, there are numerous statements which reveal the amount of this polyhistor's knowledge and his judgments of individual Croatian philosophers. This paper will present Krleža's thoughts on only some of them. These thoughts encompass Croatian philosophers who lived during the Renaissance (15th and 16th century), the Baroque (17th century), the gallant era (18th century), the period after the Croatian National Revival (second half of the 19th century), as well as those who were Krleža's contemporaries. To be more precise, the paper will include Krleža's thoughts on Juraj Dragišić (c. 1445–1520), Frane Petrić (1529–1597), Juraj Križanić (1618–1683), Ruđer Josip Bošković (1711–1787), Franjo Marković (1845–1914), Đuro Arnold (1853–1941), Albert Haler (1883–1945?), and Vladimir Filipović (1906–1984). The context

will be provided regarding the following Krleža's claims on these philosophers:

- Juraj Dragišić was “undoubtedly some sort of a disguised rebel, a non-conformist with humanistic sympathies, permanently disturbed by issues that excite the conscience of the world” (entry “Dragišić, Juraj” in the text “133 Variations on Different Topics”, 1959);
- Frane Petrić was “the most universal name of our literary Cinquecento: a philosopher, mathematician, architect, musicologist, poet, natural scientist, hence a polyhistor and an omniscient person” (“On Our Drama Repertoire”, 1948);
- Juraj Križanić was “Croatian don Quixot who has written a pile of treatises and various compilations from the field of theology, philosophy, politics, philology and history” (“On Dominican Pater Juraj Križanić”, 1929);
- Ruđer Bošković was “one of the first western European atomists,” who was known “by us only for being a Father of the Society of Jesus and an author of a dilettante Ode to the Virgin Most Pure” (“Thirty Years Ago”, 1947 and “They are Sending Us to Asia”, 1948);
- Franjo Marković was “a renowned aesthetician and professor that had been teaching philosophy at the University of Zagreb since 1874”, and whose epic *Home and World* was “almost the only of our Romantic epic work” (“On Kranjčević's Lyrics”, 1931 and interview with Enes Čengić and Rade Šerbedžija, 1980);
- Đuro Arnold was “a professor of theoretical and practical philosophy and a celebrated, laurelized poet” in spite of the fact that some of his poems often “cause an incurable migraine,” because their lines consist of “outworn metaphysical quadrille on our literary ball” (“Croatian Review”, 1935);
- Albert Haler was an aesthetician who “spits on those rare and lonely individuals, who have been standing on the barricades of western European and liberal principles in our general chaos of concepts for years now (...) (for example Haler's pamphlet on the depoetisation of art)” (“The Ruin of Reason”, 1940);
- Vladimir Filipović was a philosopher who, while writing on Marulić's work *Instruction on How to Lead a Virtuous Life Based on the Examples of Saints*, “promotes ordinary vulgar clerical propaganda based on deliberate falsehood” and who “puts Cardanus, Campanella and Giordano Bruno in the same basket with saint Thomas à Kempis” (manuscript “Filipović Vladimir on Marko Marulić”, 1950).

MARIA MUCCILLO

Roma, Italia /

Rim, Italija

**PLATONISMO E POLITICA NEL TARDO RINASCIMENTO:
«ECHI» MACHIAVELLIANI NEGLI SCRITTI
DI FRANCESCO PATRIZI**

Patrizi non cita mai esplicitamente il nome di Machiavelli, ma «echi» e «spie» della sua continua meditazione sugli scritti del Segretario fiorentino si possono individuare in numerose sue opere, partendo dai suoi scritti giovanili, attraverso le opere della maturità, fino alla sua ultima fatica sull' arte militare. In questa relazione saranno esaminate alcune delle più significative testimonianze della sua ricezione dell' insegnamento di Machiavelli. In particolare si cercherà di mettere in evidenza come, nella specifica prospettiva logico-filosofica della riflessione patriziana, le tesi machiavelliane stesse, elaborate in un contesto per lo più di carattere storico-esperienziale, venissero ad assumere una valenza filosofica e una necessità logica molto più forte e cogente di quella che esse presentavano nei testi del pensatore fiorentino stesso.

**PLATONIZAM I POLITIKA U KASNOJ RENESANSI:
MAKIJAVELIJANSKI »ODJECI« U SPISIMA FRANE PETRIĆA**

Iako Petrić nikada nije izrijeком spomenuo Machiavellijevo ime, »odjeci« i »naznake« njegova neprestanog promišljanja o spisima tog firentinskog tajnika mogu se pronaći u njegovim brojnim djelima, počevši od mladenačkih spisa, preko djela iz zrele faze, pa sve do njegova posljednjeg djela o vojnom umijeću. U ovom izlaganju istražiti ćemo neka od najznačajnijih svjedočanstava Petrićeve recepcije Machiavellijeva nauka. Točnije, pokušat ćemo dokazati kako su Machiavellijeve teze, u specifičnoj logičko-filozofskoj perspektivi petrićevskog promišljanja te pojašnjene u kontekstu ponajviše povijesno-iskustvene naravi, došle do filozofske vrijednosti i do mnogo snažnije i kogentnije logike od one koja je izložena u tekstovima firentinskog mislioca.

Izlaganja / Papers

DAVOR BALIĆ, DEMIAN PAPO

*Filozofski fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, J. J. Strossmayer University of Osijek,
Croatia*

FILOZOFSKI SLOJ STOJKOVIĆEVA GOVORA *ERIT TIBI GLORIA* (1424.)

Dubrovački ranorenesansni mislilac Ivan Stojković (Ioannes de Ragusio / Ioannes Stoycus, od između 1390. i 1395. do 1443. godine) dosad je najčešće istraživan iz teološke perspektive, pri čemu je određivan kao ekleziolog, kao biblijski hermeneutičar te kao promicatelj crkvene obnove i kršćanskog jedinstva. Međutim, taj najplodniji hrvatski pisac 15. stoljeća redovito se u svojem opusu oslanjao i na tvrdnje koje je preuzeo iz filozofske tradicije: bilo od filozofa bilo iz filozofskih izvora. Prisutnost filozofske dimenzije u Stojkovićevu opusu izvrsno oprimjeruje govor koji počinje riječima *Erit tibi gloria* (*Bit će Ti na čast*). Inače, u Stojkovićevu opusu najzastupljenija je upravo književna vrsta govora. Jedan od znanijih govora pritom je *Erit tibi gloria*, koji je Stojković održao 1. listopada 1424. godine u Dubrovniku. U njemu je, među ostalim, stanovnicima toga grada predložio da i Dubrovnik, a po uzoru na talijanske gradove, osnuje učilište. Zbog te Stojkovićeve inicijative, koju dubrovački vijećnici, nažalost, nisu prihvatili, istraživač hrvatske filozofske baštine Ivica Martinović konstatirao je da govor *Erit tibi gloria* označava »početak hrvatske renesanse«. U *Erit tibi gloria* Stojković je upućivao na stavove brojnih filozofa. Od onih koji spadaju u grčko razdoblje antičke filozofije najčešće je ukazivao na učenja Platona i Aristotela, pri čemu je Platona razumijevao kao božanskog mislioca (*divinus Plato*), a Aristotela kao prvaka peripatetikā (*perypatetichorum princeps Aristoteles*), pa čak i kao prvaka filozofā (*Aristoteles philosophorum princeps*). Osim na njihova, upozorio je i na učenja Cicerona i Seneke, dvojice najznačajnijih filozofa koji su djelovali tijekom rimskog razdoblja antičke filozofije. No nije izostavio ni promišljanja koja su izložili srednjovjekovni filozofi, posebice Augustin i Toma Akvinac. Da je govor *Erit tibi gloria* protkan filozofskim sadržajem, dokazuju i Stojkovićeva citiranja ili parafraziranja tvrdnji koje potječu iz filozofskih izvora. Pritom raspožemo i podacima o njihovim naslovima. Od djela koja su napisali

dosad spomenuti filozofi, Stojković je preuzeo tvrdnje koje je Platon iznio u *Timeju* i *Državi*, Aristotel u *Metafizici*, *Nikomahovoj etici*, *Politici* i u spisu *O uzrocima*, Ciceron u djelima *Rhetorica* (*Retorika*), *De officiis* (*O dužnostima*) i *De oratore* (*O govorniku*), Seneka u djelu *De beneficiis* (*O dobroćinstvima*), Augustin u djelu *De civitate Dei* (*O državi Božjoj*), a Akvinac u djelu *Summa theologiae* (*Suma teologije*). Osim toga, otkrio je i upućenost u stavove koje je rimski pisac Valerije Maksim zastupao u poglavlju »De liberalitate« (»O darežljivosti«), točnije u osmom poglavlju četvrte knjige moralnofilozofskog devetoknjižja naslovljenog *Factorum ac dictorum memorabilium* (*Spomena vrijedna djela i izreke*). Naposljetku, otkrio je i upućenost u stavove koje je u djelu *Introductorium maius in astronomiam* (*Veliki uvod u astronomiju*) zastupao, naglašava Stojković, »veliki Abu Ma'shar prvak astrologā« (*magnus Albumasar astrologorum princeps*), kao i u stavove koje je u enciklopedijskom djelu *De naturis rerum* (*O naravima stvari*) zastupao engleski srednjovjekovni mislilac Alexander Neckam.

THE PHILOSOPHICAL LAYER OF STOJKOVIĆ'S ORATION *ERIT TIBI GLORIA* (1424)

Ragusan early Renaissance thinker Ivan Stojković (Ioannes de Ragusio / Ioannes Stoycus, c. 1390/1395–1443) has thus far been most frequently researched from a theological perspective, whereby being defined as an ecclesiologist, as a Biblical hermeneutic, as well as a promoter of reconciliation of the Churches and Christian unity. However, this most prolific Croatian 15th-century author has regularly supported his arguments in his opus by taking over claims which originate from the philosophical tradition: either from individual philosophers or from philosophical sources. An exquisite example of the presence of the philosophical dimension in Stojković's opus is offered in his oration which begins with the words *Erit tibi gloria* (*Thou shalt have glory*). Generally speaking, oration is the most common literary genre in Stojković's opus. One of his best known orations is *Erit tibi gloria*, which Stojković held on 1st October 1424 in Dubrovnik. Among other things, this oration contains his proposal to the citizens of Dubrovnik to establish an institution of higher education similar to those which existed in some Italian cities. Thanks to Stojković's initiative, which was unfortunately declined by the councilors of Dubrovnik, the researcher of Croatian philosophical heritage Ivica Martinović found that the oration *Erit tibi gloria* signifies "the beginning of the Croatian Renaissance". Stojković made reference to numerous philosophers in *Erit tibi gloria*. When it comes to philosophers belonging to the Greek period of ancient philosophy,

he most frequently pointed to the teachings of Plato and Aristotle, while considering Plato a divine thinker (*divinus Plato*) and Aristotle the head of the Peripatetics (*perypatetichorum princeps Aristoteles*), and even the head of all philosophers (*Aristoteles philosophorum princeps*). Besides, he also referred to the teachings of Cicero and Seneca, two of the most prominent philosophers belonging to the Roman period of ancient philosophy. But he also did not omit the thoughts expressed by medieval philosophers, particularly those of Augustine and Thomas Aquinas. What also offers evidence that the oration *Erit tibi gloria* is permeated with philosophical contents are Stojković's quotations or paraphrases of the claims originating from various philosophical sources. The titles of those sources are also at our disposal. From the works written by philosophers mentioned thus far, Stojković took over claims which Plato wrote in *Timaeus* and *Republic*, Aristotle in his *Metaphysics*, *Nicomachean Ethics*, *Politics* and in his writings *Book of Causes*, Cicero in his works *Rhetorica* (*Rhetoric*), *De officiis* (*On Duties*) and *De oratore* (*On the Orator*), Seneca in his work *De beneficiis* (*On Benefits*), Augustine in his work *De civitate Dei* (*On the City of God*), and Aquinas in his work *Summa theologiae* (*Summa Theologica*). Furthermore, he was acquainted with the attitudes advocated by the Roman writer Valerius Maximus in the chapter "De liberalitate" ("On Liberality"), namely in the eighth chapter of the fourth book of his moral-philosophical nine-book work titled *Factorum ac dictorum memorabilium* (*Memorable Deeds and Sayings*). Lastly, he also had knowledge of the claims which were supported in the work *Introductorium maius in astronomiam* (*Great Introduction to Astrology*) by, as Stojković stresses, "the great Abu Ma'shar the head of astrologers" (*magnus Albumasar astrologorum princeps*), as well as of the claims supported by the English medieval thinker Alexander Neckam in his encyclopedic work *De naturis rerum* (*On the Natures of Things*).

PAVO BARIŠIĆ

*Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
University Department of Croatian Studies, University of Zagreb, Croatia*

ANTE STARČEVIĆ I HRVATSKI STUDENTI NA KRALJEVSKOM SVEUČILIŠTU U PEŠTI

Na Kraljevskom sveučilištu Ugarske u Pešti (*Regia scientiarum Universitate Hungarica Pestini*) pohađali su Teološki fakultet probrani kandidati iz ugarskih zemalja Monarhije. Svaka biskupija, kao i ugledne obitelji, šalju svo-

je najdarovitije studente u Središnji seminar. Zato se to visoko učilište nazivalo »školom za biskupe« ili kraljevskom političkom akademijom. Tko je tamo dospio bio je predodređen za visoke službe u crkvenoj ili državnoj hijerarhiji. Iz Hrvatske su na tom Sveučilištu studij pohađali Josip Juraj Strossmayer, Adolfo Veber Tkalčević, Josip Stojanović, Eugen Kvaternik, Petar Vrdoljak, Ante Starčević i mnogi drugi. U predavanju se ponajprije prikazuje ustroj naobrazbe i povijest Sveučilišta, osnovana 1635. u Trnavi, premještena u Kraljevsku palaču u Budimu 1777. te naposljetku smještena u Peštu 1784. Potom je riječ o istaknutim studentima iz Hrvatske u prvoj polovici 19. stoljeća. U središtu je osvrt na obrazovna postignuća Ante Starčevića, koji je u Pešti pohađao studij od 1845. do 1848. Doktorat iz filozofije stekao je 1846., a studij teologije prekinuo je zbog prevratničkih zbivanja 1848. kada su studenti otpušteni sa Sveučilišta. Zaključno se donosi ocjena o značenju te sveučilišne ustanove za naobrazbu duhovne i političke elite u Hrvatskoj.

ANTE STARČEVIĆ AND CROATIAN STUDENTS AT THE ROYAL UNIVERSITY IN PEST

At the Royal University of Hungary in Pest (*Regia scientiarum Universitate Hungarica Pestini*), candidates from the Hungarian countries of the Monarchy attended the Faculty of Theology. Each diocese, as well as prominent families sent their most talented students to a Central Seminar. That is why this college was called a “bishop school” or a royal political academy. The one who came there was destined for high ministry in the church or state hierarchy. From Croatia, Josip Juraj Strossmayer, Adolfo Veber Tkalčević, Josip Stojanović, Eugen Kvaternik, Petar Vrdoljak, Ante Starčević and many others went to the University. The paper first presents a brief review of the structure of education and history of the University that was established in Trnava in 1635, then moved to the Royal Palace in Buda in 1777, and finally was located in Pest since 1784. It then portrays several prominent students from Croatia in the first half of the 19th century. The focus is on the educational achievements of Ante Starčević, who attended studies in Pest from 1845 to 1848. He received the doctorate from Philosophy in 1846 and continued the studies in Theology until 1848 when all students were dismissed from the University because of the revolutionary events. In conclusion, the paper gives an assessment of the significance of this university institution for the education of the significance of this university institution for the education of the spiritual and political elites in Croatia.

DOMAGOJ BROZOVIĆ

Durđevac, Hrvatska /

Durđevac, Croatia

ZNANOST O KNJIŽEVNOSTI U PROJEKTU »FILOZOFSKA ISTRAŽIVANJA«

S obzirom na svoje programatsko načelo i uređivačku politiku integrativnosti i otvorenosti, časopis *Filozofska istraživanja* od svoga je početka izlazenja 1980. godine objavljivao širok spektar tema i specijaliziranih tematskih blokova. Ta je namjera prepoznatljiva i u širenju izdavačkog projekta, tj. u međunarodnom izdanju časopisa pod naslovom *Synthesis philosophica* od 1986. godine i u nizu znanstvenih monografija biblioteke »Filozofska istraživanja« od 1988. godine. Kako je u uređivačkoj politici časopisa i biblioteke zamjetno također angažiranje suradnika izvan filozofske struke, namjera je u ovome izlaganju prikazati izbor tema iz znanosti o književnosti i njihov utjecaj na proces integriranja.

THE SCIENTIFIC STUDY OF LITERATURE IN THE PROJECT “FILOZOFSKA ISTRAŽIVANJA”

Considering its programmatic principle and editorial policy of integrativeness and openness, the *Filozofska istraživanja* (*Philosophical Investigations*) journal has since its beginning in 1980 published a wide range of topics and specialized thematic blocks. This intention is also recognizable in the expansion of the publishing project, that is in the international edition of the *Synthesis philosophica* journal since 1986 and in a series of scientific monographs called “Filozofska istraživanja” (*Philosophical Investigations*) since 1988. Since in the editorial policy of the journal and the monograph series co-authorship of associates outside of the philosophical profession is also noticed, this paper will present a selection of subjects from the scientific study of literature and their impact on the journal’s integration process.

ERIK BREZOVEC¹, LUKA MARŠIĆ², ZORAN ZORIČIĆ²

¹ *Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /*

University Department of Croatian Studies, University of Zagreb, Croatia

² *Klinika za psihijatriju, Klinički bolnički centar Sestre milosrdnice, Zagreb, Hrvatska /*

Psychiatry Clinic, Sisters of Mercy Clinical Hospital Centre, Zagreb, Croatia

POTENCIJALI I OPASNOSTI INTERNETA I POPRATNIH DRUŠTVENIH MREŽA ZA RAZVOJ POJEDINCA U KULTURNOM PROSTORU REPUBLIKE HRVATSKE

Osnovni je cilj ovoga izlaganja dijalektička analiza odnosa pojedinaca (mladih) prema suvremenim pojavnostima interneta i popratnih društvenih mreža. Negativne pojavnosti interneta i društvenih mreža analiziraju se kroz tri argumentacijske dimenzije. Prva dimenzija odnosi se na pojam slobode u prostoru interneta i društvenih mreža. Druga dimenzija problematizira odnos interneta/društvenih mreža i tjelesnosti. Konačno, treći argument raspravlja fenomenologiju ovisnosti pojedinaca (posebice mladih) o društvenim mrežama i adiktivnom potencijalu korištenja istih. Funkcionalne ili pozitivne pojavnosti suvremenog konteksta korištenja interneta i društvenih mreža analizirane su kroz dimenziju uspostave novih oblika društvenosti, tj. društvene solidarnosti. Osnovna sinteza koja proizlazi iz ove argumentacije jest ta da su internet i društvene mreže još uvijek nedefiniran vrijednosni prostor koji iz sebe krije potencijal uspostave novih oblika društvene solidarnosti. Ipak, nedefiniranost i svojevrsni vrijednosni *interregnum* karakteriziraju mnogostruke opasnosti za slobodu pojedinca (pa i po pitanju razvoja ovisnosti). Na kraju autori kontekstualiziraju nalaze kritičke analize na područje hrvatske društvene i kulturne stvarnosti s posebnim osvrtom na kulturu i odnos mladih u Republici Hrvatskoj prema opasnostima (adiktivni potencijal u prvom planu) i potencijalima (novih oblika društvene solidarnosti) interneta i društvenih mreža.

THE POTENTIALS AND RISKS OF INTERNET AND ASSOCIATED SOCIAL NETWORKS FOR THE DEVELOPMENT OF INDIVIDUAL IN THE CULTURAL SPACE OF THE REPUBLIC OF CROATIA

The main goal of this presentation is a dialectic analysis of the relationship between a person (young people) and contemporary phenomena of the Internet and social networks. Negative aspects of the Internet and social net-

works can be analysed throughout three key arguments (of this paper). The first argument focuses on the relation of the Internet and individual freedom. The second argument discusses the dimension of the body in the virtual (Internet) space. The third argument focuses on the phenomenology of the Internet addiction as a challenge to the development of a new social and societal space. The functional (positive) sides of the Internet and social networks are discussed through a viewpoint of the Internet and social networks as the new ground for social interaction and social solidarity. The synthesis of the paper is as follows: the Internet and social networks are yet undefined social spaces with the future potential of a new social solidarity development (yet unseen in the history of social relations). However, this undefined social space today reveals challenges for the development of the individual concerning his/her freedom (or danger of addiction development). At the end of the analysis, authors put the critical discussion in the context of Croatian social and cultural reality with special focus on the culture of young people in the Republic of Croatia and their connection to the Internet and social networks.

TANJA CUJZEK

*Filozofski fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, J. J. Strossmayer University of Osijek,
Croatia*

FILOZOFIJA POLITIKE U GUČETIĆEVU DJELU GOVERNO DELLA FAMIGLIA (UPRAVLJANJE OBITELJI) IZ 1589. GODINE

Dubrovčanin Nikola Vitov Gučetić (lat. Nicolaus Viti Gozzius; tal. Nicolò Vito di Gozze, 1549. – 1610.) autor je brojnih djela u kojima se usredotočio na pitanja iz područja metafizike, filozofije prirode i estetike. Međutim, taj renesansni filozof napisao je i djela u kojima se očitovao o temama koje spadaju u područje filozofije politike. Jedno od njih nedvojbeno je *Governo della famiglia (Upravljanje obitelji)* iz 1589. godine. U izlaganju ću se usmjeriti upravo na djelo *Governo della famiglia*, točnije na tvrdnje kojima se Gučetić u tom djelu iskazao kao teoretičar političkoga umijeća. Pritom ću pojasniti razloge zbog kojih je zaključio da gradom ili državom može dobro upravljati samo onaj tko zna dobro upravljati vlastitim domom. Osim toga, uputit ću na filozofe i na filozofska djela kojima se u *Governo della famiglia* potpomagao pri oblikovanju svojih stavova ili kojima je svoje stavove potkrijepio.

POLITICAL PHILOSOPHY IN GUČETIĆ'S WORK
GOVERNO DELLA FAMIGLIA (FAMILY GOVERNANCE)
FROM 1589

Ragusan Nikola Vitov Gučetić (lat. Nicolaus Viti Gozzius; tal. Nicolò Vito di Gozze, 1549–1610) is an author of numerous works in which he focused on questions belonging to the areas of metaphysics, the philosophy of nature, and aesthetics. However, this Renaissance philosopher also wrote works in which he expressed his thoughts on issues pertaining to the field of political philosophy. One of them, beyond any doubt, is *Governo della famiglia (Family Governance)* from 1589. The presentation will focus precisely on *Governo della famiglia*, or rather on the statements used by Gučetić which give evidence to the claim that he was a theoretician of political art. The reasons which lead him to conclude that a city or a state can be governed properly only by a person who can govern his own home well will also be included in the presentation. Apart from that, philosophers and philosophical works which he either used in *Governo della famiglia* to aid him in forming his attitudes or which he used in order to substantiate his attitudes will be pointed out in the presentation as well.

ĆIRIL ČOH

*Varaždin, Hrvatska /
Varaždin, Croatia*

KONCEPT UMJEŠTANJA U PETRIĆEVOJ FILOZOFIJI
TE U UMJETNOSTI RAFAELA I EL GRECA

Platonov koncept umještenosti (*chora*) pojavljuje se u Petrićevoj filozofiji u tri aspekta: 1.) sve što u sveukupnosti nastaje ima svoju umještenost, 2.) sve izloženo u filozofskom djelu mora biti izloženo na svom mjestu, 3.) da bi netko bio istinski filozof mora imati svoje mjesto u hramu filozofije. U našem izlaganju interesira nas treći aspekt. U *Peripatetičkim raspravama* Petrić pokazuje kako u istinskoj filozofiji nema mjesta za Aristotela. Likovni izraz toga mogao bi biti El Grecovo *Kristovo istjerivanje trgovaca iz hrama*. Slika korespondira Rafaelovoj *Atenskoj školi*. Obojica slikara služe se Platonovim konceptom umještenosti. Međutim, Rafael pokazuje kako mjesto istinske filozofije pripada i Platonu i Aristotelu. Dapače, istinska je filozofija moguća

tek u konkordansi njihovih dvaju različitih pristupa. Interesira nas dopušta li Platonov koncept umještenosti takav ishod.

THE CONCEPT OF EMPLACEMENT IN PATRICIUS' PHILOSOPHY AND THE ART OF RAPHAEL AND EL GRECO

Plato's concept of emplacement (*chora*) appears in Patricius' philosophy in three aspects: 1) everything that arises in the totality has its own emplacement, its *chora*, 2) everything that is delivered in the philosophical work must be delivered in its own place, 3) in order for someone to be a true philosopher, one must have his emplacement in the temple of philosophy. In our presentation, we are interested in the third aspect. In *Peripatetic Discussions*, Patricius suggests that there is no place for Aristotle in true philosophy. An artistic expression of this could be El Greco's *Christ Cleansing the Temple*. The painting corresponds to Raphael's *School of Athens*. Both painters use Plato's concept of emplacement. However, Raphael depicts that the place of true philosophy belongs to both Plato and Aristotle. Indeed, true philosophy is only possible in the concordance of their two different approaches. We are interested in whether Plato's concept of emplacement allows for such an outcome.

BRUNO ĆURKO

Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska /

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, Croatia

KULTURNA ANIMALISTIKA NIKOLE VISKOVIĆA – S PRIMJEROM VUKA (*CANIS LUPUS*)

Nikola Visković (1938.) devedesetih godina dvadesetog stoljeća znanstvenoj javnosti predstavlja koncept kulturne zoologije. Godine 1996. objavljuje kapitalno djelo ovog područja *Životinja i čovjek: prilog kulturnoj zoologiji*. Dvije godine kasnije, Visković uređuje zbornik radova *Kulturna animalistika* (godinu dana nakon održavanja istoimenog znanstvenog skupa u Splitu). Kulturna zoologija i kulturna animalistika su sinonimi, od kojih se, u posljednje vrijeme, ovaj potonji češće upotrebljava. Kulturna se animalistika može definirati kao cjelovitiji »prikaz mnogostranih i mnogoznačnih relacija životinja – čovjek u jedinstvenoj povijesti života na Zemlji«. Može se tvrditi kako je kulturna animalistika originalni Viskovićev koncept, dok najsličniji koncept u

svijetu nalazimo pod pojmom *animal studies*. U svom izlaganju pokušat ću na primjeru vuka (*Canis lupus*) pokazati kako izgleda jedno kulturnoanimalističko istraživanje.

CULTURAL ANIMALISM OF NIKOLA VISKOVIĆ – WITH AN EXAMPLE OF A WOLF (*CANIS LUPUS*)

During the last decade of the 20th century, Nikola Visković (1938) introduced the idea of cultural animalism to the scientific public. In 1996, Visković published his capital work in this area called *Animal and Man: Contribution to Cultural Zoology*. Two years afterwards, Visković edited a publication of collected works called *Cultural Animalism* (one year after a scientific conference by the same name was held). The terms *cultural zoology* and *cultural animalism* are synonyms. Cultural animalism can be defined as a comprehensive “research of multilateral and polysemic relations animal – man in the unique history of life on Earth”. It can be argued that *cultural animalism* is the original concept developed by Visković, while the most similar concept in the world can be found under the term *animal studies*. In my presentation, I will try to show on the example of a wolf (*Canis lupus*) what a cultural-animalistic study looks like.

JAN DEFRANČESKI

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

FILOZOFSKO ČITANJE ESEJA »SUMRAK POEZIJE« TINA UJEVIĆA

Tin Ujević unutar eseja »Sumrak poezije« promišlja o odnosu poezije i napretka te predviđa njezin neizbježni *zalazak*. Pogrešno shvaćanje napretka kao metafizičke dogme, neodgovaranje poezije momentu razvoja i nemogućnost poezije da pruža uvijek novo estetsko iskustvo vodi u njezinu propast. Međutim, kako smatra Ujević, već su bili najavljavani mnogi *zalasci* koji su mijenjali pogled na postojeće stanje stvari, a koji su se kasnije pokazali kao prikriveni *izlasci*. Što dolazi nakon *zalaska* poezije, koja je njena zadaća, kakav je njen razvoj i odnos spram filozofije, samo su neka od pitanja koja Ujević razmatra unutar eseja. Cilj izlaganja jest pokušaj filozofske interpretacije Ujevićeva razumijevanja poezije unutar eseja »Sumrak poezije«.

A PHILOSOPHICAL READING OF TIN UJEVIĆ'S ESSAY "TWILIGHT OF POETRY"

Tin Ujević in his essay "Twilight of Poetry" ponders about the relationship of poetry and progress, and foresees its inevitable *setting*. The incorrect understanding of progress as a metaphysical dogma, the disagreement of poetry with the moment of development, and the inability of poetry to always bring a new aesthetic experience lead to its ruin. However, as Ujević puts it, many *ends* have already been announced that have changed the view of the present state of things, which were later revealed as concealed *outbursts*. What comes after the *fall* of poetry, what is its task, what is its development and its relation to philosophy like, those are just some of the questions Ujević considers within the essay. The aim of the presentation is to attempt a philosophical interpretation of Ujević's understanding of poetry in the essay "Twilight of Poetry".

TOMISLAV DRETAR

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia

FILOZOFIJA MARIJANA CIPRE

U svojem temeljnom djelu, *Metamorfoze metafizike*, Marijan Cipra propituje sam koncept povijesti filozofije kroz dijalog s misliocima prošlosti. Njegov dijalog s prošlošću nije samo historiografska rekonstrukcija, to jest tek shvaćanje minulih iskaza, već je interpretacija pod vidom istine kao istosti znanja i bitka. Takva potraga za temeljem filozofije istovremeno je osvješćivanje istine same te pojmova i biti filozofije. Koncept istine kao istosti znanja i bitka moguće je posredstvom slobode. Cipra razlikuje slobodu mišljenja od temeljnije bivstvene slobode. Da bih osvjetlio problematiku slobode, a time i cjelokupan Ciprin misaoni sistem, analizirat ću pojam »ja sada«, kojim Cipra razrješava odnos sopstva i vremena.

THE PHILOSOPHY OF MARIJAN CIPRA

In his capital work, *The Metamorphoses of Metaphysics*, Marijan Cipra questions the very concept of the history of philosophy through a dialogue with past thinkers. His dialogue with history is not just a historic reconstruction, a mere understanding of past statements, it is an interpretation based on truth as

the sameness of knowledge and being. This search for a basis of philosophy is at the same time an illumination of the truth, the concepts of philosophy and philosophy itself. The concept of truth as the sameness of knowledge and being is possible through freedom. Cipra differentiates between the freedom of thinking and a deeper freedom, freedom of being. To illuminate the problem of freedom and with it the whole of Cipra's system, I will analyse the term "I now" with which Cipra resolves the relation of the self and time.

IVO DŽINIĆ

Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /

Universitätsabteilung für Kroatische Studien, Universität Zagreb, Kroatien

PHILOSOPHIA CHRISTI KOD ERAZMA ROTERDAMSKOG I MARKA MARULIĆA

Kristova filozofija kao koncept zauzima značajno mjesto u cjelokupnim spisima nizozemskog humanista Erazma Roterdamskog. Pritom se uglavnom radi o određenoj sintezi kršćanske teologije i čudorednog života, odnosno o svojevrsnoj filozofiji kao uređenom sustavu vrijednosti, koji se ne temelji na strogo intelektualnoj platformi, nego više predstavlja sintezu mudrosti i života. Kao jedan od najznačajnijih predstavnika renesansnog (i kršćanskog) humanizma, Erazmo je uvelike bio cijenjen i među brojnim hrvatskim suvremenicima. U tom se smislu u predavanju, uz njegov koncept Kristove filozofije, paralelno želi predstaviti i Marulićeva *philosophia Christi*, zamišljena kao kršćanska etika i uzvišena znanost koja služi za postizanje konačnoga blaženstva. U predavanju će se nastojati oslikati u čemu se sastoji bit same Kristove filozofije kod dvojice autora, kao i sličnosti i različitosti njihovih koncepata.

PHILOSOPHIA CHRISTI BEI ERASMUS VON ROTTERDAM UND MARKO MARULIĆ

Als Konzept nimmt die *Philosophia Christi* in allen Schriften vom niederländischen Humanisten Erasmus von Rotterdam einen bedeutenden Platz ein. Dabei geht es hauptsächlich um eine bestimmte Synthese von christlicher Theologie und tugendhaftem Leben, d.h. von einer eigenartigen Philosophie als angepasstem Wertesystem, das nicht auf einer streng intellektuellen Plattform gründet, sondern viel mehr ein Zusammenhang von Weisheit und Leben

darstellt. Als einer der wichtigsten und bekanntesten Vertreter des (christlichen) Humanismus wurde Erasmus auch von vielen kroatischen Zeitgenossen sehr geschätzt. Man möchte in diesem Vortrag neben seinem Konzept einer *Philosophia Christi* parallel auch die *Philosophia Christi* vom kroatischen Humanisten und Schriftsteller Marko Marulić vorstellen, die als christliche Ethik und erhabene Wissenschaft konzipiert ist, und die dazu dient, die ewige Glückseligkeit zu erlangen. Im Vortrag wird das Wesentliche einer *Philosophia Christi* bei beiden Autoren so wie auch die Ähnlichkeiten und Unterschiede ihrer Konzepte präsentiert.

JAKOV ERDELJAC

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

FENOMENOLOGIJA POLITIKE U FILOZOFIJI ANTE PAŽANINA

U analizi ove teme obradit ću problematiku praktične filozofije u odnosu na fenomenologiju, domenu kojom se bavio Ante Pažanin. Razmišljanja koja ću analizirati bave se pitanjem jesu li politika ili pojam političkog ujedno prikladni za fenomenološku analizu. Pažanin svoju analizu temelji na Husserlu i njegovim tezama iz knjige *Kriza evropskih znanosti*, ali u sklopu analize bit će spomenuto mnogo važnih imena iz fenomenološke tradicije pomoću kojih Pažanin pokušava prikazati važnost fenomenologije povijesnog mišljenja i praktične filozofije.

THE PHENOMENOLOGY OF POLITICS IN THE PHILOSOPHY OF ANTE PAŽANIN

In the analysis of this topic, I will address the problem of practical philosophy in relation to phenomenology, as that was domain of study for Ante Pažanin. The considerations that we will be analysed deal with whether politics or the notion of the political is also coherent with phenomenological analysis. Pažanin's analysis is based on Husserl and his theses from the book titled *The Crisis of European Science*, but, as part of the analysis, many important names from the phenomenological tradition will be mentioned, by whom Pažanin tries to show the importance of the phenomenological historical thinking and practical philosophy.

JOSIP GUĆ

Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska /

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, Croatia

NEDOREČENI SPOR O MORALNOM SUBJEKTU

Splitski pravnik Nikola Visković jedan je od prvih hrvatskih autora koji je u direktan moralni obzir uveo ne-ljudska živa bića. Visković im je, služeći se prvenstveno pravnom terminologijom, pripisao čak i moralni subjektivitet. Takva provokacija, dakako, nije mogla izbjeći kritike, od kojih se u oštini ističe ona zagrebačkog praksisovca Milana Kangrga. S obzirom na izostanak Viskovićeve odgovora, čiji se razlozi mogu prvenstveno tražiti u uvredama koje mu je (uvrijeđeni) Kangrga uputio u kritici, spor je zaboravljen. U ovom izlaganju namjeravam ga ponovno otvoriti, ne kako bih »tjerao pravdu« između »poniženih i uvrijeđenih«, nego kako bih pokušao odgovoriti na pitanje: može li se (i ako može, u kojem pogledu) ne-ljudska živa bića odrediti kao moralne subjekte, ne odbacujući klasične filozofske kategorije (na koje se oslanja Kangrga), ali ni suvremenu tendenciju uključenja ovih bića u moralni horizont (čiji je proponent Visković)?

AN UNFINISHED DISPUTE OVER THE MORAL SUBJECT

Nikola Visković, a legal theorist from Split, is one of the first Croatian authors who included non-human living beings in direct moral consideration. By referring to the terminology of legal theory, Visković even prescribed them moral subjectivity. Such a provocation could not escape criticism, among which the fiercest one came from Milan Kangrga, a philosopher from the Zagreb Praxis school. This dispute was forgotten due to the absence of Visković's answer, the reason for which lies in the insults (the insulted) Kangrga used in the critique. In this presentation, I try to re-actualize this dispute, not in order to "seek justice" between "the humiliated and insulted", but in order to answer the question: can the non-human living beings be considered as moral subjects, without the abandonment of classical philosophical categories (on which Kangrga relies) and of the contemporary tendency to include these beings in the moral horizon (a proponent of which is Visković)?

LUKA JANEŠ

*Sveučilišni centar za integrativnu bioetiku, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
University Centre for Integrative Bioethics, University of Zagreb, Croatia*

METAPSIHIČKA FENOMENOLOGIJA I TRANSCENDENTALNI INDIVIDUALIZAM U MISLI LAZARA HELLENBACHA

Hrvatska filozofska baština puna je aktera koji su britkim i propulzivnim refleksijama u raznim povijesnim periodima kroz pregršt perspektiva i inicijativa sudjelovali u afirmaciji hrvatske misli i kulture *per se*, a koji ostahu gotovo posve zaboravljeni, odnosno koji nisu našli mjesto pod suncem historiografsko-filozofskog interesa. Primjer navedenog prisutan je u liku i djelu Lazara Hellenbacha, hrvatskog političara, filozofa i publicista aktivnog tijekom druge polovice devetnaestog stoljeća. Unatoč tome što etničkim podrijetlom nije bio Hrvat, osjećao se i identificirao građaninom Hrvatske te je putem vlastite filozofske inspiracije i političkog reformističkog zanosa nastojao unaprijediti prava i životnu perspektivu sunarodnjaka, čime se nedvojbeno svrstava među nezanimarive pripadnike hrvatske kulturne i filozofske baštine. Njegov filozofski interes, prepoznat i afirmiran u onodobnim međunarodnim krugovima (čemu svjedoče prijevodi njegovih djela na engleski), prostire se u rasponu od socijalne i političke filozofije te etike pa do filozofske evaluacije metapsihičkih fenomena i kritičkog osvrta spram Hartmannova, Kantova i Schopenhauerova filozofskog stvaralaštva. U fokusu ovog izlaganja naći će se Hellenbachove refleksije vezane uz metapsihičku fenomenologiju i transcendentalni idealizam, kroz koje će se nastojati naznačiti važnost njegove recepcije u kanonski krug hrvatskih filozofskih mislioca te ukazati na važnost suvremenog čitanja djela i evaluacije misli ovog značajnog filozofa.

METAPSYCHICAL PHENOMENOLOGY AND TRANSCENDENTAL INDIVIDUALISM IN THE THOUGHT OF LAZAR HELLENBACH

The Croatian philosophical heritage is filled with actors who, by means of sharp and propulsive reflections, have been involved in the affirmation of Croatian thought and culture *per se*, but which remain almost forgotten, i.e. which have not found a place in the sun within the historiographic-philosophical interest. The example of the given is present in the character and work of Lazar Hellenbach, Croatian politician, philosopher, and publicist active dur-

ing the second half of the nineteenth century. Despite the fact that he was not of Croatian ethnic origin, he felt and identified himself as a native Croatian. Through his own philosophical inspiration and political reformist interest, he sought to improve the rights and the life prospects of his Croatian people, which undoubtedly classifies him among the non-negligible members of Croatian cultural and philosophical heritage. His philosophical interest, acknowledged and affirmed in the frame of the international circles of his time (as evidenced by translations of his works in English) ranges from social and political philosophy and ethics to the philosophical evaluation of metapsychical phenomena and critical reflection on Hartmann's, Kant's and Schopenhauer's philosophical work. This presentation will focus on Hellenbach's reflections on the metapsychical phenomenology and the transcendental idealism, through which it will attempt to highlight the importance of his reception in the canonical circle of Croatian philosophical thinkers and point out the relevance of the modern reading of the works and evaluating the thought of this significant philosopher.

IVAN JARNJAK

*Ured za demografiju Grada Zagreba, Hrvatska /
Zagreb City Office for Demography, Croatia*

NASLJEĐE RENESANSE: DUCHAMP – BEUYS

Alkemičar i šaman avangarde

Namjeravamo ukratko prikazati važnost baštine renesanse za suvremenu umjetnost. Poznato je koliko je snažan utisak alkemija imala na hipnotičko stvaranje Marcela Duchampa. Njegovi čuveni *ready-mades* i *objet trouvé*, prema nekim kritičarima (među kojima se ističe Arturo Schwarz), nose pečat alkemije. Čuvena je Duchampova misao: »Ako i jesam bio u vezi s alkemijom, bivajući alkemičarem, onda je to samo na nesvjesnoj razini, kako je to danas i jedino moguće.« Tragovi hermetizma također na neočekivane načine leže razasuti kroz Duchampova djela. Bavio se i tzv. »četvrtom dimenzijom«, a srodnike po tom pitanju nalazi među ruskim avangardistima Maljeviču i Kandinskom, na koje je pak Ouspensky ostavio snažan utjecaj. John H. Moffitt predlaže radikalnu interpretaciju u kojoj upravo hermetizam čini filozofijsku platformu djela, a alkemija pruža ikonografsku podlogu Duchampovoj umjetnosti. Duchamp je s pravom nazivan alkemičarem avangarde. Slučaj Josepha

Beuysa samo je naoko sličan Duchampovom. Mnogo su više jedan Böhme i Novalis, kasnije i Rudolf Steiner, imali utjecaja na njegovo stvaranje i promišljanje umjetnosti. No alkemija je Beuysa inspirirala na istraživanje ideja utopije, pobune i vizije slobode, koliko god nam to bilo neobično, jer konačni cilj alkemije i jest oslobođenje. Tragalo se za transformacijom, promjenom, a Beuys se zalagao za besplatno obrazovanje, brinuo za probleme okoliša, bio istinski šaman avangarde, koji je od vlastita lika i djela stvorio mit. 7000 hrastova zasaden je u svrhu buđenja, stvaranja socijalne skulpture, gotovo mistične povezanosti umjetnosti i života, odnosno slobodnog prijelaza jednog u drugo i odbacivanja granica među njima. Misao kako je svaki čovjek umjetnik ne znači da ćemo svi postati genijalni crtači, slikari, veliki kompozitori, već da svaki čovjek ima potencijal za slobodu, slobodnu kreaciju i promjenu.

THE RENAISSANCE INHERITANCE: DUCHAMP – BEUYS

An Alchemist and a Shaman of the Avant-garde

In this paper we intend to briefly present the importance of the heritage of the Renaissance for contemporary and modern art. It was well known how powerful impression alchemy had on the hypnotic creation of Marcel Duchamp. His well-known ready-mades according to some critics, like Arturo Schwarz, are similar to the art of the alchemists. Duchamp once remarked: "If I have ever practiced alchemy, it was in the only way it can be done now, that is to say, without knowing it." Also, the traces of Hermeticism lie scattered through Duchamp's works. He was involved in the so-called "fourth dimension", like Russian avant-gardists Maljevič and Kandinsky. Teachings of Ouspensky left a strong impression on their art and writings. John H. Moffitt suggests a radical interpretation in which Hermeticism is the philosophical platform of the work and alchemy provides an iconographic basis for Duchamp's art. Duchamp was with good reason called the alchemist of the avant-garde! The case of Joseph Beuys is only seemingly similar to Duchamp's. Böhme and Novalis, and later Rudolf Steiner influenced his creation and contemplation of art to a much greater extent. However, alchemy inspired Beuys to explore the ideas of utopia, rebellion, and visions of freedom, unusual though it may sound, because the ultimate goal of alchemy is liberation. He was looking for transformation and change, Beuys was advocating for free education, deeply concerned about environmental issues, like a true shaman of the avant-garde, who created a myth of his own life and work. 7,000 oaks were planted for the purpose of awakening, creating social sculpture, almost a mystical connection between

art and life, a free transition to one another and a rejection of the boundaries between them. The thought that every man is an artist does not mean that we will all become genius painters, great composers, but that every person has the potential for freedom, a free creation of flux of energy and change.

HRVOJE JURIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

»STIHOVI I MANJE SOČNI MOGU IPAK BITI TOČNI«

O snošaju poezije i filozofije na tragu Pavla Vuk-Pavlovića

Pavao Vuk-Pavlović (1894. – 1976.), hrvatski i makedonski filozof i pjesnik, gledamo li na njegovu »dvoglavu«, filozofsko-pjesničku egzistenciju, nije bio unikatna pojava. Naime, figura filozofa-pjesnika nije rijetkost. Od Parmenida i Tita Lukrecija Kara do Friedricha Nietzschea i Martina Heideggera – da navedem samo nekoliko primjera – »pjesnikujući filozofi« stihovali su svoje misli, premda im je na raspolaganju bio »svemoćni« teorijsko-znanstveni aparat. Međutim, plodovi snošaja poezije i filozofije nisu uvijek bili uzorni: neki veliki filozofi bili su grozni pjesnici. Je li razlog tome u njima samima ili u samoj naravi odnosa između poezije i filozofije? Jesu li poezija i filozofija uopće međusobno snošljive? Što ih spaja, a što razdvaja? Može li »loša poezija« biti »dobra filozofija«? O tome ću govoriti u ovom izlaganju, pozivajući se na pjesničke knjige Pavla Vuk-Pavlovića, *Zov* (1964.), *Razvaline* (1964.) i *Usplahireni stihovi* (1976.), ali bez namjere da ponudim sustavnu estetičku analizu Vuk-Pavlovićeva pjesništva ili da njegovu poeziju tematiziram s obzirom na njegove estetičke spise.

“VERSES LACKING JUICE AND TACT STILL CAN BE WHOLLY EXACT”

On the Intercourse between Poetry and Philosophy on the Trail of Pavao Vuk-Pavlović

Pavao Vuk-Pavlović (1894–1976), a Croatian and Macedonian philosopher and poet, if we look at his “two-headed”, philosophical-poetical existence, was not a unique phenomenon. Namely, a figure of philosopher-poet is not a rarity. From Parmenides and Titus Lucretius Carus to Friedrich Nietzsche

and Martin Heidegger – to name a few – “poetizing philosophers” versed their thoughts, although they had the “almighty” theoretical-scientific apparatus at disposal. However, the fruits of the intercourse between poetry and philosophy were not always exemplary: some great philosophers were terrible poets. What is the reason for that: they themselves or the very nature of the relationship between poetry and philosophy? Are poetry and philosophy mutually tolerable at all? What joins them and what divides them? Can a “bad poetry” be a “good philosophy”? That is what I will talk about in this presentation, by recalling the poetry books by Pavao Vuk-Pavlović, *The Call* (*Zov*, 1964), *Ruins* (*Razvaline*, 1964), and *Disturbed Verses* (*Usplahireni stihovi*, 1976), but without the intention to offer a systematic aesthetic analysis of Vuk-Pavlović’s poetry or to thematise his poetry in relation to his aesthetic works.

MONIKA JURIĆ JANJIK

*Muzička akademija, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Academy of Music, University of Zagreb, Croatia*

»LA STRADA DELLA VIRTÙ«: GLAZBA I OBRAZOVANJE U *SRETNOM GRADU* FRANE PETRIĆA

Frane Petrić glazbenom se problematikom prilično detaljno bavio u djelu *Poetika* (*Della Poetica*) objavljenom u Ferrari 1586. godine. Već je iz samog naslova tog djela razvidno da je u njemu Petrić izložio svoju teoriju pjesništva, no unutar tog konteksta također je predstavio i teoriju glazbe. Naime, Petrić polazi od postavke da su u antičkoj Grčkoj pjesništvo, glazba i tjelesni pokret bili jedinstveni umjetnički entitet, *mousiké*, stoga značajan dio ove rasprave posvećuje upravo razjašnjavanju starogrčke glazbene prakse. Međutim, Petrić se glazbom bavio već u ranoj fazi svojega djelovanja, u djelu *Sretan grad* (*La città felice*) iz 1553. godine. U okviru predstavljanja utopističke teorije društva osvrnuo se i na glazbu, no u znatno manjem opsegu i na nešto drukčiji način nego u *Poetici*. Glazbena se tematika u *Sretnom gradu* pojavljuje na samome kraju tog djela, a iz konteksta u kojemu Petrić uvodi glazbu u raspravu, kao i iz načina na koji je opisuje, očigledno je da joj je općenito pripisivao veliku važnost. Kao osnovne discipline obrazovanja Petrić navodi slikarstvo, gramatiku i glazbu, posvećujući se u jednom kraćem odlomku detaljnije samo glazbi kao odgojno-obrazovnom sredstvu koje vodi prema vrlinama. Osim toga, Petrić navodi i druge funkcije glazbe te nabraja i opisuje glazbene moduse – frigijski, lidijski, hipolidijski i dorski – iz čega je vidljivo da je bio upućen u glazbenu

terminologiju, ali i da je na njegovo poimanje glazbe prvenstveno utjecala starogrčka teorija.

“LA STRADA DELLA VIRTÙ”: MUSIC AND EDUCATION IN FRANE PETRIĆ’S *LA CITTÀ FELICE*

In the work *Della Poetica (Poetics)*, which was published in Ferrara in 1586, Frane Petrić (Francesco Patrizi di Cherso) gave a rather detailed discussion on music issues. From the title of the work it is evident that it contains Petrić’s theory of poetry, but within this context Petrić also presented a theory of music. Petrić relies on the thesis about *mousiké* – a unity of poetry, music and physical movements which was characteristic of ancient Greece – devoting consequently a substantial part of this work to the interpretation of ancient Greek music. Nevertheless, Petrić already referred to music in his early phase, in the work *La città felice (Happy Town)* from 1553. Within this utopian vision of society, he dealt with music to a much lesser extent and in a somewhat different manner than in the *Poetics*. Although Petrić mentioned music at the very end of the work *La città felice*, from the context in which he introduces music into discussion, as well as from the way he describes it, it is apparent that he ascribed great importance to music in general. Petrić specified three disciplines of educational process: painting, grammar and music, explaining in more detail only the latter, in a short passage in which he describes music as an educational means which leads to virtues. Furthermore, in this passage Petrić also mentions other functions of music and describes musical modes – Phrygian, Lydian, Hypolydian and Dorian – thus showing his knowledge of musical terminology and revealing his thoughts on music were primarily influenced by ancient Greek theory.

DENIS KARANUŠIĆ

*Gimnazija Antuna Vrančića, Šibenik, Hrvatska /
Antun Vrančić Gymnasium, Šibenik, Croatia*

RENASANSNO SHVAĆANJE NASTANKA POTRESA I UTJECAJ NA DESCARTESOVU I STAYEVU FILOZOFIJU

Od samih početaka čovječanstva potresi su izazivali strah, ali i težnju za shvaćanjem njihovog uzroka. Iskustva rušenja gradova sa stradanjima ljudi,

spuštanja i dizanja planina, nastanci i nestanci otoka, rijeka i ostalih geoloških fenomena najviše su pridonijela tome da tema potresa bude prisutna u filozofskoj misli od antičkih vremena pa do nastanka znanstvene discipline seizmologije od sredine 18. stoljeća i velikog potresa u Lisabonu 1755. U ovom izlaganju fokusirat ćemo se na razdoblje renesansne filozofije i njen utjecaj na Descartesa i Benedikta Staya, u kojoj se isprepliće aristotelovska i kršćanska tradicija i njihovo viđenje uzroka potresa, zatim Kopernikov heliocentrični sustav i položaj Zemlje u svemiru. U svom djelu *Philosophiae versibus traditae libri sex*, koje se temelji na Descartesovoj filozofiji, Stay iznosi uzroke nastanka potresa kao uvertiru za svoj opis velikog potresa u Dubrovniku 1667. godine.

RENAISSANCE PERCEPTION OF THE CAUSES OF EARTHQUAKES AND THE INFLUENCE ON DESCARTES'S AND STAY'S PHILOSOPHY

From the beginnings of mankind, earthquakes caused fear, but also a tendency to understand their cause. The experiences of demolishing cities with sufferings of people, descending and raising mountains, the occurrences and disappearances of the islands and rivers and other geological phenomena have contributed most to the topic of the earthquake which is present in philosophical thought from antiquity to the emergence of the scientific discipline of seismology from the mid-18th century and the great the earthquake in Lisbon in 1755. In this presentation we will focus on the period of Renaissance philosophy and its influence on Descartes and Benedict Stay, in which the Aristotelian and Christian traditions and their perception on the causes of the earthquake are interwoven, then the Copernican heliocentric system and the position of the Earth in universe. In Stay's work *Philosophiae versibus traditae libri sex* which is based on Descartes's philosophy, he presents the causes of the earthquake as an overture for his description of the great earthquake in Dubrovnik in 1667.

MARKO KARDUM

*Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
University Department of Croatian Studies, University of Zagreb, Croatia*

FRANE PETRIĆ I PETRARKIZAM U HRVATSKOJ

Petrićevi poetički uvidi i teorijska razmatranja originalni su i iznimno važni, a njegova uključenost u europska zbivanja i teorijsko podupiranje pjesničkih odabira u razvoju hrvatskog petrarkističkog i kasnijeg pjesništva za nas su od presudnog značaja. Upravo je Petrić jedan od onih koji su stvorili teorijske pretpostavke originalnog petrarkizma. Utjecaji na odabir stila i njegove implikacije, a za koje je i Petrić dijelom zaslužan, vidljivi su u Ranjininoj lirskoj ostavštini, Zlatarićevoj petrarkističkoj ili Mišetićevoj manirističkoj lirici, a naročito kod Bunića Vučića i Đurđevića ako zakoračimo u barok. Najvažnija razmatranja Petrićevog utjecaja u hrvatskom pjesništvu uključuju ne samo normativnu, već i njegovu evaluativnu dimenziju pomoću kojih je moguće jasno razdijeliti uistinu petrarkistički utemeljenu liriku od površnih indikacija petrarkističkog pjesničkog sustava.

FRANE PETRIĆ AND PETRARCHISM IN CROATIA

Petrić's poetic insights and theoretical work are original and extremely important, and his involvement in European events and theoretical support of poetic choices in the development of Croatian Petrarchan and later poetry prove to be of crucial importance to us. Petrić is one of the philosophers who created theoretical framework for the development of original Petrarchism. The influence on the stylistic choices and their implications, for which Petrić is partly credited, can be seen in lyrical legacy of Ranjina, Petrarchan poetry of Zlatarić or Mannerist poetry of Mišetić, and especially in Bunić Vučić's and Đurđević's work if we consider Baroque poetry. The most important considerations of Petrić's influence in Croatian poetry include not only its normative but also its evaluative dimension by which it is possible to clearly divide the truly Petrarchan poetry from the superficial indications of Petrarchan poetry system.

MISLAV KUKOČ

Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /

University Department of Croatian Studies, University of Zagreb, Croatia

OD DOKIDANJA ETIKE DO INTEGRATIVNE BIOETIKE

Razmatra se odnos filozofije i bioetike u kontekstu izmijenjene duhovne situacije vremena u doba globalizacije, s posebnim naglaskom na filozofske rasprave u Hrvatskoj na prijelomu milenija. Intencija dokidanja problema moraliteta i etike u hrvatskoj filozofiji prakse pojavila se u trendu marksističkog revolucionarnog koncepta »Aufhebung«, koji se promovirao kao instrument revolucionarne preinake svijeta u svrhu ozbiljenja *eshatona* nove povijesti. Neomarksističkom zahtjevu za dokidanjem morala i etike, koji je elaboriran u *praxis*-filozofiji, suprotstavila se teorijska i povijesna kritika. Naime, nakon povijesnog sloma komunizma etika se potvrđuje kao neizostavni čimbenik društvenog života na globalnom planu, štoviše, razvija se u novim oblicima primjerenim duhu vremena. Integrativna bioetika jedno je od novih svjetonazornih interdisciplinarnih i pluriperspektivističkih područja koje, u svjetlu promjene paradigme, zauzima istaknuto mjesto u suvremenoj epohi globalizacije.

FROM OVERCOMING OF ETHICS TO INTEGRATIVE BIOETHICS

The author takes into consideration the relationship between philosophy and bioethics in the context of the changed spiritual situation of the time in the age of the contemporary globalization, with special emphasis on philosophical discussions in Croatia at the turn of the millennium. The intention of overcoming morality and ethics appears in the Croatian *praxis*-philosophy as a part of the Marxist revolutionary concept of “Aufhebung” which was promoted as the instrument of revolutionary change of the world with the purpose of realization of the *eschaton* of the new history. The neo-Marxist demand for the “Aufhebung” of morality and ethics that was elaborated in the Croatian *praxis*-philosophy can endure neither theoretical nor historical criticism. Since the historical collapse of communism, however, ethics has been confirmed as an unavoidable factor of social life at the global level, moreover, it has been developed in its new forms suitable to the spirit of the time. Integrative bioethics is one of the new worldview, interdisciplinary and pluriperspectivistic areas which, in the light of the paradigm change, is getting an increasingly important place in the age of contemporary globalization.

JOSIP PERIŠA

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

DIJALOG O LJEPOTI I DIJALOG O LJUBAVI
NIKOLE GUČETIĆA

Izlaganje ću započeti kratkim pregledom renesansne filozofijske misli koja je utjecala na jednog od najvećih intelektualaca staroga Dubrovnika – Nikolu Vitova Gučetića. Uz to, dat ću kratak sociohistorijski pregled događanja u Dubrovačkoj Republici za vrijeme pisanja i nastanka ovih dvaju filozofskih djela velikana hrvatske filozofske misli. Nije slučajno da se baš u Dubrovniku, uza sav ostali stvaralački ingenijum koji je tada djelovao pogotovo na području književnosti, izrodila Gučetićeva filozofija. U središnjem dijelu izlaganja usmjerit ću se na njegova dva dijaloga: *Dijalog o ljubavi* i *Dijalog o ljepoti*. Uz ostali, nemalen opus Nikole Gučetića, navedeni dijalozi općenito gledajući upotpunjuju cjelokupnu sliku hrvatske filozofije. Glavni mehanizam prezentacije njegove filozofijske misli bit će komparativna analiza s Platonovim dijalozima (*Simpozij*, *Fedon* i *Država*) te analiza s najfilozofičnijim tekstovima hrvatske književnosti – ljubavnim liricima Sigismundom Menčetićem i Džorom Držićem, koji su svojim stvaralaštvom izrodili hrvatsku renesansnu kulturu. Gučetićevo bavljenje neoplatonizmom, što čini srž ovih dvaju dijaloga, bit će ključ izlaganja. Za kraj, iznijet ćemo *upisivanja* kršćanstva u Gučetićevo filozofijsku misao, budući da on u ovim dvama tekstovima teži pomirenju klasičnih određenja ljepote i ljubavi s kršćanskim idealom vjerskoga i ćudorednoga savršenstva.

A DIALOGUE ON BEAUTY AND A DIALOGUE ON LOVE
BY NIKOLA GUČETIĆ

To begin my presentation, I will make a short overview of the Renaissance philosophical thought which influenced one of the greatest intellectuals of the Old Dubrovnik – Nikola Vitov Gučetić. Besides, I will provide a brief socio-historical overview of events in the Republic of Ragusa during the time of the creation and writing of these two philosophical works by this great Croatian philosopher. It is not by coincidence that in Dubrovnik, alongside the rest of ingenious creators, especially in the field of literature, the philosophy of Gučetić was born. The main part of my presentation will rely on two dialogues by

Gučetić: *A Dialogue on Love* and *A Dialogue on Beauty*. Generally speaking, alongside the rest of his vast opus, these two dialogues complete the picture of Croatian philosophy. The main method of presenting Gučetić's philosophical thought will be a comparative analysis to Plato's dialogues (*Symposium*, *Phaedo* and *Republic*) and an analysis with the most philosophical texts of Croatian literature – those by love poets Sigismund Menčetić and Džore Držić, who gave birth to Croatian Renaissance culture with their creations. Gučetić's work with Neoplatonism, the centre of these two dialogues, will be the key point of this presentation. To conclude, the inscription of Christianity in Gučetić's philosophical thought will be presented, since he tends to merge classical determinations of beauty and love with the Christian ideal of religious and moral perfection in these two dialogues.

IVAN PERKOV

*Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
University Department of Croatian Studies, University of Zagreb, Croatia*

ETIČKI PROBLEMI NEPOSTOJANJA URBANOG PLANIRANJA U SUVREMENOJ HRVATSKOJ: URUŠAVANJE OSJEĆAJA ZAJEDNIŠTVA U URBANIM NASELJIMA

Urbana sociologija bavi se proučavanjem načina života u gradovima. Ugledni hrvatski sociolozi koji su se bavili urbanom tematikom poput D. Seferagić, O. Čaldarovića i dr. ističu da se urbano planiranje, kakvo je u Hrvatskoj postojalo 60-ih, 70-ih i 80-ih godina, značajno promijenilo u procesu tranzicije iz socijalističkog u kapitalističko društveno uređenje. U odlučivanju o urbanom prostoru u suvremenoj Hrvatskoj dominantnu ulogu preuzimaju ekonomski akteri (investitori) koji su često u sprezi s političkim akterima (lokalna i državna vlast). Ostali akteri u urbanom prostoru – stručnjaci različitih profila i lokalna zajednica – uvelike gube mogućnost participiranja u odlučivanju o javnome dobru. Na primjeru planski izgrađenoga splitskoga gradskoga naselja Split 3 vidljiv je utjecaj okoline i mjesta stanovanja na stavove i ponašanja ljudi. Pješačke ulice između zgrada, trgovi, zidići, bogati javni i zajednički sadržaji, otvoreni prostori i sl. stvaraju osjećaj zajedništva i potrebe za zaštitom načina i kvalitete života stanovnika naselja. U ovome se izlaganju iznosi teza da izostanak ili smanjeni udio javnih sadržaja u neplanskim, često i bespravnim naseljima novijega datuma smanjuje kod stanovnika osjećaj pripadnosti

lokalnoj zajednici, pasivizira ih i čini manje uspješnima u otporu projektima i intervencijama u njihov životni prostor, čak i kada ih smatraju nepovoljnima. Ova teza potiče na razmišljanje o brojnim etičkim dilemama povezanima s (ne)postojanjem urbanoga planiranja u suvremenoj Hrvatskoj. Za ilustraciju problematike u izlaganju će se koristiti isječki iz popularno-znanstvene dokumentarne emisije »Betonski spavači: Split između plana i kaosa« (Hrvatska radio televizija, 2019.).

ETHICAL PROBLEMS OF THE NON-EXISTENCE OF URBAN PLANNING IN MODERN CROATIA: THE COLLAPSE OF FEELINGS OF COMMUNALITY IN URBAN SETTLEMENTS

Urban sociology thematizes the way of living in cities. Notable Croatian sociologists who have dealt with urban issues such as D. Seferagić, O. Čaldarović et al. emphasize that urban planning which existed in Croatia during the 1960s, 1970s and 1980s significantly changed in the process of social transition from socialism to capitalism. During decision-making processes on urban space, economic actors (investors) and politicians (local and state authorities) take a dominant role. As a result, other actors in the urban space – professionals of various profiles and the local community greatly lose the opportunity to participate in decision-making relating to public benefit. The example of the Split 3 (planned city district of Split, Croatia) shows the influence of the environment and the place of residence on the attitudes and behaviour of the local people. Pedestrian streets between buildings, squares, rich public and common facilities, open spaces, etc., create a sense of communion and the need to protect the way and quality of life of the inhabitants of the settlement. The presentation deals with the thesis that the absence or diminished share of public content in unplanned, often illegal habitats in recent times reduces the sense of belonging to the local community, passivates residents and makes them less successful in resisting projects and installations in their living space, even when they find them unfavourable. This thesis encourages us to reflect on the many ethical dilemmas associated with the (non) existence of urban planning in modern Croatia. Illustrations of the popular-scientific documentary “Slumbering Concrete: Split between Plan and Chaos” (Croatian Radio Television, 2019) will be used to illustrate the issue.

HRVOJE POTLIMBRZOVIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, J. J. Strossmayer University of Osijek,
Croatia*

PRISUTNOST FILOZOFSKIH DISCIPLINA U OPUSU STJEPANA MATIČEVIĆA

Hrvatski filozof i pedagog Stjepan Matičević (1880. – 1940.) dosad je redovito određivan kao logičar, filozof odgoja i filozof kulture. Na prisutnost tih triju filozofskih disciplina u njegovu opusu najčešće su ukazivali hrvatski pedagozi, posebice Stjepan Pataki, Nedjeljko Kujundžić, Ivan Marjanović i Ante Vukasović. Međutim, dosadašnji istraživači Matičevićeva opusa propustili su istaknuti da je Matičević bio i povjesničar filozofije, istraživač hrvatske filozofske baštine, estetičar, filozof politike, filozof egzistencije te filozof filma. Pritom se u svojim spisima pozivao na brojne filozofe i njihova djela, ali je i ponudio vlastita filozofska promišljanja. U izlaganju ću ponuditi primjere kojima ću dokazati da su u Matičevićevu opusu prisutne brojne filozofske discipline. Osim toga, dokazat ću da je Matičević u svojim spisima predložio i rješenja za hrvatsko filozofsko pojmovlje, a temeljio ih je na prevoduju grčkih, latinskih i njemačkih pojmova.

THE PRESENCE OF PHILOSOPHICAL DISCIPLINES IN STJEPAN MATIČEVIĆ'S OPUS

Croatian philosopher and pedagogue, Stjepan Matičević (1880–1940) has so far mostly been defined as a logician, a philosopher of education, and a philosopher of culture. The presence of the three philosophical disciplines in his opus was most frequently indicated by Croatian pedagogues, especially by Stjepan Pataki, Nedjeljko Kujundžić, Ivan Marjanović, and Ante Vukasović. However, the researchers of Matičević's opus have thus far failed to point out that Matičević was also a historian of philosophy, a researcher of Croatian philosophical heritage, an aesthetician, a political philosopher, an existential philosopher and a philosopher of film. In his writings, Matičević had referred to numerous philosophers and their works, but he also provided his own philosophical reflections. This presentation will provide examples that demonstrate that there are many philosophical disciplines present in Matičević's opus. Furthermore, the presentation will also demonstrate that in his writings Matičević also suggested solutions regarding Croatian philosophical terminology, which he based on translations of Greek, Latin, and German terms.

HRVOJE RELJA

Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska /

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, Croatia

PETRIĆEVO POIMANJE BITKA-SVJETLOSTI SUČELICE SKOLASTIČKIM POIMANJIMA BITKA

Cilj je ovog izlaganja usporedba Petrićeva poimanja bitka-svjetlosti, karakteriziranog različitim stupnjevima intenziteta, s četiri dominantna poimanja bitka u skolastici: Bonaventurina, u kome intenzitet nije svojstven bitku, već formi; Akvinčeva, u kome je vlastitost bitaka – akt bivstvovanja intenzitet bivstvovanja kao takovog; Škotova, u kome je bitak unatoč univočnosti okarakteriziran modusima bivstvovanja; te Suárezova, u kome je ograničenost intenziteta bivstvovanja bitka ontološki samoobjašnjiva. U svjetlu tih sličnosti i razlika, u izlaganju će se pokušati pokazati na koji je način unutar Petrićevog specifičnog poimanja bitka moguće izbjeći panteizam/monizam, tj. kako je moguće objasniti stvaranje ni iz čega.

PETRIĆ'S CONCEPTION OF BEING-LIGHT OPPOSITE TO SCHOLASTIC CONCEPTIONS OF BEING

The aim of this presentation is the comparison of Petrić's conception of being-light, described by varying degrees of intensity, with the four dominant conceptions of being in scholastic philosophy: that of Bonaventure, according to which intensity is not proper to being, but to form; that of Aquinas, according to which the act of existence or the intensity of being is proper to being; that of Duns Scotus, according to which being is characterized by modes of existence despite its univocality; and finally, that of Suárez, according to which the limitedness of the intensity of existence belonging to being is ontologically self-explanatory. In the light of these similarities and differences, this presentation will try to show the way in which it is possible to avoid monism/pantheism within Petrić's specific conception of being, or, how it is possible to explain creation out of nothing.

IVAN SMILJANIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

GENEZA POVIJESTI U FILOZOFIJI MARIJANA CIPRE

Povijest se za filozofiju u bitnome pokazuje kao nespoznatljiva. Dok se filozofija posvema usmjeruje na čistoću pojma koja izražava bit nečega, i to kroz λόγος, dotle je povijest uzoriti lik bivanja kao vremena (jedinstvo mnoštva i kretanja), onoga što posve nadilazi logosnu moć dohvaćanja i biva zahvaćeno kroz μῦθος. Za filozofiju je spoznatljiva bit povijesnog bića, ali ne i njezina geneza. Drevni Heraklitov uvid kako se priroda voli prikrivati vrijedi i za povijest. Prema Marijanu Cipri, bitno je prevladati Kantov uvid u ograničenost spoznaje tek na um, razum i osjetilnost. Takva bi korjenita spoznaja, poput intelektualnog zrenja, mogla čovjeku omogućiti uvid u jedinstvo duha i vremena, sada shvaćenog kao božanskog života, a time ujedno reflektirano i u vlastito bivanje. Iako logosnoj spoznaji nedostaje uvid u ono povijesno, mythosnoj nedostaje slobodni i samosvjesni stupanj spoznaje. Istinska historijska znanost mora stoga prevladati opreke mythosnog i logosnog te postati istinska mito-logija, koja prema Cipri jedina može pomiriti napetosti između znanosti, umjetnosti i religije.

THE GENESIS OF HISTORY IN THE PHILOSOPHY OF MARIJAN CIPRA

History in essence seems to be unknowable for philosophy. While philosophy is entirely directed at the purity of the concept that expresses the essence of something, through λόγος, history has been a model of being as time (the unity of multitude and movement), of that which goes beyond the mere logical and is expressed through μῦθος. For philosophy, the essence of the historical being is knowable, but not its genesis. The ancient insight of Heraclitus that nature loves to conceal itself is also valid for history. According to Marijan Cipra, it is essential to overcome Kant's insight into the limitation of knowledge to mind, reason, and sensitivity. Such radical insight, for example intellectual intuition, could give humans an insight into the unity of spirit and time, now perceived as divine life, and thus reflected in their own being. Although logical knowledge lacks a glimpse at what is historical, mythical knowledge lacks a free and self-conscious degree of knowledge. True historical science must therefore overcome the opposition of the mythos and logos and become a true mytho-logy. According to Cipra, only then can historical science overcome the opposition between science, art and religion.

FULVIO ŠURAN

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Hrvatska / Faculty of Educational Sciences, Juraj Dobrila University of Pula, Croatia

UTOPIJA KAO DRUŠTVO PO MJERI ČOVJEKA

Cilj je ovog izlaganja dokazati da povjerenje u moć razuma i moralnih vrlina spajaju renesansne utopije, kao »most« između ideje antičke demokracije i modernih demokracija. Analizirat će se djela kao što su *Utopija* T. Morea, *Mudri i ludi svijet* F. Donija, *Sretan grad* F. Petrića, *Zamišljena Republika* L. Agostinija, *Grad Sunca* T. Campanelle i *Il Belluzzi* L. Zuccole, sva inspirirana Platonovom statičnošću, ali prožeta univerzalističkim kršćanskim humanizmom, dakle utemeljena na dvije različite vizije: jedna inovatorska, u odnosu na ondašnja vremena, i druga, posttridentska, usmjerena na povratak tradicionalnijim vrijednostima. Ona, stoga, sadrže različite atribute koji se mogu smatrati modernim, ali i kratkovidnosti, kao što su nerealni ekonomski model i statična koncepcija društva. Razloge za to pokušat će se razumjeti tako što će ih se ispitati sa stajališta koncepta ukronije i eskapizma.

UTOPIA AS A SOCIETY TAILOR-MADE FOR HUMAN

The aim of this presentation is to prove that what utopias of the Renaissance have in common is the trust in the power of reason and moral virtues as a “bridge” between the idea of classical democracy and modern democracies. I will examine the work *Utopia* by T. More, *Il Monda savio e pazzo* by F. Doni, *La città felice* by F. Patrizi, *La Repubblica immaginaria* by L. Agostini, *La città del Sole* by T. Campanella and *Il Belluzzi* by L. Zuccolo, all inspired by the static nature of Plato but imbued with universalist Christian humanism. These works are hence implemented by two different visions: an innovating one, if compared to the reality of the time, and another, post-Tridentine, oriented towards a return to more traditional values. We can therefore find various attributes considered modern, but also some rather short-sighted, such as an unrealistic economic model and a static conception of society. We will try to understand their reasons by examining them from the point of view of the concepts of uchronia and escapism.

IRIS TIČAC¹, IVAN MILANOVIĆ LITRE²

¹ Odjel za filozofiju, Sveučilište u Zadru, Hrvatska /
Abteilung für Philosophie, Universität Zadar, Kroatien

² Zagreb, Hrvatska /
Zagreb, Kroatien

AKTUALNOST FILOZOFIJE PAVLA VUK-PAVLOVIĆA U KONTEKSTU SUVREMENIH RASPRAVA O OBRAZOVANJU

Nastoji se pokazati aktualnost filozofije Pavla Vuk-Pavlovića na način usporedbe s temeljnim idejama Juliana Nida-Rümelina, i to kako ih je on razradio u svojoj knjizi *Filozofija humanog obrazovanja*. Polazeći od konstatacije da današnjim reformama obrazovanja nedostaje filozofijsko utemeljenje, on pledira za obnovljeni humanizam u filozofiji obrazovanja i obrazovnoj praksi te za »ponovno prihvaćanje jednog sadržajnijeg pojma vrline u aktualnom diskursu o obrazovanju«. Konvergentne točke između Vuk-Pavlovića i Nida-Rümelina proizlaze iz »onog zajedničkog humanističke misli«: kritika instrumentalizacije odgoja (obrazovanja), kritika razdvajanja odgoja i obrazovanja, naglašavanje relevantnosti orijentacijskog znanja i »emocionalnih vrlina«, shvaćanje odgoja (obrazovanja) kao izraza seberazumijevanja čovjeka. Aktualnost Vuk-Pavlovićeva promišljanja o stvaralačkom odgoju, o odgoju kao na budućnost i ostvarenje univerzalnih vrijednosti usmjerene djelatnosti, postaje posebice vidljivom kada se njegovi doprinosi razmatraju u svjetlu Nida-Rümeliniovih promišljanja o obrazovanju u službi inkluzivnog, humanog društva, kao i u kontekstu »europeizacije« obrazovnog sustava. Koncept »europeizacije« ovdje se ne primjenjuje u smislu »prilagođavanja obrazovnih institucija međunarodnim standardima«, nego u pogledu »vrijednosno orijentirajuće dimenzije Europe«.

DIE AKTUALITÄT DER PHILOSOPHIE VON PAVAO VUK-PAVLOVIĆ IM KONTEXT DES GEGENWÄRTIGEN BILDUNGSDISKURSES

Gemäß dem im Titel angedeuteten Thema versuchen wir die Aktualität der Philosophie von Pavao Vuk-Pavlović durch den Vergleich mit den Grundideen von Julian Nida-Rümelin, wie er sie in seinem Buch *Philosophie einer humanen Bildung* ausgearbeitet hat, darzustellen. Ausgehend von der Feststellung, dass den Bildungsreformen der Gegenwart eine philosophische Begründung fehlt, plädiert er für einen erneuten Humanismus in Bildungsphilosophie

und Bildungspraxis und für die „Wideraufnahme eines reichhaltigen Tugendbegriffs im aktuellen Bildungsdiskurs“. Die konvergenten Punkte zwischen Vuk-Pavlović und Nida-Rümelin ergeben sich aus „dem Gemeinsamen humanistischen Denkens“: Kritik an der Instrumentalisierung der Bildung, Kritik der Trennung von Erziehung und Bildung, die Betonung der Relevanz von Orientierungswissens und von „emotionalen Tugenden“, die Auffassung der Bildung als Ausdruck des Selbstverständnisses des Menschen. Die Aktualität der Überlegungen von Vuk-Pavlović über das Schöpferische der Erziehung, über die Erziehung als auf Zukunft und Verwirklichung der universellen Werten gerichtete Tätigkeit, wird besonders ersichtlich, wenn man seine Beiträge im Lichte von Nida-Rümelins Überlegungen zur Bildung im Dienst der inklusiven, humanen Gesellschaft und im Kontext der Europäisierung von Bildungssystem durchdenkt. Das Konzept der „Europäisierung“ werden wir nicht im Hinblick auf Probleme der Anpassung „der Bildungseinrichtungen an den internationalen Standards“ verwenden, sondern im Hinblick auf die „wertorientierende Dimension Europas“.

PETAR UŠKOVIĆ CROATA

*Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
University Department of Croatian Studies, University of Zagreb, Croatia*

SKALIĆEVA LITERATURA NA BEČKOM SVEUČILIŠTU

Enciklopedist i filozof Pavao Skalić (1534. – 1575.) kao stipendist Ferdinanda I. stekao je bakalaureat i magisterij na fakultetu *Septem artes liberales* Bečkoga sveučilišta. Iz *Matrikula* spomenutoga Sveučilišta poznato nam je da je kod prvoga upisa svrstan u *natio Ungarica* kao Paulus Scaliz Sacravoniensis, no i koja je literatura bila potrebna za stjecanje stupnja bakalaureata odnosno magisterija. Ti nam podaci dopuštaju da analiziramo literaturu na kojoj je Skalić studirao i uočimo utjecaj tih naslova u njegovoj zrelijoj filozofskoj produkciji.

SKALIĆ'S LITERATURE AT THE UNIVERSITY OF VIENNA

Encyclopedist and philosopher Pavao Skalić (1534–1575) as a scholar of Ferdinand I gained a bachelor and master's degree at the *Septem artes liberales* faculty, University of Vienna. We know from the University's matriculas that

in the first enrollment he was classified as a student of the Hungarian nation by the name of Paulus Scaliz Sacravoniensis, but also we know what literature was needed for acquiring a bachelor's and master's degree. These data allow us to analyze the literature Skalić studied and see the influence of these titles in his mature philosophical production.

MATIJA VIGATO

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

ESTETIKA STRIPA ZLATKA POSAVCA

Zlatko Posavac, poznat po istraživanju povijesti hrvatske estetike, jedini je hrvatski filozof koji se ozbiljnije bavio estetikom stripa. Problemi koje je razmatrao su, na primjer, umjetnička legitimacija i kategorizacija stripa (je li strip *Volkskunst*, *Trivalliteratur* ili *pop-art*?), problem autorstva, odnos teksta i slike te estetske promjene stripa kroz povijest prema periodizaciji koju sam predlaže. Pored davanja pregleda problemâ koje je Posavac promišljao unutar estetike stripa, u ovom ću izlaganju također pokušati usporediti njegov pristup s onim stranih autora (James Pratt, Thierry Groensteen), locirati granice estetike stripa unutar njegove »stripologije« te ispitati koliko je utjecaja na njegovo proučavanje stripa imao hrvatski strip, posebice stvaralaštvo Andrije Maurovića.

ZLATKO POSAVAC'S AESTHETICS OF COMICS

Zlatko Posavac, known for his research on the history of Croatian aesthetics, is the only Croatian philosopher who was more seriously involved in the aesthetics of comics. The problems he considered are, for example, art legitimization and categorization of comics (are comics *Volkskunst*, *Trivalliteratur* or *pop-art*?), the problem of authorship, the relationship of text and image, and the aesthetic changes of comics throughout history based on the periodization suggested by himself. Besides giving an overview of the problems that Posavac speculated within his aesthetics of comics, in this presentation I will try to compare his approach to those of foreign authors (James Pratt, Thierry Groensteen), locate the boundaries of aesthetics of comics within his "comico-logy" and examine the extent to which Croatian comics, especially the work of Andrija Maurović, influenced his study.

ENIS ZEBIĆ

Zagreb, Hrvatska /

Zagreb, Croatia

PRILOG POZNAVANJU RECEPCIJE CARLA SCHMITTA U HRVATSKOJ 1941. – 1945.

Carl Schmitt (Plettenberg, Njemačka, 11. srpnja 1887. – 7. travnja 1985.) izuzetno je artikuliran i utjecajan autor pravno-političke i filozofijsko-političke literature desne i konzervativne vokacije. U Hrvatskoj nije preveden ni prikazivan do 1941. godine, a u vrijeme kvislinške NDH njime se bavilo nekoliko autora – Zlatko Gašparović, Julije Makanec i Mirko Kus Nikolajev. Gašparović ga je prvi i prevodio i prikazivao po časopisima. Prikazat ćemo njihovu recepciju i interpretaciju Schmittovih djela. Nakon 1945. godine Schmitt više nije tema, a autori koji su se njime bavili više se ne bave društvenom teorijom – jedan je osuđen na smrt, drugi na višegodišnju robiju, a treći je sa sveučilišne katedre premješten u biblioteku.

ON THE RECEPTION OF CARL SCHMITT IN CROATIA 1941–1945

Carl Schmitt (Plettenberg, Germany, July 11, 1887 – April 7, 1985) is a highly articulate and influential right-wing and conservative author on law, politics and political philosophy. None of his works were translated or presented in Croatia until 1941, and during the Quisling Independent State of Croatia three authors wrote about him – Zlatko Gašparović, Julije Makanec and Mirko Kus Nikolajev. Gašparović was the first to translate Schmitt and write about him. We will show how they understood and interpreted Schmitt's works. After 1945, Schmitt is no longer a topic, and the authors who wrote about him were no more active as authors on such issues – one was sentenced to death, another was sentenced to eleven and a half years in prison, and the third was removed from the university chair to the library.

28. DANI FRANE PETRIĆA

Adresar izlagača

28th DAYS OF FRANE PETRIĆ

Addresses of the speakers

Simpozij
UM: KOEVOLUCIJA BIOLOGIJE I KULTURE

Symposium
MIND: COEVOLUTION OF BIOLOGY AND CULTURE

David Ahačič

Vrtna ulica 19
SI-4294 Križe
Slovenia
e-mail: david.ahacic@gmail.com

Sead Alić

Petrovogorska ulica 16a
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: salic@unin.hr

Pavo Barišić

Sveučilište u Zagrebu
Hrvatski studiji
Znanstveno-učilišni kampus Borongaj
Borongajska cesta 83d
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: pbarisic@hrstud.hr

Josip Berdica

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Pravni fakultet
Stjepana Radića 13
HR-31000 Osijek
Croatia
e-mail: jberdica@pravos.hr

Bruno Bogović

Sveučilište u Zagrebu
Hrvatski studiji
Znanstveno-učilišni kampus Borongaj
Borongajska cesta 83d
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: bbogovic@hrstud.hr

Erik Brezovec

Sveučilište u Zagrebu
Hrvatski studiji
Znanstveno-učilišni kampus Borongaj
Borongajska cesta 83d
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: ebrezovec@hrstud.hr

Andrew Buskell

University of Cambridge
Free School Lane
GB-CB23RH Cambridge
United Kingdom
e-mail: ab2086@cam.ac.uk

Daniela G. Camhy

Universität Graz
Institut für Philosophie
Heinrichstraße 26
A-8010 Graz
Austria
e-mail: daniela.camhy@uni-graz.at

Igor Čatić

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet strojarstva i brodogradnje
Ivana Lučića 5
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: igor.catic@fsb.hr

Ivo Džinić

Sveučilište u Zagrebu
Hrvatski studiji
Znanstveno-učilišni kampus Borongaj
Borongajska cesta 83d
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: idzinic@hrstud.hr

Regina Fabry

Ruhr Universität Bochum
Institut für Philosophie II
Universitätsstrasse 150
D-44801 Bochum
Germany
e-mail: regina.fabry@rub.de

Predrag Finci

30 Newlands Place
GB-EN52SX Barnet
United Kingdom
e-mail: predrag.finci@gmail.com

Michael George

St. Thomas University
Religious Studies Department
51 Dineen Drive
E3B 5G3 Fredericton, NB
Canada
e-mail: mgeorge@stu.ca

Ardian Gola

Universiteti i Prishtinës “Hasan Prishtina”
Fakulteti Filozofik
Rr. Eqrem Çabej 21
XK-10000 Prishtinë
Kosovo
e-mail: ardiangola@gmail.com

Miroslav Gomboc

Ob Lazniškem potoku 4
SI-2341 Limbuš
Slovenia
e-mail: mirko.gomboc@gmail.com

Ivana Grabar

Sveučilište Sjever
Sveučilišni centar Varaždin
104. brigade 1
HR-42000 Varaždin
Croatia
e-mail: ivana.grabar@unin.hr

Luka Janeš

Sveučilište u Zagrebu
Sveučilišni centar za integrativnu
bioetiku
Ivana Lučića 1a
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: ljanes@unizg.hr

Ivan Jarnjak

Okrugljačka 21
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: jarolinus1@gmail.com

Hrvoje Jurić

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: hjuric@ffzg.hr

Aleksej Kišjuhas

Univerzitet u Novom Sadu
Filozofski fakultet
Dr Zorana Đinđića 2
RS–21000 Novi Sad
Serbia
e-mail: aleksej.kisjuhas@ff.uns.ac.rs

Marijana Kolednjak

Sveučilište Sjever
Sveučilišni centar Varaždin
104. brigade 1
HR–42000 Varaždin
Croatia
e-mail: marijana.kolednjak@unin.hr

Štefanija Kozic

Globočec 93
HR–49246 Marija Bistrica
Croatia
e-mail: stefanija.kozic1@gmail.com

Gottfried Küenzlen

Universität der Bundeswehr München
Fakultät für Staats- und
Sozialwissenschaften
Institut für Theologie und Ethik
D–85577 Neubiberg
Germany
e-mail: gottfried.kuenzlen@unibw.de

Damir Kukić

Univerzitet u Zenici
Fakultetska 3
BA–72000 Zenica
Bosnia and Herzegovina
e-mail: damirkukic@yahoo.com

Boštjan Lenart

Jurovski dol 5
SI–2223 Jurovski dol
Slovenia
e-mail: bostjanlenart@gmail.com

Tomaž Maras

Vavta vas 48
SI–8351 Straža
Slovenia
e-mail: tomaz.maras@gmail.com

Richard Menary

Macquarie University
Department of Philosophy
AU–2109 Sydney
Australia
e-mail: richard.menary@mq.edu.au

Béla Mester

4. Tóth Kálmán st.
HU–1097 Budapest
Hungary
e-mail: mester.bela@btk.mta.hu

Predrag Milidrag

Univerzitet u Beogradu
Institut za filozofiju i društvenu teoriju
Kraljice Natalije 45
RS–11000 Beograd
Serbia
e-mail: milidrag@instiftdt.bg.ac.rs

Marina Milivojević Madarev

Univerzitet u Novom Sadu
Akademija umetnosti
Đure Jakšića 7
RS–21000 Novi Sad
Serbia
e-mail: marinamadjarev@yahoo.com

Arto Mutanen

Finnish National Defence University
Finnish Naval Academy
Suomenlinna
FI–00180 Helsinki
Finland
e-mail: arto.mutanen@gmail.com

Ina Nalivaika

Nezalezhnasci Av. 4
BY–220030 Minsk
Belarus
e-mail: niminna3@gmail.com

Markus Pantsar

University of Helsinki
Unioninkatu 40A
FI–00014 Helsinki
Finland
e-mail: markus.pantsar@gmail.com

Livia Pavletić

Dordičeva 6
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: lpavletic@unin.hr

Ivan Perkov

Sveučilište u Zagrebu
Hrvatski studiji
Znanstveno-učilišni kampus Borongaj
Borongajska cesta 83d
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: iperkov@hrstud.hr

Tanja Petrovič

Črtomirova ulica 23
SI–1000 Ljubljana
Slovenia
e-mail: tanjapet682@gmail.com

Mateja Pevec Rozman

Univerza v Ljubljani
Teološka fakulteta
Poljanska cesta 4
SI–1000 Ljubljana
Slovenia
e-mail: mateja.pevec@guest.arnes.si

Ivan Platovnjak

Ulica stare pravde 11
SI–1000 Ljubljana
Slovenia
e-mail: ivan.platovnjak@teof.uni-lj.si

Miroslav Radman

MedILS – Mediteranski institut za
istraživanje života
Šetalište Ivana Meštrovića 45
HR–21000 Split
Croatia
email: miroslav.radman@medils.hr

Zdravko Radman

Sveučilište u Zagrebu
Hrvatski studiji
Znanstveno-učilišni kampus Borongaj
Borongajska cesta 83d
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: zdravkor51@gmail.com

Peter J. Richerson

University of California
Environmental Science and Policy
One Shields Ave.
95616 Davis
United States of America
e-mail: pjricherson@ucdavis.edu

Michael Schmitz

Universität Wien
Universitätsring 1
AT–1010 Wien
Austria
e-mail: michael.schmitz@univie.ac.at

Michal Sládeček

Univerzitet u Beogradu
Institut za filozofiju i društvenu teoriju
Kraljice Natalije 45
RS–11000 Beograd
Serbia
e-mail: sladecek7@gmail.com

Vesna Stanković Pejnović

Institut za političke studije
Svetozara Markovića 36
RS–11000 Beograd
Serbia
e-mail: vesna.stankovic.pejnovic@gmail.com

Petar Šarić

Sveučilište u Zagrebu
Hrvatski studiji
Znanstveno-učilišni kampus Borongaj
Borongajska cesta 83d
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: psaric@hrstud.hr

Željko Šarić

Drage Malića 7/30
BA–78000 Banja Luka
Bosnia and Herzegovina
e-mail: zeljko.saric@ff.unibl.org

Marko Škorić

Univerzitet u Novom Sadu
Filozofski fakultet
Dr Zorana Đinđića 2
RS–21000 Novi Sad
Serbia
e-mail: mskoric@ff.uns.ac.rs

Fulvio Šuran

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Zagrebačka 30
HR–52100 Pula
Croatia
e-mail: fsuran@unipu.hr

Draženko Tomić

Sveučilište u Zagrebu
Učiteljski fakultet
Savska cesta 77
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: drazenko.tomic@ufzg.hr

Maja Vejić

Vincenta iz Kastva 8
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: vejic.maja.n@gmail.com

Lino Veljak

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: lveljak@ffzg.hr

Željko Vučković

Univerzitet u Novom Sadu
Pedagoški fakultet u Somboru
Podgorička 4
RS–25000 Sombor
Serbia
e-mail: zeljko.sombor@yahoo.com

Katsiaryna Zhuk

Nezalezhnasci Av. 4
BY–220030 Minsk
Belarus
e-mail: zhuke93@gmail.com

Simpozij
HRVATSKA FILOZOFIJA
U INTERAKCIJI I KONTEKSTU

Symposium
CROATIAN PHILOSOPHY
IN INTERACTION AND CONTEXT

Davor Balić

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Lorenza Jägera 9
HR–31000 Osijek
Croatia
e-mail: dbalic@ffos.hr

Pavo Barišić

Sveučilište u Zagrebu
Hrvatski studiji
Znanstveno-učilišni kampus Borongaj
Borongajska cesta 83
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: pbarisic@hrstud.hr

Erik Brezovec

Sveučilište u Zagrebu
Hrvatski studiji
Znanstveno-učilišni kampus Borongaj
Borongajska cesta 83
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: ebrezovec@hrstud.hr

Domagoj Brozović

Kralja Tomislava 40
HR–48350 Đurdevac
Croatia
e-mail: domagojbrozovic@yahoo.com

Tanja Cujzek

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Lorenza Jägera 9
HR–31000 Osijek
Croatia
e-mail: cujzek.tanja@gmail.com

Ćiril Čoh

Široke ledine 14
HR–42000 Varaždin
Croatia
e-mail: ciril.coh1@vz.t-com.hr

Bruno Ćurko

Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Poljička cesta 35
HR–21000 Split
Croatia
e-mail: bcurko@ffst.hr

Jan Defrančeski

Ulica Josipa Kozarca 30
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: jan1161996@gmail.com

Tomislav Dretar

Alojzija Stepinca 3
HR–42000 Varaždin
Croatia
e-mail: tdretar2@gmail.com

Ivo Džinić

Sveučilište u Zagrebu
Hrvatski studiji
Znanstveno-učilišni kampus Borongaj
Borongajska cesta 83d
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: idzinic@hrstud.hr

Jakov Erdeljac

Karlovačka cesta 5
HR–47280 Ozalj
Croatia
e-mail: crgjacob@gmail.com

Josip Guć

Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Poljička cesta 35
HR–21000 Split
Croatia
e-mail: jguc@ffst.hr

Luka Janeš

Sveučilište u Zagrebu
Sveučilišni centar za integrativnu
bioetiku
Ivana Lučića 1a
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: ljanes@unizg.hr

Ivan Jarnjak

Okrugljačka 21
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: jarolinus1@gmail.com

Hrvoje Jurić

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: hjuric@ffzg.hr

Monika Jurić Janjik

Sveučilište u Zagrebu
Muzička akademija
Trg Republike Hrvatske 12
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: monika8@gmail.com

Denis Karanušić

Miroslava Krleže 20
HR–21000 Split
Croatia
e-mail: denis.karanusic@skole.hr

Marko Kardum

Sveučilište u Zagrebu
Hrvatski studiji
Znanstveno-učilišni kampus Borongaj
Borongajska cesta 83d
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: mkardum@hrstud.hr

Mislav Kukoč

Sveučilište u Zagrebu
Hrvatski studiji
Znanstveno-učilišni kampus Borongaj
Borongajska cesta 83d
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: mkukoc@hrstud.hr

Luka Maršić

Klinički bolnički centar Sestre milosrdnice
Klinika za psihijatriju
Vinogradska cesta 29
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: lukamarsic@net.hr

Ivan Milanović Litre

Avenija Dubrava 256c
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: imlitre@gmail.com

Maria Muccillo

Via Valentino Banal 40
IT–00177 Roma
Italy
e-mail: maria.muccillo@
fondazione.uniroma1.it

Demian Papo

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Lorenza Jägera 9
HR–31000 Osijek
Croatia
e-mail: dpapo@ffos.hr

Josip Periša

Cavtatska ulica 9
HR–10010 Zagreb
Croatia
e-mail: jperisa@ffzg.hr

Ivan Perkov

Sveučilište u Zagrebu
Hrvatski studiji
Znanstveno-učilišni kampus Borongaj
Borongajska cesta 83
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: iperkov@hrstud.hr

Hrvoje Potlimbrzović

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Lorenza Jägera 9
HR–31000 Osijek
Croatia
e-mail: hpotlimbrzovic@ffos.hr

Hrvoje Relja

Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Poljička cesta 35
HR–21000 Split
Croatia
e-mail: hrelja@ffst.hr

Ivan Smiljanić

Osječka ulica 205
HR–33000 Virovitica
Croatia
e-mail: ivan.smiljko@gmail.com

Iris Tićac

Sveučilište u Zadru
Odjel za filozofiju
Obala kralja Petra Krešimira IV 2
HR–23000 Zadar
Croatia
e-mail: iticac@unizd.hr

Fulvio Šuran

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Zagrebačka 30
HR–52100 Pula
Croatia
e-mail: fsuran@unipu.hr

Petar Ušković Croata

Sveučilište u Zagrebu
Hrvatski studiji
Znanstveno-učilišni kampus Borongaj
Borongajska cesta 83d
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: puskovic@hrstud.hr

Lino Veljak

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: lveljak@ffzg.hr

Matija Vigato

Klenovac 10
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: matijavigato@gmail.com

Enis Zebić

Kralja Zvonimira 119
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: enis.zebic@gmail.com

Zoran Zoričić

Klinički bolnički centar Sestre milosrdnice
Klinika za psihijatriju
Vinogradska cesta 29
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: zoran.zoricic@kbesm.hr

DONATORI
28. DANA FRANE PETRIĆA

DONORS OF
THE 28th DAYS OF FRANE PETRIĆ

**DONATORI 28. *DANA FRANE PETRIĆA* /
DONORS OF THE 28th *DAYS OF FRANE PETRIĆ***

**Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske /
Ministry of Science and Education of the Republic of Croatia**

**Primorsko-goranska županija /
Primorje-Gorski Kotar County**

**Grad Cres /
Town of Cres**

**Turistička zajednica Grada Cresa /
Tourist Board of Cres**

Cresanka d.d.

DANI FRANE PETRIĆA

Kronologija
1992.–2019.

DAYS OF FRANE PETRIĆ

Chronology
1992–2019

- 1992** ○ Suvremena filozofska gibanja u Hrvatskoj, Sloveniji i Herceg-Bosni / Contemporary Philosophical Movements in Croatia, Slovenia and Bosnia and Herzegovina
- 1993** ○ Platon i platonizam / Plato and Platonism
 ○ Jezik i mišljenje, književnost i filozofija / Language and Thought, Literature and Philosophy
 ○ Stručni skup nastavnika filozofije i logike / Meeting of Lecturers of Philosophy and Logic
- 1994** ○ Platon – platonizam – Petrić / Plato – Platonism – Petrić
 ○ Filozofija prirode / Philosophy of Nature
- 1995** ○ Platon – platonizam – Petrić / Plato – Platonism – Petrić
 ○ Ekologija / Ecology
- 1996** ○ Platon – platonizam – Petrić / Plato – Platonism – Petrić
 ○ Lijepo u prirodi i umjetnosti / The Beautiful in Nature and the Fine Arts
- 1997** ○ 400. obljetnica smrti Frane Petrića / 400th Anniversary of the Death of Frane Petrić
- 1998** ○ Platon – platonizam – Petrić / Plato – Platonism – Petrić
 ○ Izazovi bioetike / The Challenges of Bioethics
- 1999** ○ Petrić – platonizam – aristotelizam / Petrić – Platonism – Aristotelianism
 ○ Teorija kaosa / Theory of Chaos
- 2000** ○ Petrić – platonizam – aristotelizam / Petrić – Platonism – Aristotelianism
 ○ Filozofija vremena / Philosophy of Time
- 2001** ○ Petrić – platonizam – aristotelizam / Petrić – Platonism – Aristotelianism
 ○ Bioetika i znanost u novoj epohi / Bioethics and Science in the New Epoch
- 2002** ○ Petrić – platonizam – aristotelizam / Petrić – Platonism – Aristotelianism
 ○ Filozofija i tehnika / Philosophy and Technology

- 2003** ○ Petrić – platonizam – aristotelizam / Petrić – Platonism – Aristotelianism
 ○ Demokracija i etika / Democracy and Ethics
- 2004** ○ Petrić i renesansne filozofske tradicije / Petrić and Renaissance Philosophical Traditions
 ○ Filozofija i odgoj u suvremenom društvu / Philosophy and Education in Contemporary Society
- 2005** ○ Petrić i renesansne filozofske tradicije / Petrić and Renaissance Philosophical Traditions
 ○ Teorija relativnosti i filozofija: Povodom 100. obljetnice Einsteino-ve Specijalne teorije relativnosti / Theory of Relativity and Philosophy: In Celebration of the 100th Anniversary of Einstein's Special Theory of Relativity
- 2006** ○ Petrić i renesansne filozofske tradicije / Petrić and Renaissance Philosophical Traditions
 ○ Filozofija, znanost, religija: Kompleksnost odnosa i granice dijaloga / Philosophy, Science, Religion: Complexity of Relations and Limits of Dialogue
- 2007** ○ Petrić i renesansne filozofske tradicije / Petrić and Renaissance Philosophical Traditions
 ○ Čovjek i kultura / Human and Culture
- 2008** ○ Petrić i renesansne filozofske tradicije / Petrić and Renaissance Philosophical Traditions
 ○ Filozofija i globalizacija / Philosophy and Globalization
- 2009** ○ Petrić i renesansne filozofske tradicije / Petrić and Renaissance Philosophical Traditions
 ○ Filozofija i mediji / Philosophy and Media
- 2010** ○ Petrić i renesansne filozofske tradicije / Petrić and Renaissance Philosophical Traditions
 ○ Pitanja identiteta / Questions of Identity
- 2011** ○ Od Petrića do Boškovića: Mijene u filozofiji prirode / From Petrić to Bošković: Changes in the Natural Philosophy
 ○ Filozofska gibanja na jugoistoku Europe / Philosophical Trends in Southeast Europe

- 2012** ○ Od Petrića do Boškovića: Hrvatski filozofi u europskom kontekstu / From Petrić to Bošković: Croatian Philosophers in the European Context
- Ideja sveučilišta / The Idea of the University
- 2013** ○ Od Petrića do Boškovića: Hrvatski filozofi u europskom kontekstu / From Petrić to Bošković: Croatian Philosophers in the European Context
- Perspektive filozofije / Perspectives of Philosophy
- 2014** ○ S Petrićem u žarištu: Hrvatski filozofi u europskom kontekstu / With Petrić in Focus: Croatian Philosophers in the European Context
- Povijesni svijet / Man-Made World
- 2015** ○ S Petrićem u žarištu: Hrvatski filozofi u europskom kontekstu / With Petrić in Focus: Croatian Philosophers in the European Context
- Zdravlje i kultura / Health and Culture
- 2016** ○ Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu / Croatian Philosophy in Interaction and Context
- Jezik i spoznaja / Language and Cognition
- 2017** ○ Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu / Croatian Philosophy in Interaction and Context
- Filozofija i ekonomija / Philosophy and Economy
- 2018** ○ Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu / Croatian Philosophy in Interaction and Context
- Ljudska priroda / Human Nature
- 2019** ○ Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu / Croatian Philosophy in Interaction and Context
- Um: koevolucija biologije i kulture / Mind: Coevolution of Biology and Culture

IZDAVAČ: Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb

ISSN: 1848-2228

ZA IZDAVAČA: Tomislav Krznar

UREDNICI: Bruno Ćurko, Lidija Knorr, Mira Matijević,
Zdravko Radman

POSLOVNA TAJNICA: Mira Matijević

PRIJEVODI I LEKTURA: Bruno Ćurko, Josip Guć, Demian Papo,
Zdravko Radman, Damir Sekulić, Sandro Skansi

KOREKTURA: Bruno Ćurko, Josip Guć, Hrvoje Jurić, Lidija Knorr,
Luka Perušić

PRIJELOM TEKSTA: Stjepan Ocvirk

TISAK: GRAFOMARK, Zagreb

NAKLADA: 500 primjeraka

